

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

26

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ KÖLTEMÉNYEI

ÉLETRAJZI BEVEZETÉSEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTVA

KIADTA

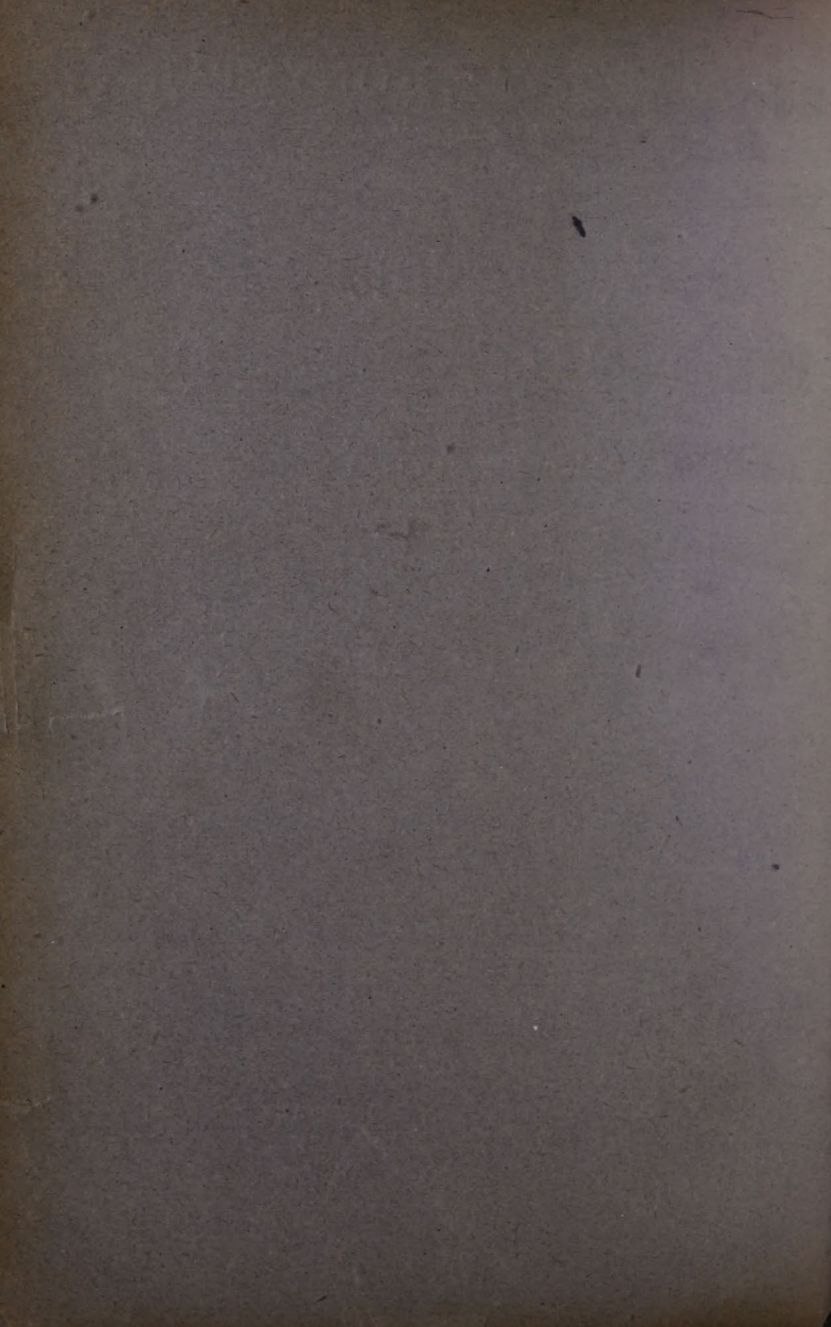
GÁLOS REZSŐ

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

1911

Ára 5 K

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

26.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ KÖLTEMÉNYEI

ÉLETRAJZI BEVEZETÉSSSEL ÉS JEGYZETEKSEL ELLÁTVA

KIADTA

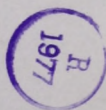
GÁLOS REZSŐ

BUDAPEST

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

1911

MAGY. AKADEMIA
KÖNYVTÁRA

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

ELŐSZÓ.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓnak, «az 1795. év egy torsójának», «az adományozottak egyikének» költeményeit ötödik kiadásban veszi itt az olvasó. Az előző kiadás, melyet TOLDY FERENCZ bocsátott közre, majdnem egy félszázad előtt, 1855-ben jelent meg. A miénk többet is, kevesebbet is ad. Többet: mert a költeményeknek minden eddiginél teljesebb sorát foglalja magában; kevesebbet: mert a *Mátyás király*, SZABÓ LÁSZLÓ drámája (mely GYULAI PÁL kiadásában közkézen forog) nincs benne. A prózai munkákat azonban, függelékül, mi is adjuk.

A szöveg közlése helyesírás dolgában nem egységes. A hol kézirat volt rendelkezésünkre, azt követtük, a hol e nélkül szükölködtünk, ott a leghitelesebb nyomtatott szöveget, de mindent betűhíven. Jegyzeteink a variánsokról, egyik-másik költemény forrásáról vagy hatásáról számolnak be.

A bevezető életrajznak, mely a Kisfaludy-Társaság egyik pályázatán 1908-ban résztvett, hibáiról és eredményeiről FERENCZI ZOLTÁN, JAKAB ÖDÖN és NÉGYESY LÁSZLÓ

hivatalos bírálata a *Kisfaludy-Társaság Évtapjain* (XLIII. 219. l.) számolt be. Az előbbieken segíteni, az utóbbiakat szaporítani igyekeztem. Megjegyzéseik jóindulatát itt köszönöm meg. Nagy hálával tartozom végül Császár Elemér k. barátomnak, a ki munkámat gondosan átnézte.

Temesvárt, 1911 január 10.

Dr. Gálos Rezső.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1908. ÉVI SZÉHER ÁRPÁD-PÁLYÁZATÁN

DICSÉRETET NYERT ÉLETRAJZ

17
biztalan bírálata a *Kisfaludy-Társaság Évkönyve* (XLIII. 1910. I.) számaiban. Az előbbiekben említett, az utóbbiakat szaporítottam, igyekeztem. Megjegyzéseik mindudatát is megkönnyítsem. Nagy kálálással tartozom végül Gálván Elan-
k. barátomnak, a ki munkámat gondosan átnézte.

Temesvárt, 1911. január 10.

Dr. Gálos Rózsa.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

A KISFALUDY-TÁRSASÁG 1908. ÉVI SZÉNEK SZABÓ LÁSZLÓTÁR

PROFESSOR ÉRTÉKELÉSE

1.

A Szentjóni Szabó-család Magyarország régi nemesi családjainak egyike volt. Szent-Jobb várának ura, Rhédey Ferencz¹ — a ki e várat Rákóczy Zsigmondtól mint a Bocskay örökét kapta ajándékba — Bethlen Gábornál 1618-ban kijárta, hogy kedves hívének, László szentjobbi szabómes-ternek régi nemessége megerősítették. Ugyanekkor Mihály, Lászlónak talán testvére,² nemesi czímerlevelet³ is kapott.⁴

Ez időben a Szent László-korabeli város, a bihari vásá-roshelyek egyik híresebbje, már sokat veszített jelentősé-géből. Szent Lászlónak fából készült monostora elpusztult, a harczok mind kisebbitették a vásárok forgalmát. A por-tyázásokban a nép, a város lakossága szerteszéledt.

A Szabó-család a XVII. század zűrzavaros tizedeiben is elég jómódú lehetett, mert két helyre is kapott ado-mánylevelet: Szent-Jobbra és Ottományra. Az itt szerzett nemesi telkeken élt a család; az utóbbi helyen egyik pro-testáns ág. Itt való letelepedésüket a Jasztrabszky, Vere-bélyi, Péchy, Balogh családokéval egy időre: a XVIII.

¹ Magyarország vármegyei és városai. Bihar vm. 130., 149. és 645. l.

² De az is lehet, hogy Nagy Iván tévedett, és nem Mihályról, hanem ugyanerről a Lászlóról van szó.

³ Nagy Iván, X. k. — A czímer kék mezőben, zöld alapon egy fölemelt jobb lábával ollót tartó lúd.

⁴ Hajnóci, Szent-Jóni Szabó László 4. l.

század elejére tehetjük. Ebből az ágból, itt született Szentjóni Szabó László 1767-ben.

Születésének pontosabb adata ismeretlen. Mivel az ottományi anyakönyvek csak 1772-vel kezdődnek,¹ nem tudjuk ellenőrizni Ferenczy Jakab adatát, a ki költőnk születését 1768 június 22-re teszi.² Ezt az eddig csupán nála előforduló dátumot semmi sem támogatja, Szabó kortársai (Kazinczy és Batsányi) és a nagybányai gimnázium adatai csak azt bizonyítják, hogy költőnk 1767-ben született; ehhez az adathoz csatlakozott az irodalomtörténet is.

Gyermekkorának kedves emlékei ahhoz a tájékhöz fűződnek, a hol végtelen Alföldünk nyulványai Erdély bérceivel, a Királyhágó vadregényes szikláival ölelkeznek. A pillangókat ott kergette a Berettyó partján, az érmelléki hegyek alján. Ott keresgélte tavaszunkint a pajkos fiucska, mint maga beszéli egyik költeményében,³ a madárfészkeket, ott csúfolkodott a kelepelő golyákkal. Higgyük el Toldynak, — a ki jó forrásból, Kazinczytól értesülhetett róla, — hogy költőnk Ottományon, szülőfalujában végezte első iskoláit is.⁴ Mikorra mi először találkozunk vele, az érmelléki hegyek közül már a debreczeni ősi kollégium falai közé került, ott hallgatja híres tanároknak érdekes előadásait. Ott végezte a gimnáziumnak akkori beosztás szerint hét osztályát s az úgynevezett metafizikai osztályt és ott öltötte föl a tógát, ott iratkozott

¹ Szabó Mihály ref. lelkésznek 1904. jan. 30-án kelt szíves értesítése szerint.

² Ferenczy-Danielik, Magyar Írók. I. 448.

³ A tavasz. Költ. jelen kiad. (melyet ezután is idézünk), 114. l.

⁴ Ettől ismét csak Ferenczy adata tér el, a ki szerint költőnk Debreczenben kezdte is tanulmányait.

be 1783 május 2-án a főiskolai tanulmányokra.¹ Toldy úgy tudja, hogy költőnk pap akart lenni és teológiára iratkozott. Ezt az adatát átveszi Ferenczy is,² a ki azt írja, hogy költőnk «szülei a ref. vallás követői lévén, őt tanulás végett Debreczenbe küldték, hol kezdé, a hit-tudományyal be is végzé iskolai pályáját.» A kik költőnkkel foglalkoztak, — édes-kevesen³ — mind azt tartják, hogy a papi pálya legjobban illett volna lelkületéhez. Annak a csendes, békeszerető embernek, a ki költeményeiből elevenedik meg előttünk, nagyon megfelelt volna ez a hivatás. Mégis Toldynak ez az adata téves, úgy, a hogyan Ferenczy írja, semmiesetre sem igaz.

Költőnk 1783-ban nem teológiára, hanem az iskola rendje szerint filozófiára iratkozott be. Ő is felöltötte a tógát, mint két évvel később Csokonai Vitéz Mihály, és mint bennlakó-diák, a kollégium ősi falai között élte át a diákkor sok pajkosságát. Érdekes, hogy éppen egy-két hanyag mulasztása tartotta fönn diákságának adatait. Az iskolai *Acta iudiciaria* szerint ugyanis 1784 szeptember 11-én «prima causa» miatt sessiót tartottak a főiskola profeszszorai,⁴ a melyre tizenegy diákot idéznek meg. Ezek között van Szabó László is, a ki ekkor a második bölcsezzeti tanfolyamot végzi. Mind a tizenegynek ugyanaz a vétke: «preces scholares neglexerunt.» Nem vettek részt az esteli imádkozásban. E miatt a «honorata sedes» elé

¹ Balogh Ferencz főisk. levélt. 1904. jan. 26. kelt szíves értesítése szerint.

² Id. m. I. 448.

³ Puky Ferencz írja Kazinczynak. (Gesztely, 1805. márcz. 23.), hogy Csokonai emlékét meg kell őrizni «ha tsak annyit lehetne rólla tudni, mint a' szerentsétlen Szabó Lászlóról is — hogy élt.»

⁴ Balogh Ferencznek 1905. szeptember 25-én kelt szíves értesítése szerint.

kerülnek. A senior Farkas János, a contrascriba Szilágyi Gábor volt, ugyanaz, a ki később szintén tanár és a Csokonai-pörnek hirhedt okozója lett.* Kivülök, a primariuson és az összes köztanítókon kívül, négy professzor is részt vett ebben a gyűlésben: Szatmári István, Varjas János, Hatvani István és Sinai Miklós tanárok. A «honorata sedes» a megidézett diákokat vétkeseknek mondotta és mindnyájukat, tehát Szabót is «lege secunda de studiis schol.» három-három dénár fizetésére ítélte. Ez volt az egyik vétkük s érte az egyik büntetés. De ugyanennek a tanácskozásnak a 9-ik ügypontjában megint csak ott szerepel költőnk, ezúttal csak három társával, a miért tőga nélkül mertek járni: «distincte præ foribus sederunt.» A pongyolán járásért mind a négyen «lege tertia de stud. schol. — admoniti sunt.»

Annyi tehát mindebből egészen bizonyos, hogy költőnk 1783-ban és 1784-ben a filozófus osztályban volt. De mert ez három évfolyamra terjedt s költőnk Debreczenből 1786-ban távozott, úgy véljük, hogy éppen a bölcsészeti tanfolyamot végezte el, s a Toldy által emlegetett teológia rá nézve csak *pium desiderium* maradt.

Hallgatta Sinai Miklóst, korának egyik kimagasló tanár-emberét, a ki a történelmet és a klasszikus filológiát adta elő ékes szavakkal. Tőle tanulta az antik költészet, különösen Homeros, Horatius, Ovidius szeretetét. Az ő óráin kezdett el verselgetni is. És hallgatta a tudós Hatvani Istvánt, a debreczeni főiskolának ezt a bűvös mondákkal övezett, hírneves professzorát, a ki — míg egyrészt a mennyiségtan igazságait bizonyítgatta — másrészt a bölcsészeti órákon ugyanolyan, vagy talán még nagyobb buzgósággal és lelkesedéssel magyarázgatta tanítványainak, közöt-

* Ferenczi Zoltán, Csokonai. 42—50. l.

tük költőnknek is, a metafizika rejtelmes és kétes törvényeit.

Haladásáról, tanulásáról, bizonyítványai hiányában, semmit sem tudunk. Fejlett nyelvérzéke lehetett, mert a magyaron kívül jól tudott németül, latinul, francziául és értett görögül is.¹ Különösen németül-tudásának később az álláskeresésnél, másrészt a német irodalom tanulmányozásában nagy hasznát vehette.

Helyzete ebben az időben igen kedvezőtlen lehetett. Szüleiről sohasem beszél munkáiban, csak Kazinczytól tudjuk, hogy atyja szegénysorsú nemes ember volt.² Hazulról tehát alig volt kilátása segítségre, magára volt utalva már ebben az időben is és leczkeadással kellett kenyerét megkeresnie.³ Nem lehetetlen, hogy a két Dobozy testvérnek, Lajosnak és Mihalynak, a nevelője volt, a mint ezt ugyancsak Kazinczy sejteti velünk.

A kollégium levegője egyéniségén is, költészetén is — mint mindenkién, a ki ott megfordult — nyomot hagyott. Az a hatás, a melylyel e levegő Csokonaira, Fazekasra, Kerekes Ferenczre, a Debreczeni Kalendárium íróira, s a Budai testvérekre, Pálóczi Horváth Ádámra és másokra volt, költőnket is idecsatolja mindörökre és jól mondja Ferenczi Zoltán, hogy Csokonai, Szentjóni Szabó mind innen merítették műveik eszmevilágát, irányzatát.

¹ Hogy jól tudott németül, arra legfőbb bizonyosság a Mátyás király német kiadása, a Matthias Corvinus. Latinból és görögéből is fordítgatott. Franczia-tudásáról a Martinovics-per iratai tesznek tanúbizonyságot: „Mense deinde Julio Josephum Hajnóczy. popularem quemdam Catechismum, Le Montagne dictum sibi praelegisse, eundemque cum alio æconomico catechismo, quem in Hungaricam linguam vertendum commendaverat, exhibuisse stb.” (Sententiae, etc.)

² Jacob. Hung. Historia. 96. l.

³ Kazinczy levelezése Kisfaludy Károlylyal és körével. 99 l.

1786-ig tartottak költőnk filozófiai tanulmányai. Beiratkozott-e ezek végeztével a teológiára, távozásakor kérte-e, megkapta-e bizonyítványait — minderről nincs semmiféle följegyzés. 1792 előtt erről Debreczenben nem vezettek jegyzőkönyvet.¹ Van adat rá, hogy költőnk talán teológiára Sárospatakra ment. A bécsi Magyar Musa 1787-ben egy Sárospatakon tanuló Sz. Jóbi László Nemes ifjútól közöl verset.² Bizonyos azonban, hogy itt nem költőnkről van szó, sőt azt hiszszük, hogy az adat csak a szerkesztő tévedése. Sárospatakon semmi nyoma annak, hogy költőnk oda beiratkozott volt, s legfőlőbb is csak mint átutazó diák fordulhatott ott meg (miként Petőfi).³ De Hajnóci szerint is a M. Muzsa költeménye sem vall Szabó Lászlóra.

A legvalószínűbb, és a legegyszerűbb kapcsolat a továbbiakkal, hogy költőnk — anyagi helyzetétől is készítve — a filozófiai tanulmányok befejeztével megy tanítónak Nagyváradra. 1786 ősztől kezdve találjuk őt itt, a Mária Teréziától felállított «nemzeti iskolá»-nál.⁴

2.

Kenyere tehát volt költőnknek. Családi összeköttetései a vármegye előkelőségével hamar megismertetik és talán a Dobozy testvéreknek is részük van benne, hogy az alig 19—20 éves ifjú csakhamar Bihar mánás családaihoz is bejáratos. Költeményeiből széleskörű ismeretségre követhetethetünk. A két Dobozy testvérrel, Mihálylyal és Lajossal, a kiknek Várad közelében birtokaik vannak, gyak-

¹ Balogh Ferencz szíves értesítése szerint.

² Hajnóci, id. m. 8. l.

³ Rácz Lajos szíves értesítése.

⁴ Ezek jellemzését l. Fináczy, a közokt. tört.

ran találkozik. Megfordul náluk Vajdán, Kisszántón. Elfoglalatoskodik kertjükben, ültetget, ápolja a fiatal fákat.¹

Meglátogatja a Teleki és a Haller grófokat. Ez utóbbiak nagyon megkedvelik és szüretükre is meghívják, Telegdre. Költőnk enged a meghívásnak, és az özv. Haller Péternénél és Haller Jánoséknál eltöltött szüret egyik legkedvesebb emléke marad. Részleteket persze e kedvteléseiről nem igen tudunk, a mint hogy egész életrajza tele van hézagokkal. Az bizonyos, hogy egészen otthonosan érzi magát a grófi családnál. Eltréfálózik a két ifjú gróffal, Jánossal és Lászlóval, udvarol a házi kisasszonynak, Klára comtessenek, a ki a szüretelésnél pallérjának szegődik: «puska fél-vállán, szoknyás gavallér.»² Elmulatozik a szedőkkel, a cselédséggel is, és még midőn Váradra visszatér, akkor is szívesen emlékezik vissza (két költeményében³ is) a telegdi szép napokra.

Másnemű az a szál, mely őt a Telekiekhez fűzi. Mig Hallerék jóismerősei, a kik szívesen fogadják a debreczeni kollégium jókedvű levegőjéből idejött költőt társaságukba, a Telekiek pártfogásukba veszik és pályáján is segítik a költőt. Teleki Imre gróf vizsgálatára költeményt ír, a családhoz költői hódolattal ragaszkodik s Teleki Sámuelhez, a híres bihari főispánhoz sok kapocs fűzi őt, mikkel később még találkozunk.

Megvolt tehát az állása, a melyből megélhetett, a megfelelő társasága és minden nemesebb szórakozása. Elégedett azonban mégsem volt. Hiányzott lelkének, a mi legfőbb vágya volt, a falu. A falu csöndje, nyugodt életmódja — a mely a valóságban talán soha sincs meg —

¹ A' tser-fa cz. költ. szerint. Jelen kiad. 102. l.

² A' nagy szüret Telegden. 108. l.

³ U. az és A' bús puttonos. 116. l.

volt a Szabó László eszménye. Legfőbb boldogsága az iskola kertje (ugyanaz, mely régebben a pálosoké volt.)¹ Ide vonul vissza olvasmányával, miket leginkább barátai küldenek neki, itt álmodozik falusi ábrándjairól.

De ezenkívül a tanítás sem volt egészen kedvére való. Nem volt kárpótlás neki, hogy szülőmegyében, Ottománytól nem nagyon messze tölthette idejét. «Gyakran, midőn iskolai porral eltelve, békességes türesemmel tuskodnám — írja egyik idilljében² — az ablakon tekintek ki; és a' fél-eleven természetnek látása meg-vidítja az én lelkemet.»

Másfelől azonban fejlődő költészete csakhamar kezd ismertté válni és élénk levelezés támad közte és Aranka, Batsányi, talán Verseggy, Földi között. 1787-ben jelenik meg Szatsvay Magyar Músájában első költeménye, s a következő évben meginduló Magyar Museumnak kezdettől fogva szorgalmas munkatársa lesz. Ennek révén ismerkedik meg még Kazinczyval, Baróti Szabó Dáviddal, Ráday Gedeonnal, a kik később egy-egy elejtett szavukkal, ha levelükben emlegetik, melegen emlékeznek meg róla.

Ez a váradi negyedfélév kezdete és lefolyása. Bármily elégedetlen is költőnk, az itt töltött idő életének legszebb korszaka volt. Talán egy rózsaszínű szál is fűződik bele, a mely még a tegledi szüretig vezeti vissza a kutatót. A szüretelő vendégek közt van egy leány, a kit költőnk Comtesse Czili néven emleget. A nevét a jegyzetben is csak *... Czeceziliának mondja. Hogy az a leány, a kihez szerelmes költeményei szólnak és jövőjéről festett ábrándjai fűződnek, költőnknel magasabb rangú családból származott és számára talán elérhetetlen volt, azt költeményeiből tud-

¹ A' kert, Nagy-Várador. L. 187.

² U. ott.

jük. A' szerelmes Pásztor cz. költeményében¹ így énekel:

Daphnénak tudtára adjátok,
Hogy nagy neve 's kintsei között
Szívem egyikbe sem ütközött.

Vagy másutt:

Bátor a' gyümölcsök magosok,
Melyekhez hasztalan kapdosok,
Bár látom Daphne gazdagságát
'S szegény sorsom alatsónyságát stb.

Ha ehhez azt a titkolózást vesszük, a melylyel Cze-
cziliáról beszél, meg tudjuk azt, hogy a pásztorneveken
kívül itt-ott használt Czenczi név is lehet a Czeceziliának
egy Kazinczytól tanult változata, akkor semmi sem szól
az ellen, hogy a telegdi szüret Czili comtesseében keres-
sük költőnk szerelme trágját. Vele enyeleg talán, mikor
Chloéval játszik, rágondol, mikor Phillishez írja verseit.

Baráti körben, szerelmi ábrándok, remények és tervek
közt, némi elégedetlenséggel, így telnek a váradi évek.
Míg élete egyre változatosabb és kellemesebb lesz, nevét
is jobban megismeri az irodalom iránt érdeklődő (nem
nagy) közönség és a költészetével mind nagyobb tért
hódító Szabó csakhamar benntalálja magát irodalmi törek-
véseink folyamában.

Azokat a törekvéseket, a melyek a göttingeni Hain-
bundot, a Musenalmanachok költőit, a fölvilágosodás
híveit, a jenai, majd a heidelbergi romantikusokat egye-
sítették, ugyanabban az időben megtaláljuk a mi irodal-
munkban is. Bessenyeinek és testőrtársainak mindörökre
maradandó érdemök, hogy jórészt költői tehetség nélkül

¹ Jelen k. 118. l.

ugyan, de tudatosan törekedtek arra, hogy irodalmunkat az európai, főleg a francia irodalom szintjére emeljék. «Némely jeles hazafiak — írja róluk Toldy Ferencz¹ — a magyar nyelvnek a közéletből, a művelt körök s az irodalomból mind inkább kiszorulását fájdalmasan tapasztalván s azt a nemzeti lét fő védpaizsának fölismervén, buzgón kezdék sürgetni annak virágoztatását.» Nekik nem sikerült egészen. A ki közéjük tartozott, az mind jól ismerte Voltairt, többé-kevésbé titokban pártolta a külföldről jövő, szabadabb szellemű áramlatokat, elhitte Rousseaunak, hogy a kor kezd ujjaszületni,² — de általában minden költői tehetség nélkül követte Nagy Frigyes tanácsát, hogy a külföldi irodalmak remekeinek fordításával kell a hazai nyelv simaságát, szépségeit fokozni.

Nem sokkal több szerencsével verselnek azok sem, a kik az ó-kor költészetében egymástól függetlenül találták meg mintaképeiket.³

Klopstocknak föltétlenül elismert nagysága és lelkes követőinek népszerűsége irányítja Kazinczy kortársainak figyelmét a klasszikusokra. Ha a nagyságaival még vajudó német irodalomban, a fölvilágosodás elveit hirdető berliniek között, a Sturm és Drang lázas eszméinek követői között, és Klopstock iskolájának körében íróink nem tudtak is olyan kimagasló alakot találni, a kinek hatása mindenkre nagy és maradandó lett volna, esztétikai nézetekben nem tudtak, meg nem is akartak megegyezésre jutni, — Vossnak, a Stolberg testvéreknek példája legalább arra a térre irányította figyelmüket, a hol a

¹ A magy. nemz. irod. története. Pest, 1865. 118. l.

² Émile, ou de l'éducation, par J. J. Rousseau. Nouvelle édition, Deux-Ponts, Ritter, 1829. Tome III., 244. l.

³ Császár Elemér, A deákiskola. (Dézsi, Irod. tört. Ért. 3. füzet.)

nyugodt, megállapodott életfilozófia mellett az igazi költészet is virágzott.

Egyebekben azonban továbbra is megoszlik véleményük. Kazinczy megújra Klopstockban keresi az eszményi költőt.¹ Batsányi ugyan vele lelkesedik a Messiasért, de az összekötő kapocs íróink között hosszú időre csak egy-egy rövidéletű folyóirat marad és a Kazinczy levelezése. Pálóczi Horváth Ádám még jóval később, a XIX. század elején is hasztalanul sürget nagyobb összetartást. Mikor meg Kazinczy 1811-ben a Tövisék és a virágok-at abban a reményben adja ki, hogy a Xéniák, vagy legalább a Klopstock epigrammáinak hatásához hasonló esztétikai harczokat idézhet elő, a melyeknek eredményei tisztázzák költőink nézeteit, megint csalódik. A német irodalomnak még évtizedeken át nagy hatása volt költőinkre, de ez a hatás csak annyiban volt homogén, hogy a Stolbergektől Matthissonig, Ew. von Kleisttől Jacobiig és Höltytől Millerig meg Overbeckig mind olyanokat utánozgatnak, a kiknek ma a nevét is alig emlegeti az irodalomtörténet.

Hogy folyóiratainknak szintén nincs egységes irányuk, annak élénk példája a kassai Magyar Museum. Irodalomtörténeti érdemük, hogy alkalmat nyújtottak íróinknak műveik bemutatására és olyan időben, mikor egyébként drága volt a nyomdafesték.

A szerény sorsú nagyváradi tanítónak, a ki rövidesen mágnás családok ismeretségére tesz szert és a társadalomban előkelő szerepet játszik, az irodalomban e forrongó, eszmékben és irányokban gazdag, de rendszeretlen világ lett a tágabb környezete. És ennek a világnak is csakhamar számottevő alakja lett költészetével.

¹ L. Czeizel János, Klopstock és Kazinczy. EPHK. 28:20. és 141. l.

3.

Költészetéhez valószínűleg Horatius és Ovidius adták az alapszint, a melyre később új meg új rétegek kerültek; az új hatások alatt ez el is veszett és nyomát halvány árnyalat őrzi csak. Ha ezt az alapszint újra meg akarjuk keresni, klasszikus olvasmányaihoz, műfordításaihoz és első kísérleteihez kell fordulnunk. Sajnos, verseinek sorrendje már az első kiadásban, a melyet költőnk 1791-ben maga rendezett sajtó alá, önkényes. A többi kiadás pedig¹ mind ehhez alkalmazkodott, úgy hogy ma semmiféle időrendi sort megállapítanunk nem lehet. Ha a verselésében megfigyelhető némi fejlődés segítségünkre van is, ha idilljeiről meg Gellert-fordításairól tudjuk is, hogy azokat mikor írta, sőt ha némely költemény keletkezésének pontos dátuma rendelkezésünkre van is, mindez édes-kevés költeményeinek összességéhez képest. Költészetének tárgyalásához tehát csak azokat a hatásokat vehetjük alapul, melyek rajta nyomot hagytak.

Baróti Szabó Dávid Új mértékre vett külömb versei, Révai Alagyái, Rájnis Kalauza egyre jobban terjednek az iskolák körében, különösen a ref. főiskolák körében, a hol Horatiust addig is ápolták és a magyar mértékes verselést azután is gyakorolták. Így volt ez a Kovács Józsefek hazájában is, Debreczenben. Hogy a mértékes formában való verselés emlékei Szabó költészetében a debreczeni főiskolaig nyulnak vissza, hogy latinból (illetőleg görögből) készült műfordításainak itt az eredete, talán nem alaptalan föltevés.

Szabó lefordította a hires Rectius vives Licini-t az

¹ L. a Jegyzetek bevezetését 220. l.

eredeti versmértékben és elég ügyesen.¹ Van ennek a carmennek jobb fordítása is, de költőnknek ezt a kísérletét egy másik kis versével együtt ránk nézve jelentőssé teszi, hogy csak ezekben használ mértékes versformát s máris sokkal nagyobb sikerrel, mint több versében a hangsúlyosat. De ezenkívül még ez az egyetlen műfordítása, a mely az eredetihez és annak hangulatához eléggé ragaszkodik. Egy hiánya, a mely Szabó műfordításait jellemzi, mindamellett van ennek is: a költői képeket sohasem tudja eléggé hiven, élesen, beszédesen visszaadni. Az aurea mediocritas dicsőítése ennek a carmennek a leghíresebb versszaka. Szabó fordításában halvány visszaverődése az eredeti sugaraknak:

A' közép-sorsnál ki nagyobbra nem vágy,
Azt sem a' szükség nem emészti gonddal,
Sem kaján szemmel palotája fényét
Más nem irigyl.

Horatiusnak azonban alig volt hatása Szabó költészetére, olyan mértékben, mint Kazinczyéra, Verseghyére vagy épen Virágéra, Berzsenyiére, semmiesetre sem. Egy-egy gondolatára emlékezik néha, egy-egy sorát emlegeti A' kívánság tárgyalásában erre még vissza fogunk térni. A Zrinyi Péter levele stb. cz. heroidjában, mely egészében régi történeti forrást, talán Cserei Históriájának megfelelő helyét felhasználva készült,² ilyenféle horatiusi reminiscentia van:

¹ Ferenczi Z. (Csokonai-jában) Rousseau hatását Csokonaira és költőnkre a debreczeni kollégium levegőjének tulajdonítja. Föltevést támogatja, hogy Rousseau is az Émile-ben Horatiusnak épen ezt a költeményét emeli ki.

² L. a hozzá írt jegyzeteinket a 221. lapon.

E' jó lépés után oly nyugodtan éltem,
Hogy még a' le-eső egetől se félttem.

Eszünkbe juttatja Horatius híres sorait:

Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinæ.

De a nyugodt lelkületű, megfontolt rómainak élet-bölcséletével nem egyezik meg a fiatal, szélsőségek közt csapongó költőé, a ki az Első borotválkozás cz. versikéjében ugyancsak gyöngé jambusokkal gúnyolja a horatiusi proprio rabies armavit iambo-t. (Jambusai ellen Földinek is sok kifogása van.¹ Több mértékes formában írt verse nincs is. Senecának bölcs mondásait pl. hangsúlyos versekben fordítja. De Seneca sem felel meg természetének, épen oly kevéssé, mint Homeros, a kinek fordításában a forma méltóságát már azért sem nélkülözzük szívesen, mert a pattogó, mégis komoly hexameterek Szabó László Zrinyi-soraiban véges-végig ellaposodnak és az eredetinek megkapó melegsége hiányzik belőlük. Jó tulajdonságuk e műfordításoknak csak az, hogy kitűnően vannak megvalogatva. Horatius fönti carmenje (II. 10.) bizonyára a legszebbek egyike. Homerosból pedig épen híres részlet fordítását kísérti meg. (Achillestől a' Hector testét kérő Priamos. — Eredetijét Iliados XXIV: 485—506. és 553—558. verseiben kerestük meg.)

Igazán kedves költője Szabónak a klasszikusok közül Ovidius. Első verskötetének jellegje a kéziratban Ovidiusnak ez a sora volt:

Vade liber verbisque meis loca grata saluta.

Trist. Libr. I. Elegia 1.

¹ L. Kazinczyhoz írt levelét, 1790. márcz. 20.

Ehhez a következő fordítását csatolta:

Menj kis könyvem! menj 's nevemmel
Tisztelj minden helyeket,
Hol szivesen, hol jó szemmel
Olvassák e' verseket.

Azután áthúzta a latin és ezt a magyar versikét és helyébe az 1791-iki kiadásban valóban benne levő Ráday-idézetet tette. Mégis jellemző egész életfölfogására és talán nem értéktelen adat, hogy jeligéjét először Ovidiusból vette.

Egészükben azonban e műfordítások gyengék; bennök itt-ott még egy-egy sor nehézségével is küzd. Hogy dolgán könnyítsen, a legszabadabb módon tolmácsolja az eredetit; így Ovidius egyik gyönyörű versének (Trist. I. IV. e. VI.) a fordításában.

Tibullus egyik elégia-részletét fordítja le A' reménységhez cz. költeménynyé,¹ a melynek nem kis jelentősége, hogy Csokonaira — a kit költőnk talán a debreczeni kollégiumból ismert is — hatással volt. A költemény eredetinek van feltüntetve, de forrástanulmányaink közben Tibullusban bukkantunk eredetijére.

Irodalomtörténeti jelentőségük csak annyi van e költeményeknek, hogy mutatják, hogy Szabó is, mint majdnem minden kortársa, hódolt az ó-kor klasszikusainak. Későbbi költeményeinek egy-egy vonását ebből tudjuk magyarázni.

Ámde csakhamar új áramlatokba kerül. Kazinczy, talán Batsányi is, könyveket küldözgetnek neki,² ráterelik figyelmét a német irodalom élénken pezsgő életére, a Francziából jövő új szellemre, szabadabb elvű eszmékre.

¹ L. erről Magyar Könyvesház XI. 2—4. sz. Aigner ed. 38. l.

² *Kaz. Lev.* 1 : 323, 3 : 33.

Ezeknek hatása mély nyomot hagy költészetén. Kazinczy elküldi neki Batteux esztétikáját¹ (valószínűleg a Ramler-féle német átdolgozást) és Szabó a kollégiumból kapott klasszikus alapon, de új irányban kezd költemények írásába. A körülötte pezsgő városi élet küzd a lelkében élő vágygyal, a mely a falu felé vonja. Erre vallanak szüreti költeményei. S a kettőnek egyeztetése az ő pásztori költészete.

Mint mondtuk, az itt, Biharországban eltöltött idő életének legboldogabb korszaka. Itt látta eljönni a legszebb ifjúkort, gyakran csöndes elégedetlenségben, tanítgatva, olvasva, pihenve. Gyönyörködik a természet szépségeiben, előtte a végtelen alföld, szülőmegyéjének síksága; a Berettyó vidékéhez fűződnek gyermekkorának emlékei. Maga írja, hogy ibolyaillat száll felé este, madarak csicseregése kelti föl hajnalban.² Ábrándokat sző magának arról az időről, mikor majd szülőfalujában békésen, nyugalomban eldegélve megvonulhat. Nem kerüli, mint láttuk, a társaságot sem; vannak jóbarátai, velük kellemes órákat tölt. Eljutnak hozzá a modern francia eszmék és betöltik valóját.

Németországban ebben az időben már elterjedtek ezek az eszmék. Voltaire és még inkább a «l'homme de la nature et de la vérité», Rousseau munkái vezették a Sturm und Drang költőit s már az első Musenalmanachnak, ennek a három évtizeden át (1770—1800.) pontosan megjelent évkönyvnek irányát. Ez a derék évkönyv a hetvenes években a göttingeni költők csoportjának volt a szószólója, de helyet adott lassankint Rousseau eszméinek és a Sturm und Drang hatásának is.

A Musenalmanachok költői a terjedő szabadelvű esz-

¹ L. Kazinczy levelezése. 3 : 33.

² A' kívánság. 177. l.

mékből elfogadtak mindent, a mi humánusnak látszott. Klopstock, Wieland és Gessner műveit véve mintakul, a klasszikusokat is utánozgatva, megőrizték az igazi költői iránt érzéküket, sőt közéjük tartozik a nálunk is egykor jól ismert Siegwart¹ szerzője, a szentimentális Miller, Hölty és Salis-Sewis. Közöttük van a nepies iránynak első hirdetője, Mathias Claudius; az idillista Voss és Bürger. Egészben véve tehát a göttingeni körből megindult Musen-almanach iránya oly eszmék hirdetőit csoportosította, a melyek hivatva voltak a német irodalomnak egészséges alapot teremteni: költői érzék volt bennük, minden modern, humánus eszmét magukévá tettek, de, mint a berlini aufkláristák, túlzásba nem tévedtek. Hirdették Isten valóságát és dicsőítették azt. Az emberszeretetet Rousseautól tanulták. A népköltészetben új vonásokat találtak, a melyeket hasznukra fordítottak. Körülbelül ezeket a vonásokat látjuk meg Szabó László költészetében is. Hogy nem véletlenül, arra az alábbiak is bizonyítékokul lesznek.

Kazinczyék kezdettől fogva a német irodalmat veszik mintának. Ráday Gedeon, költőnknek is pártfogója, már 1788-ban sürgeti Kazinczy Messias-fordítását. Kazinczy ezenkívül Gessner idilljeinek fordításával is foglalkozik s ez 1788-ban napvilágot is lát.²

Irodalmunk vezéralakjai fordulnak a német költészet felé. Ez a körülmény, de meg az összhang is, a melyben Gessnerék, majd Gellert idill- és pásztorköltészete a nagyváradi évek magányával, békés nyugalomával volt, hozzá-

¹ Siegwart, eine Klostersgeschichte. V. ö. Barczafalvi Szabó D. fordításával és Petőfi ismert sorával: «Könyvtára van» stb.

² Gessner Idylliumi. Fordította Kazinczy Ferentz. Kassán, Füs-kúti Landerer Mihály költségevel és betűivel. 1788. — Idylliumok. Három könyvbenn.

járolhatott, hogy Szabó László figyelme is ez irány felé fordul. A kétféle hatás: a göttingenieké és Gellerté megadják költészetének egyelőre határozott irányát.

A falusi magány után való vágyódása járul e hatás-hoz. Ezeknek harmóniája adja meg a magyarázatot Gellert-fordítása létrejöttéhez.

4.

Christian Fürchtegott Gellertnek (1715—1769.) két pásztorjátékát ismerünk. Az egyiknek, a mely a XVIII. század közepe táján igen divatos darab volt, Sylvia a címe (1745.). Tartalmilag is fölötte van Gellert másik pásztorjátékának, de kora is jobban ismerte. Csupán a véletlen műve lehet, hogy Szabó László kezébe nem ez, hanem a kevésbbé ismert Das Band kerül és ezt fordítja le.*

A kis mű eredetije először 1741-ben, Gottsched folyóiratában (Belustigungen des Verstandes und Witzes) jelent meg s 1744-ben különlenyomatként a Frankfurtische Sammlungban.

A román irodalmak pásztorjátékainak déli jellege általában természetesen hiányzik Gellert Das Band-jából és Szabó László fordításából is. Azoknak poétikus báját inkább az élénkebb hangulat helyettesíti, a mely a bonyodalom hiányát is pótolja, jobban, mint amaz. Mert, hogy a pásztorjátékokban bonyodalomról alig lehet szó, azt Gellertnek mindkét verses darabja mutatja. Minket csak az egyik, a Das Band érdekel. Lássuk a meseszövegét.

Galathee és Montan szeretik egymást. Montan kedvesétől egy szalagot kap emlékül, a melyet az maga szőtt.

* L. bővebben az Egyet. Philol. Közlöny 1906. évf.-ban megjelent értekezésemet: Szentjóni Szabó Gellert-fordítása.

Ugyanezt a szalagot Galathee egyszer Phyllis nyakán látni véli és mivel azt hiszi, hogy Phyllisnek Montan adta, Montan tehát hozzá hűtelen lett, magyarázatot kér tőle. Montan elhozza a kapott szalagot és ezalatt Galathee is megtudja Phyllistől, hogy az a rajta látott szalagot maga szőtte magának. Tehát szent a béke.

Ez a cselekvény nem új. Nem akarjuk ez egyszerű mesetípus földolgozásait kutatni, csak rövidesen utalunk a Poncziánus históriája XIII. elbeszélésére (Inclusa — A megszőktetés), a mely szintén rokon vele. (Heinrich ed. 162. l.) De Gellert maga is bevallja, hogy nagyon sovány cselekmény. «Der Knoten: wird Galathee recht gesehen haben, oder nicht? War es auch ihr Band? Die Auflösung: sie hat sich geirret, und sie bittet dem Montan ihre Hitze und Eifersucht ab. Hat die Handlung genug Anziehendes? Ich zweifle sehr daran. Was in dem Stücke gefällt, sind mehr eingeschaltete Nebenumstände, als die Sache selbst?»

Az epizódok, a mikre Gellert hivatkozik, csakugyan tartalmasabbak a főcselekvénynél, de épen azért szinte lógnak az egészen. Az egyikben (3. jelenet) Galathee Doris barátnőjének oktatást ad a szerelemről. Igen kedves, naiv részlet a Bürgermädchenek hazájából. Egy továbbiban (4. jelenet) azután Doris fölbiztatja Myrtilt, hogy a Montantól ellopott rigót, a melyet Montan ugyancsak Galatheetől kapott, vigye Galatheehoz és mondja, hogy Montan ezt is elajándékozta, neki adta. Galathee (6. jelenet) ebben is Montan hűtlenségének tanujelét látja és kitekeri a Montan rigójának nyakát. Egy harmadik epizódban végül (2. és 8. jelenet) Galatheet figyelmezteti az anyja: hire jár, hogy Montannal szerelmeskedik; azonban Montan tagadja a dolgot, és Galathee anyja hisz neki. Erről az utolsó epizódról írja Gellert: «Das zweyte und das achte Auftritt können beynahe ohne dem geringsten Verlust der

Handlung weggenommen werden. Sie geht also nicht durch das Stück fort. Daphne, die Mutter ist überhaupt eine müszige Person, und nicht das Bedürfniss des Stückes, sondern des Poeten, der um die Charaktere zu vervielfältigen hier eine Mutter auftreten liesz. Sie koemmt und geht gleich einem frommen Gespenste, ohne dasz man weisz, warum.»

Gellert éles önbírálata, sajnos, találó. Nemcsak erre a pásztorjátékára, hanem kora igen sok drámájára s a Wagner előtti operára is; nemcsak Daphnere, hanem a Band többi szereplőjére; tulajdonképen minden személy így lép a színre: nem tudni, miért és miért épen most? És a mint Daphnet szerepelteti, úgy fölléptethetett volna az egység rovására még néhány közömbös alakot.

Ha pedig a darabot minden hibájával is helyesen akarjuk fölfogni, azt csak akkor tehetjük, ha vígjátéknak fogjuk föl; az a vázlatos jellemzés, a melynek itt ott nyoma van, így mégis megmagyarázható. Marad valami impressziónk Montanról és Myrtillről, ha két polgári családból való fiatal embert látunk bennük, a kik közül Myrtill az élénkebb, a fürgébb, a kedvesebb, míg Montan az, a kihez hasonlókat Erich Schmidt röviden és találóan «*trostlos gewöhnlich und langweilig*»-oknak mond.¹ A kényeskedő Galathee, a hősnő szentimentalizmusával, minden cselekedetével elárulja német voltát, míg az egészséges természetű, magát igen ügyesen naivnak tettető, élénk Doris (Gellert darabjainak egyik típusos alakja) bátran a franczia irodalomban kereshetné elveszett szüleit.

Az egész darabnak szentimentális ugyan a levegője, de Galathee egy-egy jelenetén kívül érzelgésnek alig van határozott nyoma. Ez Gellertnél annál inkább különös, mert

¹ ADB. VIII. 547.

vigjátékai előszavában ő maga mondja, hogy rá nézve szép szemrehányás «eher mitleidige Thränen, als freudige Gelächter erregt zu haben».

Kissé bővebben foglalkoztunk e darabbal a kelleténél. Két okunk volt rá. Az egyik, hogy Szabó László a Gellertfordításával Bessenyeiék vigjátékai és Pállya drámái mellett új vigjátékirányt hozott irodalmunkba; a másik, hogy Szabó László dramaturgiájának, a «Mátyás király» egész jellemrajzának vonásait ebben az irányban találjuk meg. Szabó László hibája volt, hogy épen ebbe az iskolába járt és nem a Lessingébe, s hogy ennél fogva az első magyar történeti drámának¹ dramaturgiájáról beszélnünk alig lehet, jot igen keveset.

Hogy hogyan került Gellertnek ez a, már a XVIII. század végén Németországban is idejét multa drámája a nyolczvanas évek végén Szabó Lászlóhoz, azt nem tudjuk. Csak megemlítjük, hogy barátja, Földi János is fordított Gellertből.² Bizonyos annyi, hogy a fordítás 1788-ban (esetleg 1787-ben) készült,³ és így mindenesetre nagyváradi tartózkodása idejében nyúl a drámához költőnk. Valóban hozzányúl, mert egyet-mást változtat is rajta. Már a személyek nevei sem ugyanazok:

GELLERTNÉL.

Galathee.
Daphne, der Galathee Mutter.
Montan, der Liebhaber der
Doris. [Gal.
Myrtill.

SZABÓNÁL.

Daphne, a' Phillis Anyja
Phillis, a' Montán kedvese.
Montan, a' Phillis Szeretője.
Dóris, eggy Pásztor Leány.
Mirtill, Pásztor Legény.

¹ Kotzebue drámáihoz való viszonyát Gyulai Pál id. bevezetése említi.

² L. *Földi költeményei*. Kiadta Mixich L. R. M. K. 66. 1.

³ L. a kézirat címlapját, a bibliographiában is.

A darabban emlegetett nevek közül Phyllist Szabónál Chloénak hívják, Chlorisnak neve pedig, Galathee = Phyllis hugának, Corinne. (Ebben bizonyára része van a «ki hinne» rímnek.) Azt hiszszük, a névcserek okát, különösen a Galathee — Phillisét megmagyarázhatjuk. Ezeknek a görög és római, részben mitológiai neveknek költőinknél gyakran bizonyos állandó használatuk volt: ugyanaz a név legtöbbször ugyanegy személyt jelentett. Szabó költeményeiben az ő képzelt ideáljának¹ a neve majdnem mindig Phillis.² Így aztán a Gellert Galatheeja is ezt a nevet kapta.

De Szabó nemcsak külsőségeken változtat. Elég ügyetlenül, belenyul a laza szerkezetbe és teljesen tönkreteszi azt. Talán Gellert említett előszavának hatása alatt, kihagyja a fordításból a 8. jelenetet. Ezért «A' Pántliká»-nak csak nyolcz jelenete van ugyan, de ezáltal nem tömörebb, mert a 2. jelenet még jobban lóg az egészen. Ebben ugyanis, mint mondtuk, Daphne figyelmezteti leányát, hogy ne szerelmeskedjék Montánnal. Ennek az eredeti 8. jelenet nélkül egyáltalában semmi értelme sincs. Gellertnél azután Montan elhiteti Daphneval, hogy szó sincs közte és Galathee közt másról, mint baráti viszonyról, és így az egésznek megvan az a látszólagos célja, hogy a szerelmesek nyugodtak lehetnek, Daphne gyanuja el van hárítva, a végső kibékülés után teljes lehet a boldogságuk. Szabónál azonban a második jelenet teljesen a levegőben lóg.

¹ L. Az én Szeretőm cz. versét, alább, 39. l.: Hol vagy szép Szűz! melly megyébe | kit bár nem esmérlek | még-is elmém' képzesébe | magamnak igérlek.

² L. Phillishez cz. két versét, továbbá A' sóhajtás Phillishez, A' Szerelem' boldogsága, stb. verseit.

A fordítás maga, az eredetihez hasonlóan, nagyon élénk. A hatos jambusokat a magyarban Zrinyi sorra pótolják. A pásztorjátéknak azonban sem ez nem árt, sem az, hogy Szabó az eredetihez túlságosan nem ragaszkodik. Pálóczi Horváth Ádámné azt írja róla férjének,¹ hogy «a' Pántlika fordítója annyira el ment a' némettől, hogy alig ismertem rá; . . . azt a' szelid Gellért munkáját igen vad szókkal fordította». De azért nem változtat rajta annyit, mint Dugonics, Pállya vagy Simai Kristóf a maguk forrásán. Mindössze is itt-ott egy magyaros sort fűz bele, kissé élénkíti a stílust, a szólásokat² magyaros motívumokkal, néha kissé paprikás kifejezéssel fordítja.

Néhol bővíti a német szöveget, néhol azonban rövidebb és tömörebb. Hosszú részleteket seholsem told be. Az egésznek kevésbé drámai dialogusát e fordításban is a hangulatos verselés pótolja. A darab épen ezért és csakis ezért nem mondható unalmasnak. Rimei, ütemei igen jók. Szabó verselése A' Pántlikában éri el tetőpontját, a mint hogy mondhatjuk, hogy csakis a magyar versformákban van otthon.

Ha a német eredetivel összevetjük, néhol bizony nagyon szabadnak tetszik a fordítás. Ezt azonban elnézhetjük, mert a műnek egyik-másik részlete a magyarban is igen sikerülten hangzik, sőt talán sikerültebben, mint az eredetiben. Így az utolsó jelenet vége Szabónál a következő:³

MIRTILL. Montán! mit tsinálnak, a' kik szeretgélnek?

MONTÁN. Néha öszve-vesznek, néha meg-békélnek.

¹ Kaz. Lev. 1 : 527.

² Szólásaiból egész kis gyűjteményt állítottunk össze a Nyr. XXXV. 244. lapján és alább.

³ V. ö. alább 174. l.

MIRTILL. Mit, Phillis?

PHILLIS. Restellem koptatni a' számát,
Kérd-meg inkább ezt a' peres Pántlikámat!

MONTÁN. Egynek a' másakra igen nagy a' gondja.

MIRTILL. Féltik egymást, úgy-e? azt igazán mondja.

Sokkal sikerültebb, mint az eredeti,¹ pedig arról is elismerte minden bírálója, hogy ügyes verselése és élenksége sokban pótolja a darabnak, mint drámának gyöngeségeit.

A fordítás először Kazinczy Orpheusában jelent meg.² Hatásáról alig beszélhetünk. Irodalmi köreink ezt a kis drámai művet is szívesen látták magyaros köntösben, mint ebben az időben mindent, a mit a színpad használhatott; a gyermekkorát élő magyar színészetet akarták evvel is segíteni. Bayer József idézi is A magyar drámai irodalom történetében³ a pesti társaság programját illetőleg a következő szavakat: «Kazinczy Hamletje után elő fogják adni Sz. Szabó László' Gellertnek Pántlikáját versekben». De hogy csakugyan rákerült e a sor, arról nem tudunk semmit. Nem valószínű. Ha meg előadták, hatása akkor sem lehetett. Nálunk az embereket ezekben az években a politikai események olyan lázas egymásutánja foglalkoztatta, hogy pásztorjátékban semmi kedvüket sem lelhatték.

¹ MYRTILL. Kennst du das Spiel, Montan? Man fragt, was macht
[die Liebe?

MONTAN. Sie zankt sich, weil sie sonst nicht neu und süsse
[bliebe.

MYRTILL. Was macht sie Galathee?

GALATHEE. Das weis mein Band sogar:
Verdacht, wo keiner ist.

MYRTILL. Und dieses Band redt wahr.

² Orpheus. 1790. L. I., II. és II. borítékán.

³ I. 146. l.

A szocziális eszmék gyorsabban terjedtek az irodalmiaknál és gyakran elvágta ezeknek az útját. Talán, ha Mária Terézia korában kerül hozzánk a pásztorjáték, van, a ki ebben is gyönyörűségét leli. Faludi idilljeinek a XVIII. század második felében több olvasója akadt, mint Gessneréinek Kazinczy fordításában. De mihozzánk minden elkésve került; a pásztorjáték is akkor jutott el ide, mikor második hazájában régen elsöpörte a Sturm und Drang, szülőföldjén meg, francia előadásait, a versaillesi idilleket, jóidőre a történelemből is kitörölte a forradalom. Az események úgy mutatták, hogy a Marseillaise sehogy sem illik a pásztorruhába öltözött précieux társadalom szájába.

A kik a Gellert-fordítás iránt érdeklődtek, csak Szabó László közeli barátai voltak. Batsányi ezt is átjavítgatja az ő példányában,¹ Kazinczy Horváth Ádámmal váltott leveleiben tárgyalja e fordítást,² Palóczi Horváth Ádám maga bővebben is foglalkozik vele;³ még kéziratban megkapta barátjától, Kazinczytól.⁴ Gellertnek bűnéül rója, hogy «haszontalanságnak tartja a' Játéknak in Actus, et Actorum in Scenas Distinctionem;» de a darab mégis annyira megtetszik neki, hogy tárgyát «Chorus gyanánt, a' Pántlika végire» (menetében Szabó fordításához híven ragaszkodva) énekbe foglalja, ad notam: Koresmárosné kápolnája a pince.⁵ E költemény címe nála: Fillis' tsalfasága.⁶ 19 négysoros strófába szorítja az egészet és így

¹ L. alább (Batsányi javításairól) és a 46. l. 6. jegyzetét.

² Kazinczy levelezése. Ed. Váczy. I. 527. l., a hol Horváth még felesége «krízis»-ét is megírja.

³ Hol-mi II. 317.

⁴ Fölhasználtuk e részben Császár Elemér szíves útbaigazítását is.

⁵ Hol-mi. XX. ének és *Kaz. Lev.* 1: 494. és 1: 497. l.

⁶ *Kaz. Lev.* 1: 497. l.

pattogóbb, kedvesebb, jóízű költemény lesz a Szabó pásztorjátékából. «Ezt az éneket — írja róla Kazinczynak — Csapodi felette nagyon megszerette... Ha neked is szépnek fog láttzani, cserélt el Fillist Sárinak, Dorist Julinak, Montánt Gyurinak, Mirtilt Jósinak vagy más valaminek.» «Tizenegy szótagú (4+4+3) sorai — írja Császár Elemér¹ — többnyire jól perdülnek s minden versszakot Fillis nevével kezdvén, valamint az egész éneken végighuzódó refrainnel az első felében

Fillis... azt mondja,
hogy ő neki a' Pásztorra mi gondja?

a második felében pedig:

Fillis... nem mondja,
hogy ő neki a' Pásztorra nints gondja

nemcsak művészi szerkezetűvé teszi, hanem megőrzi az ének mindkét felének egységes hangulatát s a bonyodalom hiányát ügyesen pótolja a megváltozott refrain ellentétével!»

Szabónak és kortársainak halálával az egész érdeklődésnek vége szakad. Toldy Ferencz 1865-ben már szinte újra fedezi föl e pásztorjátékot, mikor újra kiadja.² De már ekkor csak irodalmi emlék az egész. A mai olvasónak pedig csak emlék a multból, a mely kedves naivságával, egy kis hangulattal és ügyes verselésével hat. Az irodalomtörténet írójának fontos, mert kevés pásztorjátékunk között talán a legjobb, és mert Szabó László költészetének

¹ Egy. Philol. Közl. 1906. 361. l.

² A magyar nemzet classicus írói. Negyedik folyam. Szentjóni Szabó László költői munkái. Pest, 1865. Kiadja Heckenast Gusztáv. L. 65—90. lk.

fejlődésében ez is egy lépcső, a melyen a nyugati irodalmakhoz közeledik.

5.

A pásztorköltészet csalóka képeiben költőnk a falu világát látta, a csöndes megelégedését. A húszéves embernek jól esett látnia, mikor az életbe kikerült, hogy körülötte a Gellert pásztorjátékának elégedett emberei élnek. Nem csoda tehát, ha Gellert fordítása más szempontból sem marad hatás nélkül költészetére: Gellert, talán Gessner olvasgatása közben pásztorkölteményeket is ír, vagy fordít.

A pásztoréletről, Daphneről, Phillisről és Chloéről mond együgyű, gyöngé versikéket, a melyekben korának nem épen elkényeztetett ízlésű olvasói sem igen gyönyörködhetek. Rímgyakorlatoknál egyebeknek nem tarthatjuk, még többi költeményeihez mérve is csupán s nem mai ízlésünk szerint ítélve, az efféle pattogó ütemeket:

Ó örökké | szerencsétlen | ligetek!

Mellyeket én | soha sem fe- | lejthetek!

Vagy: Ott esett az, | hogy egygy őszi | időben

Daphnét, a' szép | Daphnét láttam | elsőben:

Ott esett az, | hogy egygy halmon | lefelé

Félénk erőm | gyenge testét | emelé.*

A magyar verselés történetében, a hangsúlyos versek műköltészetünkben való fejlődéséhez kétségtelenül érdekes adalékok ezek is. (V. ö. még A' Fogadás, Chloé' bús estvéje, Egy ifju a' jegy vissza-adáskor stb. cz. költeményeivel.) Szabó László költészetének megítélésekor azon-

* A' szerelmes Pásztor. L. alább 118. l.

ban nagy jelentőségük nincsen. Nincsen bennük semmi élénkség, báj, vagy hangulat. Mintha csak Werther keserveit hallanók megújra: magános panaszok meg örökös könnyhullatás. Érzékeny költemények ezek, a melyek már megjelenésük idején is régen elvesztették korszerűségüket. Szabó költészetének fejlődésére jellemzőek azért, hogy Gellerték hatásának emlékei. Ezek közé sorolhatjuk Egy megvetettnek Keserve cz. költeményét is. Ide tartozik egyik idillje is, a melyben német hatást keresünk: A' Panasz című. Az a hang, a melylyel A' Szerelem boldogságá-ban, A' megváltozott Dóris-ban, A' Szerelmes Pásztor-ban találkozunk, újra megcsendül ebben az idilljében, talán kissé áradozóbban, de őszinte érzéssel, melegen. Fordítás-e, vagy szabad átdolgozás a Panasz, vagy talán eredeti munka, biztosan meg nem állapíthattuk, forrására rámutatni nem tudunk. De egészen rokon vonásokat tudunk megjelölni Brücknernek egy dialogusában, a mely egy 1777-iki Musen-Almanachban Die Klage Dina's czímmel jelent meg.¹ Dinának, egy megesezt zsidóleánynak a tragédiáját mondja el benne egy bibliai hangú, gondolatritmusokban gazdag, refraines ének, a melyet Dina sirján egy szerelmes pár, vőlegény és menyasszony énekel. Eléneklük egy ifjúnak is, a ki megajándékozza őket érte, s a ki megindul a szerencsétlen Dina történetén és ezért csókot is kap a menyasszonytól.

A helyzet Szabó idilljében is evvel megegyező: ott egy menyasszonyságában elhalt leány, itt egy szerelmében boldog, meghalt ifjú sirjánál vagyunk. Mindketten szerelmük miatt haltak meg. Mindkettőnek sirjánál valaki — ott egy szerelmes pár, itt az elhaltnak szerelmese — elmondják a halott történetét egy ifjúnak.

¹ Musen-Almanach für 1777. Herausgegeben von Joh. Heinr. Voss. Hamburg, bey L. E. Bohn. 43—50. l.

A helyzet rajza is azonos, sőt apró motívumok is rokonságot mutatnak:

Im Eichenschatten, am Grabe Dinas, der schönen Tochter, die Israel beweinte, sasz Jezer, des Sohn Naphtali, des Sohnes Israel; und sanft an ihn gelehnt seine Braut, die schlanke Sera mit der lieblichen Stimme, die Tochter Aser des Israeliten. Indesz im fruchtbaren Tale ihre Heerden weideten, sangen sie beide die Klage Dina's und blickten weinend auf den Blumenhuegel, der das schöne Mädchen bedeckte.

Én pedig itt fogok ... ülni az én könnyeimbe. E' kopár halmon fogom táplálni fájdalomat a' te emlékezeteddel és zokogva nézek a' virágokra, melyek sírhalmodon illatoznak.¹

... az az ének, melyet itten körül hallok, a' Laura éneke, ki a' megholtakon kesereg.

Maga az elbeszélés Brückner dialogusában drámaibb, élénkebb; Szabó László idilljében² meghatóbb, érzékenyebb; mindkettőben igen költői. Párhuzamos gondolatokat is találunk a kettőben. A nélkül, hogy átvételre gondolnánk, föltűnik itt-ott a stílus hasonlósága, a gondolat azonossága:

Wie warst du so schön,
du Sohn Hemors! Bliz war
dein Auge, Donner die Taten

Szép volt az én barátom,
mint a legszebb tavaszi nap,
fejér az ábrázatja, mint a'

¹ Érdekes ellentmondás a fönti részszel: «e' kopár halmon» — ez a rész, a hol már virágok nyitnak. Pedig az idill elején is azt mondja Rinó, hogy még «észrevehetetlenül zöldellenek a' kopár halmok.»

² Toldy nevezi először idillnek.

deines Arms und sanft die
stimme deiner Liebe, wie
Abendsäuseln nach dem Wet-
ter des Herrn!... Zu mei-
nen Füßen strömte Sichems
Blut! Ach Dina, rief der
Blutige, Dina! Dina! Rö-
chell's, und wälzte sich,
zuckt' und starb!

patyolat' lilium, piros az or-
tája, mint a' szederjes ró-
zsa; 's el-múlt, mint a' nyá-
ron lengedező szellő elmulik
a' vetések közt. — Ah Lau-
ra! felel ő... Laura! abba
a' szigetbe temettess-el en-
gem stb. — Erre reám veti
szemeit, — sóhajt, és meg-
hidegszik.

Vagy másutt, — a hol csupán a gondolat egy:

Mache dich auf, o Sturm,
und reisz sie mit Wurzel
und Wipfel hinweg, die Haine,
die einst so lieblich säuseln-
ten, wenn wir im süßen
Wahnsinn trunken durch
ihre Schatten hinwallten.

Nem-fog téged látni ez a'
mellyék, mellynek ékessége
valál; és gazos fűvek fogják
bé-nőni a' mi sétáló-helyein-
ket.

Ismételjük: nem átvételre gondolunk, hanem csak a
gondolatok, a stílus rokonságára, — vagy egy, kissé me-
részebb lépéssel továbbhaladva, arra, hogy Szabó Brückner
biblikus idilljét ismerte is, s a mennyiben a Panasz önálló
konceptzió eredménye, ebben a Brückner idilljének is
részének kellett lennie.

Ez a bibliai stílus, a melyet Brückner használ, a né-
metben alkalmoszerű: maguk a személyek, a kor, a mely-
ben az idill játszik, követelik ezt a stílust. Nem így Szabó-
nál. Nála a stílus csak annak a bizonyítéka lehet, hogy
idillje valóban Brückner hatása alatt íródott.

Ez a stílus Szabó idilljének bizonyosan a legnagyobb
jelentősége. Hogy az idill helylyel-közzel valóban szép is,

az csak emeli jelentőségét, csak jobban megmagyarázza, hogy Szabó László idilljeit a múlt század elején könyv nélkül is tanulgatták¹ és érthetővé teszi azt a hatást, a melyet Vörösmartyra gyakorolt.

Kétségtelen ugyanis, hogy Vörösmarty legszebb elégiája, a melyet egy Kis gyermek halálára² írt, Szabó idilljének hatása alatt készült — és itt már biztosan állíthatjuk, hogy az idézett párhuzamos helyek nem véletlen egyezés eredményei:

Ah, mikor lessz reggel a'	Ki mondja meg neked, hogy
sírba, hogy azt mondjuk a	reggel van? Ah
szunnyadozónak : serkenj-	Ki fog téged megint
fel!	fölkeltetni?

De ne háborgasd a' ha-	De fájdalom ne bántsa
lottak nyugodalmát haszon-	hamvadat!
talan kiáltásokkal.	

Szép volt a' Télon halála	Múlásod könnyű volt és
és tsendes. Mint mikor egy	tiszta, mint
kies nyári napon mosolyogva	Az égbe visszaröppenő
száll-alá a' vidám nap.	sugáré.

Vörösmarty tehát bizonyára épen úgy, miként Wesselényi, valamikor könyv nélkül tudta Szabó idilljét. Ennek emléke élhetett benne elégiája írásakor.

Szabó már a Musenalmanachok költészetéhez közeledik, mikor ezt az idilljét írja. Még közelebb jut hozzá,

¹ Döbrentei írja Kazinczynak 1809 július 14-én, hogy «a' kis, 14-éves Wesselényi», kinek «mély, lágy érzés, jó szív, tüzes ész formálja karakterét, Szabó László és Gessner idyllumait» szereti és «az elsőből sokat tud betéve». (Kaz. Lev. 6:455).

² Tudvalevően a Bonyhádi Perczel családééra.

midőn Wielandhoz fordul. Az a vers, a mely költeményeinek első kiadásában *Glycerium Vielandból* czímmel jelent meg (30—31. l.), egyik legérdekesebb átdolgozása. Eredetijét ugyanis Wieland *prózai* munkái közt, a *Nachlasz des Diogenes von Sinope* cz. elbeszélésének egy kis részletében találtuk meg. Ennek¹ az érzékeny részletnek,² melyet 'a göttingai *Musenalmanach*-ban (V. R. jelzéssel, 1785.) versbe formált valaki, nagyon sikerült átdolgozását adja Szabó László verse, a melynek egyik-másik strófája költőnk legsikerültebb alkotásai közé tartozik:

... búsult szivem unalmába
Rózsát vévén kezembe:
Így virágzál hajdanába!
El-gondolom lelkembe.

'S széllyel-tépvén leveleit,
Sirjára hintegetem,
'S ifjuságom örömeit
Könnyezve emlegetem.

Gellert és Wieland hatása vezeti tehát be költőnket a *Musenalmanachok* hatásába. A rokonvonásokra, a melyeket Szabó e költészetben talált, már rámutattunk. Az alábbiakban e hatást példákkal igazoljuk.

Overbecknek, a költői lelkületű, ma érdemtelenül teljesen elfeledett lübecki polgármesternek, gyermekversikéiből fordítja Szabó László³ A' Czenczi rózsája cz. költeményét, melyet mint eredetit vesz föl gyűjteményébe, az

¹ L. e kiadás jegyzeteit, 225. l.

² L. u. ott a köv. bekezdést: Wenn ihr nicht gerührt seid, so ist es meine Schuld nicht.

³ L. e kiadás jegyzeteit, 221. l.

1791-iki első kiadásba. Szabó Lászlónak nem az egyetlen verse, mely elterjedt volt.

Overbeck gyermekversikéjéből Szabónál egész kedves szerelmes vers lett. Kevesebb ügyességet árul el Szabó egy másik átdolgozásban, a mely az 1791-iki versgyűjteményben ugyancsak eredetinek föltüntetve A' poëta czímmel jelent meg (41. l.). — Pedig itt Jacobinak, az egykor sokra tartott költőnek (1740—1814) Nach einem alten Liede¹ cz. költeményével van dolgunk, az elébbinél valamivel hívebb átdolgozásban.

Így kerül bele Szabó lassanként a «Veilchen, Ros' und Schäferin, Laub' und Bach» költészetébe. Mirabeau sírjáról ír Pfeffel.² A Musen-Almanach költőinek hangján ír Szabó László is «a' frantzia nemzet-gyűlés' előlülője halálára.»

Popenak egy költeményét dolgozza át Bürde Der sterbende Christ an seine Seele czímmel — A' haldokló Keresztényről ír Szabó költeményt.

Ha tehát a Magyar Museumot, Szabó költeményeit és a Musenalmanachokat átlapozzuk, nem egy azonos tárgyú és hangú költeményre bukkanunk. De rendszeres kereséssel is sikerült Szabó költeményei egyikének-másikának német eredetijére bukkannunk. Valószínű, hogy idővel még más költeményei forrására is rámutathatunk. Egyelőre már az eddigi példák is bizonyítják, hogy — leginkább talán Ráday Gedeon hatása alatt, a ki maga is inkább csak fordítgat és a kinek egyik fordításából Szabó jeligéjét is vette — költőnk teljesen ebbe a légkörbe került, melyben költészete legmagasabbra emelkedett.

¹ L. jelen kiadás jegyzeteit, 228. l.

² Pfeffel költeménye (Auf Mirabeau's Grab) ugyan csak az 1792-iki Musenalmanachban jelent meg, de, a mi ekkoriban gyakran előfordult, úgy lehet, előbb máshol is napvilágot látott.

Dalok a reménységhez, a holdhoz, a tavaszról, a reggelről: ez a megszokott téma. De a sokszor naiv kis versekben is megkapó az őszinte érzés, ennek mélysége, melege. Leginkább pedig a természet szeretete az, mely őt kortársaitól megkülönbözteti. Szabó nemcsak látja, hanem meglátja a környezetét. A természet szépségeit is nem mások mutatják meg neki: azok bámulatában nőtt föl.¹ Igaz szívből örül, ha a tavasz közeledik, ha a fák rügyeznek és költészete szinte otthonosabban érzi magát, ha a természetről kell énekelnie.² Vegyük még ehhez az emberek iránti szeretetét és bizalmát, melyet egyrészt a falu életében, annak közvetetlenségében, másrészt a pásztorjátékokban és az egyre terjedő rousseaui eszmékben tanult: akkor megkaptuk német hatás alatt kialakult lírájának legtöbb motivumát. Ért a megfigyeléshez és ha hangulata kissé elkeseredett, bölcselkedik. Témája ilyenkor többnyire az emberek boldogsága és boldogtalansága.³ Vigasza — ellentétben a «gesunder Menschenverstandot» hirdető berliniekkel, csakúgy, mint a Hainbund hirdeti: isten, a ki «erejével a' rosszból jót 's édeset» tesz.⁴ Ez a

¹ Erre már Prónai Antal kis dolgozata is figyelmeztet. (Futó csillagok. Szentjóbi Szabó László. Magyar Szemle. 1897. 10. sz. és önállóan, Bp. 1899. 111. l.) «Vonzódása a természethez szembeszökő minden írásában s költeményei közül is azok a legszebbek, melyekben a természetet énekeli meg.»

² A' Tavaszban így énekel (45—47. l.):

... kedvesebb lételem,
Kedvesebb minden falat,
Kedvesebb minden ételem
Eggy fakadó fa alatt!

³ Az igaz világi Bóldogság. 113. l. A' bóldog Élet. 123. l. A' fő Bóldogság. 125. l.

⁴ Jó az Isten. 115. l.

közvetetlenség lehet az oka, hogy midőn az emelkedett hangot néha kerüli, de nem is nemesen egyszerű, — prózaivá válik, ellaposodik a stílusa.

Ennek a fejlődésnek, a melyen Szabó előbb Gellerték, majd a Musenalmanachok hatása alatt átment, nyomai A' Reggel, A' Tavasz és A' Gyermekkori idők emlékezete cz. költeményeiben ¹ nyilvánulnak a legszebben. Nem érdektelen, hogy ezeknek hatása egyesül Kis János egyik költeményében, a melyet Kazinczynak ajánlott ² Flórája I. kötetének 123. lapján olvasunk: A' meg-elégedő Házastársban :

Nints palotám, aranyomsints,
De szegény hajlékomban
Aranynál sokkal nagyobb

[kints,

Békesség követ nyomban,
A' leg-hűségesb szerelem
Nyájassága vesz körül,
A leg-nagyobb Fejedelem
Annyit mint én nem örül.
... Melly boldog, ki vigan éli
A' közép sors javait ...
Egek nekem fényességet
S nagy kintset ne adjatok,
Adtatok vig szivűséget stb.

SZABÓ:

Add Uram, hogy reggelemet
Meg-érhessem békével...

... Melly meg-elégedtem ve-

[lem

A' sárga libák körül!

Semmi Király Fejedelem

Illy igazán nem örül ...

... Ah, hogy e boldog életnek

Napjai el-múltanak!

Add Úram! e' bódogságot

Add még egyszer érzeni!...

A' jó kedv a' szeretettel

Jár... stb.

Legszebb eredménye azonban e hatásnak A' Sir-halom cz. költeménye, a mely a régi magyar líra egyik becsesebb emléke. Ilyen az a pár strófa is, melyet Eggy szép Leány-

¹ L. alább 104., 114. és 136. l. és Debr. Kal. 1825. ill. EPhK. 1907. 538.

² Dömölkön, 1803.

hoz ír (ed. pr. 26. l.) és a melyben efféle igazán lakonikus, szép sorokra akadunk :

Vig ifjuság! bódog élet, —
Nyári szél, rövid álom.

Ennyiben jellemezhetjük a német irodalom hatását Szabó Lászlóra. Végigkísértük fejlődését e nyilvánvaló hatás alatt s most még be kell számolnunk Szabó költészetének két vonásáról, a melyeket szintén hajlandók vagyunk jó-részében a Musenalmanachokban kifejlődött költői irányokra visszavinni, a nélkül, hogy a közvetlen kapcsolatra tudnánk mutatni. Az egyik, Szabó László költészetének jellemző vonása: a népies árnyalat; a másik a franczia, akkor modern eszmék nyoma.

6.

Szabó László költészetének legismertebb vonása a népiesség. Különös, hogy ezt a vonást német hatásból is kell magyaráznunk, de teljesen érthető azok között a viszonyok között, a melyekben irodalmunk a XVIII. század nyolczvanas és kilenczvenes éveiben volt. Kazinczy körétől Szabó semmiesetre sem tanulhatta a népiesnek szeretetét. Orczy költői leveleiben van ugyan vonás, a mely népdalmotivumokra emlékeztet. De tudatos népiességről abban az írói körben, a melylyel Szabó érintkezett, nem volt szó. Dugonics András munkái meg csak ebben az időben kezdenek terjedni.

Nem is itt keressük Szabó forrását.

Kazinczyék figyelmét elkerülte, de Szabó Lászlóra úgy lehet nem volt hatás nélkül a Hainbund költészetében itt-ott megcsillanó népiesség.

A népdal és a népballada ez időben már megkezdte

hódító körútját a német irodalomban. Herder, Bürger és Goethe viszonya a népieshez taláalomra is jellemzi talán a német irodalomban már tudatosan szereplő népies irányt. De — ismételjük — ott van ez az irány már a Hainbundban is, élén a jó «wandsbecker Bote»-val, mint magát nevezte,¹ Matthias Claudius-szal (1740—1815). Ugyanilyen című lapjában mint határozottan népies író lép föl s alkotja meg ezt az irányt. Legfőbb jellemvonása: die kraftvolle Volkstümlichkeit.²

Ez, a Musenalmanachokban is megcsendülő hang bizonyosan ismerős volt Szabó László előtt. Magával hozta szülőföldjéről: Ottományból, a Rhédeiek falujából. Falun nőtt fel. Atyja elszegényedett, egyszerű nemes ember volt. A falu nótáit jól ismerte gyermekkorából. Hogy szerette is a népet, azt alább tárgyalandó prózai munkáiból tudjuk.

Megint e kettőnek találkozása magyarázhatja a népies vonások forrását Szabó költészetében. Már heroidjában³ ott van a nyoma ez iránynak:

Ó ne hagyj elvesznem, küldj egy kis tsónakot,
Fáradt galambodnak nyisd meg az ablakot.

A telegdi szüret emlékeiben⁴ föl-fölcsendül a népies hang. De még tovább mehetünk: Gellert-fordításának szólásmódjai mind népi eredetűek:

Eggyik szó a másikat szüli. — Látd, a kutya fajta! — Tán öszveszürtétek egymással a levet? — Cziróka-maróka. — Megétetem ám vele a szurkot! — Én karóhoz

¹ Ausgew. Werke Matthias Claudius'. Hrg. u. mit einer Einleitung versehen von Dr. G. Behrmann. Leipzig, 1907.

² U. ott, bevezetés.

³ Zrinyi Péter, Horváth Országai Bán I. Leopoldhoz. 96. l.

⁴ L. fent a 9. l.

nem kötöm az ebet. — Ennye ebugatta! — Kutya er-
kölesre kaptatok! — Mély partot mosnak a lassu patakok. —
Mind fenéig tejfel. — Legnehezebb per az asszonyi ál-
laté. — Edd meg az agarat! — stb.

A' Sójajtás Phillishez cz. versében (44. l.) ilyen so-
rokra akadunk:

Phillis! Phillis! kedves lélek
Érted halok, érted élek!

Tiszta népies emlék: olyan sorok, a melyekre már a
«Vitézi énekek» is tud példát, vagy Csokonai a Csikóbőrös
kulaes-ban.

Ámde a népiességeknek senki sem hivatottabb bírálója,
mint maga a nép. Szabó László Overbeck-fordítása a nép
száján él. Erdélyi János innen jegyezte fel és nem érdek-
telen, hogy körülbelül ugyanekkor Szigligeti a Szökött
katoná-ban egy népdalt alkalmaz,¹ a mely szintén Szent-
jóbi Szabó költeményeire, a Dámonra és Chloé bús estvé-
jére vihető vissza.²

Mindebből két tanulságunk van. Az egyik negatív: bi-
zonyos, hogy Szabó a népiességet nem a régebbi magyar
irodalomtól tanulta. A másik, hogy egyéniségének ez a
vonás egészen megfelelt költészetében s ha a német iro-
dalom hatással volt rá ez irányban is, csak tudatossá tette
az amúgy is ki-kitűnő tehetségét.

És ennél a pontnál ér tetőpontot Szabó tehetsége,
avval a költeménynyel, a mely nevét legtovább megőrizte
és a nép körében is fönntartotta. Az Eggyügyű Parasztról
van szó (98—101. l.). Ez a vers immár új nyomokat jelöl

¹ Bayer ed. Magyar Remekírók. 1902. I. 28. (I. felv. 4. jel.)

² Részletesebb összevetését l. a jegyzetekben, 230. l.

irodalmunk történetében. Az igazi népies iránynak első tudatos művészi nyilatkozása ez elbeszélő költészetünkben. Tárnya, a köznapi életnek egy naiv, kedves epizódja, máig megtartotta érdekességét. Hangja utánozhatatlanul egyszerű, stílusában semmi keresettség nincs. Pál bátya ott van ma is népünkben, a falu világában. A német postamester meg, valahányszor letorkolja Pál bátyát, mindig mintha a Bach-korszak cseh bürokratai, sőt postamesterei közül elevenednék föl előttünk. A földesúr jóakaró, vidéki bácsi, a ki teljesen tisztában van a körülményekkel, — demokrata, akár csak Szabó László. Mind a három örökéletű típus, mert tipikus jellemzésével is hű képe a valónak. Leginkább persze az «eggyügyű paraszt» az, Pál bátya, a furfangos, mégis értetlen ember mintaképe.

A költemény forrása talán a messze multba és a külföldi irodalomba nyúlik vissza.¹ De az Eggyügyű Paraszt legfőbb jelentősége, hogy ez Szabó Lászlónak egyetlen költeménye, a mely ma is él és ismeretes. Ennél is jóval többet jelent a magyar irodalom történetében: jelenti a tetőpontot, a melyet Szabó költészete népies irányban ért és jelenti a magaslato, a melyet a népies irány már ebben az időben elfoglal költészetünkben eladdig is, a míg Csokonai lirájában végleg útát tör magának.

Itt akarjuk megjegyezni, hogy versformái között, jól lehet Földi és Kazinczy örömmel üdvözlök költőnkben Ráday követőjét, több a magyaros, hangsúlyos, mint a nyugateurópai. Baráti köre, tanulmányai, mintái kötik őt az egyeztetőkhöz; alapjában véve, miként Daykában sok a klasszikus hatás, Szabó költészetében sok népies vonás van.

¹ L. jegyzeteinket 223. l.

Ezekhez a többé-kevésbbé öntudatlan népi vonásokhoz hozzájárulnak most azok a liberális és demokrata eszmék, a melyeket a Francziaország felől fujdogáló szabadabb szelek hoztak.

7.

Mindez Szabót már nem találta Nagyváradon. A boldog elégedettség éveibe is belejátszott ambícióinak felfelsillanó reménye. A trónon a legliberálisabb szellemű uralkodók egyike, II. József ült, és így költőnknek is valószínűség felé haladtak vágyai. A mi országunkra csapás volt, az költőnk életében fordulatot jelentett: a német nyelv kötelezővé tétele iskoláinkban egyfelől, de másrészt, hogy a protestánsok is álláshoz juthattak, szebb jövővel biztatta Szabót.

II. József, a helytartótanácsnak 1787 február 20-án kelt, 7470. sz. a. kiadott rendeletével a magyarországi gimnáziumokban is a németet tette a tanítás kötelező nyelvéné. Ezért sok intézetben új tanárokat kellett alkalmazni, mert a régiek nem tudtak németül. Ilyen intézet volt a nagybányai gimnázium is, a mely eddig a minoriták vezetése alatt működött. A minoriták nem tudván II. József rendeletének eleget tenni, jórészt távoztak a városból, s a városi tanács, a mely 1785 óta hasztalan tiltakozott a német nyelv behozatala s a német ügyvezetés ellen,¹ — a német nyelven való oktatás 1787 november 1-én életbe lépett — a megüresedett állásokra pályázatot hirdetett. Ezzel a gimnázium teljesen világi jelleget nyervén, költőnk is pályázhatott ez állások egyikére. A tanároktól a

¹ Ezekben s a következőkben forrásunk: Morvay Gy., A közép-oktatás Nagybányán. 1896.

pályázati feltételek csak azt kívánták, hogy feddhetetlen életűek legyenek és a budai vagy a pozsonyi tanárvizsgálaton helyüket megállják.

Lehet, hogy ezek egyike előtt Szabó László is letette a vizsgálatot; de sokkal valóbbszínűnek tartjuk, hogy pályázata inkább magasrangú pártfogóra támaszkodott. Való, hogy 1789-ben az elsőkül kinevezett tanárok között már az ő nevét is olvashatjuk. Pechata János igazgatósága alatt négy tanártársával együtt nevezték ki őt is ide, Nagy-bányára,¹ a hol a retorika tanára lett. Fizetése 450 frt — ahhoz a korhoz képest elég tekintélyes összeg — volt. Bár adóra, főleg hadi adóra sokat levontak, Szabónak jövője — legalább egyidőre — biztosítva volt és jobban, mint Váradon.

1789-ösén már ott van Nagy-bányán és rövid ideig, nem egészen egy tanéven át, ott is marad. Társadalmi helyzete nem volt olyan jó, mint Nagy-váradon. «A város — írja Morvay — sohasem tudott ezekkel a világi tanárokkal megbarátkozni, mivel őket a germanizálás tevékeny erőinek tekintette, — s ez által a tanárok helyzete nem volt kedvező.» Ehhez járult, hogy Szabó vallásilag is el volt különítve a többitől — valamennyi római katolikus volt — másrészt meg, hogy elszakadt azoktól az ismerőseitől, a kik Biharban társaságát tették. Kinevezése sem volt végleges, és mint a legfiatalabb tanáré, helyzete sem volt nagyon kedvező.

Anyagi helyzete talán javult — és ez a körülmény, meg új állásának előbbkelősége készíthette ennek elfogadására. Sokáig azonban ez a kevéske jó sem tartott.

¹ 1789. szept. 19. már Kazinczy is ujságolja P. Horváth Ádám-nak (*Kaz. Lev.* 1: 469. «Szabó László ex schola normalis Magni Varadiensis Nagy Bányára pro docenda Rhetorica et poesi vitetett által.»

1790 április 20-án, épen három évvel annak a rendeletnek a kelte után, a melynek költőnk is állását köszönhetette, meghal II. József. Szabó nem felejtette el, mivel tartozik neki. Talán a korona hazahozatala fölötti öröme s a közlelkesezés is hozzájárult annak a versének a hangulatához, a melyben halálját lerója és a melyben építáfium alakjában így énekel:*

Az emberi nemnek igaz, hív szolgája,
A' köz-szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a' józan elme' 's böltsesség' ösvényén
Segíteni kívánt népei törvényén:
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerencsétlenné lett 's el-múlt együtt vele,
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett,
Ki éltét hamarabb fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmértünk,
De még-is nagyobb volt az egész Századnál,
Nézd, utazó! József fekszik itt lábadnál!

Az új király, II. Lipót 1790 junius 6-ára Budára országgyűlést hívott össze. Szentjóbi Szabó László, a kit e lépésre talán pártfogói is, a Telekiek ösztönöztek, szabadságot kért és a diétára (de nem, mint Morvay írja, a pozsonyira) utazott. Szabadságideje alatt a helyettesítésért — mint épen 1789 óta a törvény szabályozta — az ő fizetésének felét is levonták. Ezért mondtuk, hogy anyagi állapotának javulása is rövid ideig tartott csupán. A gimnáziumba többé nem tért vissza. Úgy véljük, a kapott szabadság a tanév végéig, 1790 júliusáig tartott, azután végkielégítéssel elhagyta, végleg, a pædagogiai pályát.

* Jelen kiad. 133. l. «Második József halálára.»

II. Lipót visszaállította a régi rendet. Nagybányára visszatértek a minoriták s a református Szabónak közöttük helye nem volt.

De új eszmék, új irányok őt amúgy is máshová sorták.

Nagyváradi éveire tehetjük — úgy véljük, teljes joggal — német hatás alatt írt költeményeit. Nagybányára esik a francia eszmékkel való alaposabb megismerkedése.

8.

Ezekre az eszmékre Szabó Lászlót bizonyosan még az a társaság tette figyelmissé, a melylyel Nagyváradon szellemi érintkezésben állott. Barátai közé tartoznak, mint tudjuk, a Dobozy testvérek, különösen Dobozy Lajos, a ki csakhamar huszárhadnagygyá lesz és a török ellen táborba száll. Tiszteletére mársot, vagy, mint Szabó igen sikerülten nevezi: indúllj-dalt ír.¹ Élénk érdeklődéssel kíséri sorsát, s a martinestyei győzelem (a melyben tudvalevően Dayka testvére elesett) és a belgrádi diadal talán ezért lelkesíti annyira, hogy két költeményt is ír Kóburg dicsőítésére. Az idősebbik testvérrel, Mihálylyal kötött barátságának emléke két költemény,² a melyek egyike Szabó legszebb alkotásai közé tartozik:

Hidegen fújnak a' szelek,
Dér szokott járni éjjel,
Sárgúlnak a' fa-levelek,
Misú! 's hullanak szélyel stb.

¹ Indúllj-dal — Dobozy Lajoshoz (midőn először táborbament). 87. l.

² Dobozy Mihályhoz. 113. l. A' haszontalan várakozás. 123. l.

Járatos Haller grófékhoz és a Teleki grófi családhoz. Írói körökkel a Magyar Museum hozhatta kapcsolatba. Batsányi költeményéből (Hazafiúi aggodás) tudjuk, hogy Szabó ismerte Kreskayt, Koppi Imrét, Verseghyt — a ki-
ket Batsányi, mint «budapesti barátink»-at említ.¹ Horváth Ádám gyakran emlegeti őt Kazinczyhoz írt leveleiben és sokat vár tőle. «Úgy tettik szép munkájit láttam», írja 1789 februárjában; s még ugyanazon év októberében: «Szabó Lászlót nem ismerem; mitsoda idejű ember lehet? 's ismerhetem-e őtet valaha? — Az esze szép.» Wielandfordítására pedig azt mondja, hogy «minden sornak utánna írhattad volna a' *Brávót*». (*Kaz. Lev.* 1: 291. és 476. l.) Kivüle Földi Jánost² is jól ismeri költőnk. Aranka Györgyöt «van szerencséje személyesen ismérni».³ Kazinczyval nincs ugyan benső viszonyban, de az Orpheus-nak munkatársa. Révaival levelezésben áll;⁴ Baróti Szabó Dáviddal a Magyar Museum hozhatta össze, s innen datálódhatik barátságuk az öreg Ráday Gedeonnal.⁵ Legjobb barátja pedig Batsányi.⁶ Barátságuknak kedves emléke Batsányi

¹ Hazafiúi aggodás. Levél Szentjóbi Szabó Lászlóhoz. Batsányi munkái. Ed. Toldy. 39. l.

² Földi több ízben kérdezősködik róla Kazinczytól, mielőtt személyesen ismerné. (L. különösen *Kaz. Lev.* 1: 303.) Utóbb Szatmáron azonban már két ízben is meglátogatta őt Szabó 1790 novemberében s «egész meglelégedéssel ment el tőle». (*Kaz. Lev.* 2: 123.) Költeményeiről Földi azt írja Kazinczynak: «Meg-olvastam e' Verseket, és mint Poetai gondolatok, e' versek nekem tetszettek.» (*A' Sír-halom* cz. költeményről van szó.) *Kaz. Lev.* 1: 304.

³ Batsányi levele Arankához, *Ibid.* 246. l.

⁴ «Szabó Dávid Úr is a' maga könyveiben eddig Szabó László Professort igen magasztal, sőt, ha jól emlékezem, ugyan azzal Révai Úr is levelezést tart. (*Kaz. Lev.* 1: 305.)

⁵ L. A' Pétzeli Kert cz. költeményét. 80. l.

⁶ *Irodtt. Közl.* XVII. 110—112.

néhány verse, de nem kevésbbé érdekes relikviája Szabó költeményei első kiadásának az a példánya, a mely Batsányi tulajdona volt,¹ s a melyben Szabó László egyetlen arczekepe, egy silhouette valószínűleg Batsányi keze munkája.

Ezek az ismerősei, főleg Batsányi, terelhették Szabó figyelmét a francia eszmekre. De másrészt nem szabad elfelednünk, hogy Goethe és Schiller, aufkläristák és göttingeniek, mind egyformán tisztelői Rousseau-nak, Rousseau műveinek. Különösen pedig az egykorú Musenalmanachokban nem egy hang szólal meg, a mely a l'homme de la nature et de la vérité-t dicsóíti.

Ez tehát a másik kapocs, a mely Szabó Lászlót a Musenalmanachokhoz köti. Mindevvel persze a hatás, a melylyel a nagy francia irodalomtörténetünknek erre a kevéssé méltatott, de nem jelentéktelen költőjére volt, könnyebben megmagyarázható.

Tapasztalhatjuk ezt a hatást Szabó költeményeiben, a hol egy-egy verse egészen Rousseau nevelésére vall. Halvány visszhang egy-egy verse az emberszeretetről, a mely Szabónak természetében volt és a göttingenieknek Rousseautól vett eszméiben talán csak rokonérzésekre lelt. De közvetlen hatásra vall, pl. Az én Szeretőm cz. költeménye,² a mely kétségkívül Rousseau Émile-jének eszméire emlékeztet. Ez és a költeményekben még itt-ott föllelhető vonatkozás vezetnek bennünket Szabó László Rousseau-olvasmányához, az Émile-hez.³

Tudjuk, hogy költőnk e mű pædagogiai jelentőségét nem ismerte föl,⁴ — sőt valószínű, hogy nevelés iránt

¹ Nemz. Múz. kvt. P. o. hung. 8-r. 1362.

² Kiadásunkban a 110. l.

³ Émile, ou de l'éducation, par J. J. Rousseau. Nouvelle édition. Deux-Ponts. Imprimerie de C. Ritter. 1829.

⁴ V. ö. Magyar. Pædagogia, XIV. 408—415. és XV. 504—506.

nem is volt erős érzéke. Erre vall egy kifakadása is abban a rövidke pár sorban, a melyet A' Kert-ről ír.¹ De azokat az eszméket, a melyek később a Martinovics-összeesküvésbe sodorták,² bizonyára ekkor szította magába és ebből a munkából.

Mielőtt azonban Rousseau hatását megítélnők, még egy munkára kell tekintettel lennünk, a mely ebben az időben látott napvilágot, és a melyet Szabónak is ismernie kellett: Kazinczy Gessner-fordításaira.³ Egyrészt, mert Szabó Gellerten kívül valószínűleg ennek hatása alatt is kezd idillek írásához, másrészt, mert Gessner idilljein Rousseau-nak ugyanolyan irányú hatása mutatható ki, mint Szabó Lászlóéin.

És evvel elérkeztünk a Szabó László prózájáról szóló kevéske irodalomnak is egy vitás pontjához: annak a viszonynak a kiderítéséhez, a mely Gessner és Szabó László között van. Kutatásaink, a kettőnek Rousseauval való összevetése világosságot vet az alábbiakban e kérdésre.

Költőnknek A' Panasz on kívül egyetlen nagyobb idilljéről: A' Kivánság-ról van szó. Ennek Gessner egyik idilljével való rokonságára, az ahhoz hasonló menetére rámutatott Fürst Aladár.⁴ Adatához csatlakozik Szabó Lászlónak eleddig egyetlen biográfusa, Hajnóci Iván is.

Kutatásaink eredménye azonban az lett, hogy Szabó László idilljének közvetlen forrása Rousseau Émile-je

¹ Ed. pr. 100 l. «Gyakran . . . iskolai porral el-telvéen békesség türesemmel tusakodnám» stb.

² Szentjóbi Szabó László elítéltetése és halála. Erd. Múzeum, XXII. 297—302.

³ Gessner Idilliumi. Fordította Kazinczy Ferentz. Kassán, Fűskúti Landerer Mihály' költségével és betűivel 1788. — Idylliumok Három könyvbenn.

⁴ Irodört. Közl. 1900. X. (L. bibliogr.)

volt. A' Kivánság ugyanis semmi egyéb, mint az Émile negyedik könyvének (*Livre Quatrième*) a végéből kiszakított néhány részlet néhol szószerinti, néhol megglehetősen szabad fordítása.¹

Két kis részlet kivételével az egész idillt, gondolatmenetében és kifejezéseiben egyként összegyűjthetjük az Émile-ből. De a mennyire szétszórt az idill egy-egy részlete Rousseau-nál, annyira meg kell becsülnünk Szabó László munkáját, a ki a sok — szétszórva és egyenkint lefordítva talán zagyva — részletből olyan kerek, kedves képet tudott alkotni, a milyen épen A' Kivánság.

Szabó nemcsak lefordította Rousseaut, hanem fordítását itt-ott simította is, a részleteket összeillesztette, átdolgozta. Ez átdolgozás módja kitűnik, ha egy kis részletet összevetünk eredetijével:

SZABÓ:²

Én az én lakozásomnak helyét, semmi városba nem választottam. Egy kies és árnyékos halomnak oldalába, honnan a' réteket és szántóföldeket bé-láthatni, építettem magamnak egy kis fejér házat, egy kis paraszti házatskát zöld deszkás ablakkal, és azt, noha a' nád-fedél, az esztendőnek mind a' négy részeiben leg-jobb;

ROUSSEAU:

Je n'irois pas me bâtir une ville en campagne, et mettre au fond d'une province des Tuileries devant mon appartement. Sur le penchant de quelque agréable colline bien ombragée, j'aurois une petite maison rustique, une maison blanche avec des contrevents verts; et, quoique une couverture de chaume soit en toute saison la meilleure, je

¹ Pontos összevetését l. a jegyzetekben 236 l.

² Szabó, alább 177. l.

³ Émile, ed. cit. 293. l. (Tome II.)

és noha még az engemet préfererois magnifiquement,
 az én nádas házak között non la triste ardoise, mais
 eltöltött gyermekségemnek la tuile, parce qu'elle a l'air
 boldog idejére emlékeztetne : plus propre et plus gai que
 mégis, hogy pompásabb lé- le chaume, qu'on ne couvre
 gyen, ama vidám és eleven pas autrement les maisons
 színű tseréppel fedettem-bé. dans mon pays, et que cela
 me rappelleroit un peu l'heu-
 reux temps de ma jeunesse.

Ez a kedves részlet Szabónál egyúttal bizonyára gyermekkorának boldog emlékeit: a bihari falu házait, — Rousseauban svájci emlékeket idézett föl. Pedig Szabó kétségtelenül Rousseautól vette e részletet. De, érdekes, e részlet Rousseauban sem eredeti, hanem — a véletlen folytán — sikerült azt klasszikus eredetire visszavezetnünk. Az idilli boldog otthon rajzát Rousseau Ovidiusból vette. A legboldogabb emberpár, Philemon és Baucis egyszerű, szegényes, de tiszta, mintaszerű háztartása az, a melylyel Rousseau Émilet akarja ellátni, Szabó László pedig a maga boldog öregségét gazdagítja. A *Metamorphoseon libri VIII.*-nak 618—626. sorában találjuk meg e rajz eredetét:

Mille domos adiere, locum requiemque petentes,
 Mille domos clausere seræ. Tamen una recepit,
 Parva quidem stipulis et canna tecta palustri.
 Sed pia Baucis anus parilique ætate Philemon,
 Illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa
 Consenuere casa paupertatemque fatendo
 Effecere levem, nec iniqua mente ferendo.
 Nec refert, dominos illic famulosque requiras,
 Tota domus duo sunt idem parentque iubentque.

Rousseau tehát csak Ovidius rajzát szélesíti ki. Szabó

pedig a Rousseauból innen-onnan kiszakított részleteket fordította le egyszer híven, szinte szolgailag,¹ máskor egészen szabadon. Az egészet összeillesztette s a fordításon simítgatott.

És itt nyúl bele Rousseau és Szabó László viszonyának megítélésébe a harmadik, immár szóbakerült tényező: Gessner — esetleg Kazinczy Gessner-fordítása.

Gessner idilljeiben² többször találkozunk rousseau-i vonásokkal. A kor szellemében volt Rousseau ismerete, sőt Rousseau szeretete. Az Émile a XVIII. század egyik legkedvesebb könyve. Ez már magában is megmagyarázná a rousseau-i tanítás hatását ezekre a többnyire prózában írt költeményekre. Az egyik idill azonban (Der Wunsch)³ több mint ezekkel egyforma eszmék hirdetője: egészében véve rousseau-i emlékek rendszeres lánczolata. Az Émile megfelelő helyeivel menetében így vethetjük össze:

	GESSNER id. kiad.		ÉMILE, id. ed.	
A falusi ház külseje	21. l. 2. bekezd.-től.	27. l. 1. bek.	293—294. l.	
A kastély és a városi élet gáncsolása	27. » 2.	«	31. « 1. «	285—287 «
A természet dicsérete	31. « 3.	«	35. « 2. «	281—283. «
A paraszt munkájában	37. « 1.	«	39. « 1. «	295—297. «
A régiek könyvei	39. « 2.	«	45. « 1. «	277—279. «
Baráti összejövetel	45. « 2.	«	47. « 1. «	288—289. «
Befejezés	47. « 2.	« ⁴	51. « 1. «	—

¹ Szabónál «a' borkantsók a' fán függenek» — Rousseau-nál — érthetően — a csemege a fán függ: t. i. a gyümölcsöt nem kereskedésből kell venni: a fán függ az. Szabó nem értette meg az eredetét.

² Az alábbiakhoz a köv. kiadást használtuk: Salomo Gessners Idyllen. Mit der italiänischen Übersezung von Matthäus Procopio. Stuttgart. Mäntler, 1790. I—IV. LVII., 257., 286. l.

³ Ed. cit. II. 20—51. l.

⁴ A befejezésről l. alább.

Így pontról-pontra kísérve, minden résznek megvan a megfelelője Rousseauban. Tegyük azonban hozzá, hogy teljesen egyező részlet egy sincs a két műben. Gessner biztosan ismerte, sőt használta Rousseaut. De azért említett idillje nem átdolgozás, mint a Szabóé, hanem csak néhány vonás van benne. Az idill bevezetése, közepének egy része (a messze csapongó képzelet visszahívása) és a befejezés egészen önálló. Az alapeszme maga egy kevésbé Horatiusra emlékeztet, de nem olyan élénken, mint Szabó idilljéé.

Ezek alapján lássuk már most, mennyi köze van Szabó idilljének Gessnerével?

Kétségtelen, hogy Szabó László ismerte a *Der Wunsch*-ot. E mellett szól, hogy a mennyiben a Kivánságot váradi éveire (1786—1789) tehetjük, ez összeesik Kazinczy Gessner-fordításának megjelenési évével (1788) és avval az idővel, mikor a kassai Magyar Museum megindul, mikor tehát Szabó valószínűleg Kazinczyval megismerkedett. Kazinczy Gessner-fordítása pedig ezt az idillt különösen kiemelve a kötet végére teszi — szinte *pièce de résistance*nek.¹ Mindezek külső érvek. E mellett vannak belsők is. Aligha tekinthető véletlennek, hogy Szabó is, Gessner is az Émile ugyanazon részét dolgozzák föl idillé.² Másrészt van Szabó költészetének még egy pontja, a mely a Gessner idilljére utal bennünket: a szüreti leírás.³ Minden jel arra vall, hogy Gessner idilljét ismerte Szabó.

Ha pedig ismerte, akkor A' Kivánság keletkezése tisztán áll előttünk. Forrása — ezt bizonyosan mondhatjuk —

¹ Az én kivánságom. Ed. cit. 264—280.

² Émile, ed. cit. 277—297.

³ Gessner, II. 37. — Szabó: I. alább 178. l.

Rousseau Émile-je volt. Ugyanakkor Szabó olvasta Gessner idilljét és ez különösen felkölti figyelmét a *Livre quatrième* vége iránt. Így jön létre az idill. Erre vall elsősorban az idill címe. Szabó és Gessner tehát egy forrást használtak, de nem egyféleképpen és nem véletlenül: Szabó figyelmét Rousseau ez idilli részletére Gessner idillje hívja föl, még pedig valószínűleg Kazinczy fordításában.

A befejezés minden bizonynyal Horatiusra vall.¹

A' Kivánság tehát mindenestre fáradtságos, gonddal megírt munkának fejlett eredménye, igen sok élénk vonással, szemléltetően rajzolt képekkel. *Compilatio* ugyan, de olyan *compilatio*, a melytől bizonyos eredetiséget megtagadnunk nem lehet. Tervszerűen, rendszeresen készült munka; egyetlen hibája, a mire igen helyesen mutatott rá Döbrentei Gábor,² hogy itt-ott ellaposodik. Annak részletezése pl., hogy házának veteményes kertjében mi minden terem, valóban nem éppen idilli, — az, hogy csak gyümölcsös fát tűr meg kertjében sétáló-helyül,³ legfőljebb fukarságra vall, vagy kevés izlésre, ha az árnyas vadgesztenyefákat haszontalanoknak mondja.

A mű alapeszméje: vágyódás a falusi élet után. Vissza, talán a Berettyó patakai mellé, Ottományra, szülőföldjére, talán valami papilakba, mint egykor tervezte. A falusi élet álmodott boldogsága rajongással tölti el lelkét; és

¹ Epod. II. *Beatus ille . . .* Érdekes, hogy Szabó az *Ad Liciniumot* fordította le és Rousseau is ezt idézi (id. m. II. 300.), mint kiváló költeményt, «*c'est l'aurea mediocritas d'Horace.*»

² Levele Kazinczyhoz az idill-költészetről, 1809 július 14-én: «Szabónak lett volna lelke ahhoz, de a' ludaskása, a' sok igen köz kifejezés elesúfítja». Kétségtelen, hogy itt A' Kivánságról van szó: «danolok szedőimnek szüreti énekeket; meg-fogom a' tso-moszló-fa végét és eszem velek ludaskását» (*Kaz. Lev.* 8:581.).

³ Rousseaunál park.

mint a falu gyermeke, itt mégis eléggé realista. Már nem a sárga pipéket keresi,¹ hanem a megélhetés módját, az élet nehezebb oldalát nézi. De így is mindvégig eszményi a kép, a melynek apró vonásaiban annyira ragaszkodik a valóhoz. Az emberek ebben az idillben is — a mi keveset szerepelnek — mind igen jók, nemeslelkűek, békés természetűek: éppen mint abban a világban, a melynek emlékei még ismereteseek előtte Gellert-fordításából: a pásztorvilágában. Annak idealismusa még el benne, a ki a göttingeniektől is csak azt tanulta, hogy az emberek mind jók és mind telve vannak szeretettel, és most Rousseautól is azt tanulja: az emberszeretetet.

Erről szólnak azok a töredékek, kikapott gondolatok, a melyeket Szabó A' Kivánság-on kívül Rousseauból fordított.

Ezek a Töredékek a kassai Magyar Museumban láttak először napvilágot. Ott volt megjelenésük annyiban jelentős, mert azt bizonyítja, hogy a kassai Magyar Társaság, jelesen pedig Batsányi és Kazinczy tudtak róla, hogy költőnk Rousseauval foglalkozik és ez bizonyára támasz volt arra, hogy őt később — közvetve bár — a Martinovits-összeesküvésbe belevonják. Irodalomtörténeti jelentőségük pedig az is, hogy Rousseau műveinek első magyar fordításai közé tartoznak, alig több mint egy negyedszázaddal az Émile megjelenése után.² Megjelenésük, úgy látszik, némi nehézségekkel járt. E mellett szól, hogy a különben sem egészen ártatlan, mert társadalmi tendenciájú, Rousseau eszméit mindenben magukon hordó rész-

¹ A' Tavaszi. 114. l.

² Az Émile első kiadása tudvalevőleg 1762-ben jelent meg, a Töredékek 1788—89-ben. Magyar irodalmát I. Irod. tört. Közl. 1910. II. f.

letek szerzőjét vagy Batsányiék nem merték, vagy a censura nem engedte meg kinyomatni és az összesen hat, kisebb-nagyobb elmélkedés evvel a czímmel jelent meg: Töredékek R... munkáiból. De e mellett szól az is, hogy a fordító neve sincs kiírva a Töredékek alatt, és csak Sz. L. betűk jelzik, hogy ezeknek is Szabó László a szerzőjük.

Így fogadta el ezt Toldy Ferencz, a ki A' Kivánságról épp oly kevésbé tudta, hogy az Rousseau Émile-jéből való, mint ezekről a Töredékekről. Annál inkább elfogadhatjuk tehát mi, a kik A' Kivánság forrását ismerjük, tudjuk, hogy a Töredékek ugyanazon forrásra vihető vissza és tekintetbe vesszük azt, hogy A' Kivánság szerzőjének kilétéhez szó sem férhet, mert hiszen ezt az idillt Szabó László fölvette a saját maga által sajtó alá rendezett 1791-iki kiadásba.¹

Ebben tehát igaza volt Toldynak. De nem volt igaza abban, hogy a Töredékek eredetijét — nem tudni, mi alapon — a német Rabener szatirikus munkáiban kereste és ezt nem jegyzetben állította, hanem kiadásában e fordítás-részletek fölé czimül írta, a mivel későbbi kutatókat is téves irányba terelt:² Töredékek Rabener munkáiból.³

Nem Rabener a forrás, — a kinek művei között hiába kerestük e Töredékek eredetijét, — hanem Rousseau, a kinek, bizvást mondhatjuk, a Musenalmanachok költőin kívül és költői által, a legtöbb hatása volt Szabó egész költészetére, gondolatvilágának fejlődésére. Az Émile 3. és

¹ 1791-iki (első) kiad. 101. l.

² Többek között Hajnócit, a ki egyébként derék füzetkéjében már tovább megy és Rabener Satyren cz. könyvében keresi azt.

³ Ed. Toldy. 188—195. l. Alább 206. l.

4. könyve az a hely, a melyben e Töredékek forrását keresnünk kell.¹

E részletek fordításának az eredetihez mért zavart egymásutánja — nem úgy, mint a rendszeresen compilált Kivánság-é — arra vall, hogy Szabó időnkint egy-egy gondolatot fordított az Émile-ből,² utóbb, talán mikor Batsányi kéziratot kért tőle, összefoglalta őket. De nem lehetetlen az sem, hogy e részleteket (nem ugyan az összefüggés kedvéért) Szabó zavarta össze, hogy az eredetitől mindjobban távolodjék. Mert hogy Rousseaut, különösen az Émile-t is, ebben az időben fordítani nem volt éppen ajánlatos, az természetes. A német irodalomban egész hadjárat indul meg az Émile tanításai ellen: nagy volt e regény elterjedtsége is. Nálunk pedig a reactionarius irány már kezdett fölébe kerekedni II. József szabad-elvű eszméinek, szabad szellemének. S hogy viszont e részletek, különösen az első, egyáltalában megjelenhettek, azt is csak annak köszönhetjük, hogy a trónon még II. József ült.

A fordítás általában hívebb, mint A' kivánságé, a mi a következő kis párhuzamból is kitűnik:

SZABÓNÁL :

Az ember a más boldogságát csak a külső tekintetből ítéli meg; ott gondolja lenni, a hol épen nincsen, és ott keresi, a hol teljességgel nem lehet. A jókedv nagyon bizonytalan jele ennek. A víg ember sokszor nem egyéb

ROUSSEAUNÁL :

Nous jugeons trop du bonheur sur les apparences : nous le supponons où il est le moins ; nous le cherchons où il ne sauroit être ; la gaîté n'en est qu'un signe très équivoque. Un homme gai n'est souvent qu'un in-

¹ Pontosabb összevetését l. a jegyzetekben.

² Mint később Senecából.

egy szerencsétlennél, ki csak másokat akar elámítani és magát megbódítani. Ama vidám és nyájas mulatók a társaságokban, többnyire szomorúak és zsémbesek otthon; és a házi cselédek szenvedik az ő társaságban tett-tett jó kedveknek büntetését.

fortuné qui cherche à donner le change aux autres et à s'étourdir lui-même. Ces gens si rians, si ouverts, si se-reins dans un cercle, sont presque tous tristes et grondeurs chez eux, et leurs domestiques portent la peine de l'amusement qu'ils donnent à leurs sociétés.

Az első részlet még azért is nevezetes, mert egy ismert szálló-igének fordításával kezdődik:

- „Monseigneur, il faut que je vive!“
- „Je n'en vois pas la nécessité.“
- „Kegyelmes uram, élnem kell!“
- „Nem látom szükségesnek lenni.“

9.

Gessnernek, másrészt a göttingenieknek, majd Rousseau-nak hatása érdekes, mert jellemző vonásuk e munkák nak akkor, mikor Kazinczy figyelme is Klopstock követői felé irányul. A szentimentális Gessner és a természetes Rousseau hatása összeolvad Szabónak abban a munkájában, a mely, ha befejezi, nevét a magyar próza fejlődésében leginkább megőrzi – regénytöredékében. Eddig tárgyalt prózai munkáiról kimutattuk, hogy vagy szó szerint való fordítások, vagy idegen hatások nyomai. Az «Első Mária magyar királynak» élete mindenesetre eredeti conceptio töredéke. Sajnos, hogy töredék.

Bajos róla eldönteni, hogy milyen műfajhoz tartozik. Tóldy Ferencz eleinte (s legutóbb Váczy János¹) történeti

¹ Budapesti Szemle, 1910. XII. f.

munkának nézte. Toldy utóbb, Szabó munkáinak kiadásában, már novellának mondja és ehhez a föltevéshez a Szabóról szóló irodalom is jórészt hozzájárult. Részünkről azonban, a szélesen festett alap miatt, melylyel Szabó e munkáját kezdi és alábbi részleteink alapján, inkább az első magyar történeti regények egyikének töredékeit látjuk benne.

A kis, alig egy nyomtatott ívre terjedő töredék, mint Szabó munkáinak javarésze, költőnk nagyváradi tartózkodásának idejéből való és alig egy évvel Dugonics Etelkája után jelent meg. A Kassai Magyar Museum folytatásokban kezdte közölni. Azonban — sajnos — csak két folytatás jelent meg, azután abbahagyta szerzője. Az 1788—89-iki folyam 4. füzete már csak verseket közöl Szabótól. Éppen azért valószínűnek látszik, hogy a mű további része kéziratban sem volt meg. Úgy vagyunk evvel is, mint igen sok költőnkre vonatkozó dologgal: itt-ott fölmerül egy adat, itt-ott legalább valószínű, néha biztos következtetést vonhatunk le valamiből, a mi rá nézve fontos volt, nagyjában azonban csak tapogatódzunk. Világosságot csak kézíratainak lappangó része meg levelezései derithetnek rá, a melyekből talán még előkerül valami.

Irodalmunknak határozott kára, hogy ez a megkezdett munka töredék maradt. Nagy munkának aláfestését és első, már jellemző vonásait őrzi ez a töredék. Sok részlete emlékeztet ugyan korának érzékeny regényirodalmára, de az egésznek impressiója olyan műnek az emléke, a mely egyéni vonásokat őriz, mert önállóan készült. Már benne van az az erős hazafias érzés, a mely később Szabó drámáját legjobban jellemzi¹ és a mely megvan Dugonics minden munkájában. Van stílusa: folyékony és cziczóma

¹ L. Gyulai Pál előszavát a M. Kir. 3. kiadásához. O. K. 330—331.

nélkül való. Tud elbeszélni: sohase n unalmas, mert ért a meseszövéshöz és figyel a korrajzra. Alkalmazkodik saját korának hangulatához is. Csupa olyan tulajdonság, a mely őt, korának viszonyaihoz mértén, minden tekintetben kiváló regényíróvá tette volna.

A korrajz — mint mondtuk — igen széles alapon nyugszik. Mária királyunk életében csakugyan vannak tragikus vonások. Ezeket azonban csak úgy lehet a maguk valójában megrajzolni, ha a rajz Mária egész életére kiterjeszkedik. Szabó ennél is tovább ment: Nagy Lajos végső napjaiig.

Küküllei János, vagy helyesebben az e néven ismert Tótsolymosi Apród János küküllei főesperes munkája alapján¹ és Thuróczy krónikája eg a budai és dubniczi krónika révén Lajos élete és családi viszonyai elég részletesen jutottak el a későbbi történetírás kereteibe. Szabó Lászlónak pedig Küküllei munkája akkor új magyar fordításban is rendelkezésére volt, a pálos P. Orosz Ferenczében,² a ki Thuróczy 1488-iki kiadásából (Augsburg) fordítja le «ennek az authornak» krónikáját² és könyvecskéjét 1760-ban adja ki. Előszavában ugyancsak Lajos hadjáratait emeli ki: «Oh melly sok és nagy Hadakozásokat vitt ő véghez tellyes életében!»

Munkájában Lajosnak mindazon hadjáratai megvannak, a melyekre Szabó kitér. De akár ezt, akár a krónikák vala-

¹ L. erről újabban: *Dékáni Kálmán*, Küküllei János műve Nagy Lajosról. Az E. M. E. első vándorgyűlésének emlékkönyve. Kolozsvár, 1906. 78—94. l.

² Első Lajos Magyar Királynak dicsőséges országglásárul. Ugyan ő Felsége János nevű belső-titoktartó Nótáriussától szerzett rövid krónika, mellyet *Pr. Orosz Ferencz* most újonnan magyarra fordít's némelly rövid magyarázatokkal megvilágosított és bővített. Budán, Landerer Ferencz Leopold által, 1760-dik Eszt. 16-dr.

melyikét, talán közvetlenül Thurócziét, használta is, mindezenetire Küküllei valamelyik változata volt forrása. Erre vallanak a Lajos király családi viszonyairól írott részletek. (LII. cikkely.) Megvan itt Mária gyermekkori eljegyzése Nagyszombatban, Hedvig (*Adviga*), az ifjabbik királyleány ferjhezmenetele, a jegyzetben Zsigmond magyarul tanulása. Lajos életének végső éveiről, mint Szabó László is, kiemeli, hogy «Országi és Birodalmi, mindenfelől, vagy is környös-környül nyugodalmas és csendes állapotban lennének», — s ezzel szemben, mikor meghal, «ezt a' sok nyomorúság alá vettetett életet» hagyja el — olyan kontraszt, a mely Szabó Lászlónál is a kép első vonásait adja.

Hogy Küküllei munkáján kívül másét is használta Szabó, az nem lehetetlen. De Orosz Ferencz fordítására rávall az a részlet, hogy Szabó, Lajos korának jellemzésében, azt írja: «akiket ma íródeákoknak hívunk, azok akkor *titoknokok* voltak».¹

Szabó regényének az a töredéke, a mely ránk maradt, még Lajos életében játszik. Az ő idejében volt a legnagyobb Magyarország. És talán ezért időzik hosszasan és kedvvel ennél a kornál a költő, noha tárgya már továbbvinné őt. Ismeri Lajos uralkodásának, mint mondtuk, minden eseményét és látszik, hogy olvasóira is rá akarja készíteni azt a szeretetet, a melylyel ő e korhoz ragaszkodik. Általában csak igen nagy emberek vonzzák Szabót. II. József-ről tudja, hogy

— — — nagyobb volt az egész századnál, Mátyás királyról «ki még egyszer nagyobb az atyjánál», Vergilius szavaival fennen hirdeti, hogy: *hic vir, hic est* . . . Lelke egész melegségével fordul Lajos király korá-

¹ V. ö. Orosz Ferencz művének a czímével.

hoz,¹ a mikor «boldog volt a haza, — csak maga Lajos volt boldogtalan» mert tudta, hogy fiutód hijján lányainak uralma alatt megdől Magyarország hatalma, hogy a belső egyenetlenség megemésztí majd a külerő által legyőzhetetlen népet. Öcsésének, Istvánnak és ennek fia, Jánosnak, a horvát bánnak halála után két leánya, Mária és Hedvig egyedül maradt.² A fiatalabbikat, Hedviget, Jagelló lengyel királyhoz adta feleségül a gondos apa. Az idősebbikre, Máriára, várt a magyar trón minden fénye, minden gondjával.

Ez az a helyzetrajz, a melyet Szabó László e cselekvényhez bevezetésül ad. Kiegészíti ezt a háttérül szolgáló rajzot néhány szó IV. Károly római császárról, a kit, ha hatalomban nem ért is föl Lajossal, mint a római császári korona birtokosát, az uralkodók közt elsőnek tekintettek. Fia, az ifjú Zsigmond, hírnévre szinte az apját is fölülmúlta, mert már gyermekkorában igen nagy-eszünek tartották. Ezt a kiváló ifjút választotta Lajos leánya férjéül; választásába az ország rendjei is beleegyeztek.

Ezt a helyzetrajzot, a mely egy-egy közbevetett megjegyzésével érinti csak az eseményeket, de a cselekvény fejlődésére nem hat, hangulatkeltő bevezetésnek tekintetjük. Láttuk, mik benne Szabó történeti adatai; láttuk, mit tud ezekről a kor főkrónikása, Küküllei; lássuk most, hogy az újabb történeti kutatásokkal szemben mint állja meg helyét Szabó László korrajza?

¹ Érdekes, hogy Nagy Lajost Mátyásnál is jóval többre tartja: «még ama hatalmas Mátyás király is csak halavány holdvilágban jelent meg az elmúlthoz képest». Alább 190. l.

² Lajos legidősebb leányáról, Katalinról, úgy látszik nem tud Szabó. Munkája legalább nem említi. Igaz, hogy korán meghalt.

Pór Antal és mások kutatásai óta világos előttünk a terv, a melylyel Nagy Lajos élete végén két leányának Magyarország és Lengyelország trónját biztosítani, de ezzel együtt politikájuk további irányát is ki akarta jelölni. E szerint Máriának jutott volna a lengyel trón, férje pedig Zsigmond brandenburgi örgróf lett volna, azért, hogy ekként Lengyelország a Keleti tenger felé nyerjen utat a terjeszkedésre; Hedvignek pedig a magyar korona, férjül meg Lipót osztrák herceg fia, Vilmos jutott volna, hogy így Magyarországnak Ausztriára való befolyása biztosíttassék. Hogyan tette tönkre e századokra szóló terveket Erzsébetnek, Lajos özvegyének az ambíciója, nem tartozik tárgyunk keretébe. Az eddigi adatok is megcáfolják azt, hogy Zsigmondnak és Máriának a magyar trón volt szánva. Megfelel viszont mai történeti tudásunknak is az az adat, hogy Zsigmond a magyar udvarban nevelkedett és magyarul is tudott. Lajos terve azonban az volt, hogy Zsigmondot azután Lengyelországba küldi, az ottani szokások elsajátítására. Való az is, hogy Mária nevelése az ursuliták nagyszombati zárdájában fejeződött be, noha Szabó meg arról nem tud, hogy a visegrádi várban, János esperes vezetése alatt kezdődött. Nagyszombatba vezet a cselekvény voltaképpeni kiinduló pontja.

A környezet a ragyogó, viaskodó lovagkornak egyik regényes szürkeségű, rejtett klastroma, fönn, Nagyszombatban. A nevelési módszerökről híres Orsolya-szüzek sűrűlödnek ott Magyarország jövődjé királyának¹ oktatása körül. Udvarában Gara nádor felesége a «fő gondviselő asszony;» társai közül Czilley Borbálával mulatgat legtöbbit. Czilley Borbála szereplése — noha, mint látni fogjuk,

¹ Természetesen Szabó álláspontjára, illetőleg az ő történeti tudásának alapján állva.

az egész regénynek váza ezen alapszik — mai fölfogással vizsgálva mindenesetre meg nem engedhető poetica licentia, olyan anachronismus, a melylyel szemben áll az a részletekre kiható tudás, mely Szabó egész művéből egyébként kiviláglik.

Regénytöredéke Lajos élete végét, tehát az 1379—1382. közötti éveket vázolja. Mária 13 éves. — Zsigmond, helyesen mondja Szabó, 15 éves (* 1368. febr. 14.) — Mária 1395-ben hal meg, mint áldott állapotban levő fiatal, 25 éves asszony (* 1370.) és hat év múlva, 1401-ben jegyzi el az ekkor 33 éves Zsigmond Czilley Ulrik *kilencz éves* leányát, Borbálát. Mária és Czilley Borbála közt legalább 22 év különbség van és Czilley Borbála 1382-ben, mikor Szabónál már mint Mária játszótársa szerepel, még nem is él (* 1392.), Mária halálakor pedig mindössze három éves.

Gara István ekkoriban szintén nem nádora Magyarországnak. Ellenben az Garay Miklós, az előbbi *makai* bán, a kinek utóbb Mária uralkodása alatt oly fontos szerep jutott. Az ő feleségére gondolt-e Szabó László, az mellékes. Mindenesetre Garáné az egyetlen költött alak, a ki szerepel; mint látni fogjuk, igen sikerülten rajzolt alak. Ő és Czilley Borbála a töredéknek Mária mellett legjelentékenyebb alakjai.

Az ő társaságukban, a «kies völgyben, egy suhogó víz partján, szép kilátású termékeny határban» épült kolostorban jelen meg az olvasó előtt Mária. Nem szép leány. De igen kedves arcza van, nyílt, tiszta tekintete, méltóságos megjelenése. Társaságban csendes természetű. Jellemzését mintegy a maga egészében előtanulmánynak tekinthetjük a *Mátyás király* Katalinjához; minden vonása egyezik vele; de Máriában költőnk egyúttal — úgy lehet — előttünk mindmáig ismeretlen menyasszonyát is megörö-

kitette. Legalább ilyesmit sejtet az, a mit Máriáról meleg szeretettel jegyez meg, hogy: *«a legjobb, legáldottabb feleség s legkedvesebb háziasszony lett volna, ha egyszersmind — fejedelemnek is nem kellett volna lennie»*. És ha Máriának (egyébként mai történeti tudásunkkal is meg-egyező) rajzára gondolunk, eszünkbe jut Szabó egyik költeménye¹ is, a melyben ezt írja szerelmeséről:²

— — szelidségét, jámborságát,
Tiszta szíve' erányosságát,
Ártatlan szeme' tekintetét
Ember-szerető természetét
Mind az imádásig tisztelem.

Vele (Máriával) ellentett természetű a szép, de hiú, tetszelgő, pajkos Czilley leány.

Zsigmond, a másik főszereplő, IV. Károlynak, a hatalmas német-római császárnak a fia, a ki hírnévre szinte apját is felülmúlta, mert regényünk szerint már gyermekkorában igen nagyeszűnek tartották. Ha Máriában Katalin előzőjét látjuk, még több joggal hihetjük Zsigmondról, hogy Szabó benne az ifjú Mátyás alakjához adott sok vonást. Nem csupán egy-egy jellemvonásból következtetjük ezt, hanem több részletből is. Legérdekesebb és a legbiztosabb adat erre nézve a következő két részlet közt vont párhuzam:

[A kor] kedves ízű gyümölcsöket esküdött e fakadó bimbóról, mely még az őszi megérésig az egész esztendő	Vitéz: Ah, de mi éde- sebb még is a reménységnél? és egy ilyen jól indult fából nem várhatunk-e méltán ál-
--	---

¹ A' szerelmes pásztor. 119. l.

² V. ö. Erdélyi Múzeum. XXIII. 122. l.

bizonytalan változásainak dást, a ki magát már most alájok volt vettette. is olyan gazdagon mutatja,

életének tavaszába a legszebb termést, nyárra és őszre a leg-

*Első Mária Élete.*¹ jobb ízű gyümölcsöket igéri?

Mátyás király. I. felv. 6. jel.²

Van még néhány közös vonás a két műben. Az a célzás, a melyet Gyulai Pál a *Mátyás király* III. felv. 5. jelenésében lát,³ a melyben, mintha Gara nádor Mátyás helyett I. Ferenczház szólana: «Kegyelmes király! csak egy kérésem vagyok hozzád a haza nevében — — — Válaszszad Buda várát lakóhelyedül; stb.»⁴ megvan a *Mária Király*-ban is, midőn elmondja, hogy Lajos ott hagyta Visegrádot, mely pedig atyjának nagyon kedves volt és Budára téven székhelyét, ezt a várost nagyon fölvirágoztatta.

De Mátyás, ha öntudatos is, szerény. Zsigmond öntelt és hiú. Mikor a két leányt meglátja, a szelid, méltóságos királyi Máriát és a kaczer, szép Borbálát, szíve ez utóbbi felé hajlik. «Édesdeden szítta bé azon sugárokat, melyek annak kellemetes arczáiról tündöklöttek». S egyúttal volt benne annyi politika, hogy nem mutatta szerelmét, hanem Máriának hódolt. Mária szíve pedig eltelt Zsigmonddal. Naiv gyermekes vonások azok, a melyekkel költőnk Mária szerelmét rajzolja. A valónak talán megfelelhetne, mert eljegyzésekor (1379.) Mária csak kilencz éves, Zsigmond tizenegy. Szabó azonban egyebekben Máriát idősebbnek

¹ Lásd a 192. l.

² Toldy kiad. 109. l.

³ Gyulai Pál, Előszó a *Mátyás király*-hoz (Id. m.)

⁴ Ed. Toldy. 168. l.

rajzolja és tizenhárom évesnek mondja is. Ehhez képest pedig megjegyzései igen naivok. De megvan bennük a XVIII. század végének az az eszményi életfölfogása, a mely a német romantika álmaiban éri el tetőpontját s a melyet Szabó Rousseautól tanult. A szabad természetben nevelt gyermek, a ki tíz éves korában tanul olvasni s a kinek az életről olyan képe van, mint Emilnek, tizenhárom éves korában csakugyan gondolkodhatik még madárfészkekről: «Alig várta — úgymond — öszvekeléseket, hogy együtt keressék a madárfészkeket; hogy szüntelenül együtt üljenek valamely magános hárfa hangjai mellett». Belejátszott ezekbe a mondatokba a költő gyermekéveinek meg-megújuló emléke is; eszünkbe jut Szabónak a gyermekkorát újra fölidéző költészete:¹

Ó mint örültem lelkembe,
Ha fészekre akadtam
Mint vert szívem keblembé,
Ha másnak mutathattam!²

Ezeknek az emlékeknek visszatérése Mária jellemzésében újra megtalálható. Nem véletlen, hogy mindez legjobban meg is felel a Máriáról alkotandó képnek. Zsigmond ezt az igaz, naiv ártatlanságot nem ismeri föl Máriában. Gondolkodása — ha Máriáé fiatalítva van — túlságosan meggondolt, nyugodt, számító egy tizenöt éves ifjúhoz. Szinlelni tudja a szerelmet Mária iránt. Szeren-

² L. a *Debreczeni Kalendárium* 1825-iki kötetében Sz. L. jelzéssel megjelent költeményét: *A' Gyermekkori idők emlékezete*. (Újra közöltük a *Philol. Közl.* 31. kötetében s alább a 136. lapon.)

² *A' Tavasz* cz. költeményében, alább 114. l. V. ö. még a föntebb elmondottakat *Egy szép Leányhoz* cz. költeményével. (U. ott, 105. l.)

cséjére szerelmében nem is kételkedik senki; csak Garáné veszi észre, hogy a közeledő tavasz nem a Mária tavasza.

Zsigmondot a Máriának oly boldog napok után Lajos Budára vitte magával, hogy a magyar udvar levegőjében szokásainkat könnyebben elsajátítsa. Máriát Garáné alig tudta megvigasztalni. Az a barátnő pedig, a kinek szívét kiöntötte, de a ki nem volt már gyermek, hogy «Zsigmondnak iránta való kedvező figyelmetességét észre ne vette volna,» Borbára, az ő andalgásait elébb kinevette, majd pedig megúnta. Vágyott az udvar multságaira, a zárdáénál szabadabb életre, lármásabb vigasságokra. Atyja, Czilley befolyásának sikerül kivinnie, hogy leányát hazavihesse, Budára. Annál is könnyebben megkapta rá az engedelmet, mert Lajos Máriát is csak félesztendeig akarta még a kolostorban hagyni.

Ez a regény expositiója és ez az egész, a mi ránk maradt. A regény további fejleményét sejtethjük ugyan: mikor Mária félév múlva Budára kerül, már Borbára szíve a Zsigmondé, az álmok királyfiát, a serdülő gyönyörű ifjút pedig Borbárához köti egy félév multságainak ezernyi kedves emléke. A nagyszombati kolostor kertjében, szürke falai között hullatott könnyeket Mária nem ok nélkül sirta. Azt hiszszük, ez lett volna a regényben az összeütközés, a regény veleje. Mégis, a további menetet találgatnunk hasztalan volna, épen mert minden csak találgatás maradna. Egy-egy odavetett czélzásból, meg a három főalak jellemrajzából is — mint egy vázlat valamely alakjának tartásából, mozdulatából — csak annyi következtetést vonhatunk, hogy Zsigmond és Borbára szerelme titokban tovább nő és hogy Máriának anyján kívül Garáné maradt egyedüli hű társa. A házasság nem teszi őt boldoggá, Lajos sejtelmei, növekvő nyugtalansága beteljesednek halála után. Zsigmondban pedig «a rendet-

lenségre hajló indulatot az idő természetévé változtatta» és Mária tovább szenved mellette mindazt, a mi nőnek a szenvedésből kijuthat.

Ismételjük, mindez csak néhány halvány reflex. Az irodalomtörténet csak arról ítélt, a mi megvan. Ez pedig két érdekes rajz csupán. Az elsőnek merev, komor, de éles vonásai Lajos korának végét ábrázolják. A másodiknak regényes háttere a kolostori élet rajza. Az előtérben a suttogó, kedves két gyermekleány, a kikben egyszerre ébred az első szerelem: az egyikben az öntudatlan, fájo vágy, a mely a szép királyfiúnak egy kézzszorítására, egy ábrándos pillantására emlékezik egyre,¹ és örömet lel az az elmúlt perczek emlékeiben; a második a kaczer, öntudatos szerelem, a mely játszani és uralkodni akar, a melynek a mult sohasem elég, a jövő reménye nem ad táplálékot, csak a jelen élvezete kell. Oldalt a képen van a királyfiú. Könnyelmű, élvhajhászó. Nem fejlett karakter, mert még gyermekifjú; a míg tekintete az ábrándos Máriára néz, másik pillantása már Borbára kacsintásait keresi és Mária szerelmével tudatosan visszaél.

Ez az alapján véve egészen poétikus rajz. A napfény rajta az a melegség, a melylyel költőnk Máriát rajzolja. Hatalmas birodalom királya lett, pedig szerelemre, boldogságra, nem hatalomra született. És ez a tragikuma: hogy nőnek, helyesebben nőiesnek született, a kinek vágya nem a trón hatalma, fénye, nem királyi jogai, csak a királyfiú szerelme. Nem országon, csak egy szíven akar uralkodni és ezt nem éri el. Párhuzamos evvel a rajzzal talán az a megjegyzés, a melyet Szabó Nagy Lajosról tesz, a ki szintén hatalmas birodalom királya és embernek mégis boldogtalan. Bizonyára ez volt a terv irányeszméje.

¹ Lásd a 198. l.

A munka tehát nagy aláfestésű és erős kézzel van rajzolva. Dugonics regényei mellett talán úgy állt volna, mint a *Mátyás király* a kornak németből fordított vagy átdolgozott drámái mellett; sőt, a hogyan Szabó Lászlót egész költészetéből ismerjük, ez a tárgy jobban megfelelt volna lelkületének, írói tehetségének a drámaénál és leányos, gyöngéd lelke, a melyet épen nagyváradi tartózkodása idejében fog el a szerelem, bizonyára finom érzékkel oldotta volna meg a föladatot.

Így, miként Kármán *Fejvesztés*-e, melyhez az egykorú művek közül leginkább mérhető, csak töredék maradt. Fejlett, szép stilusa nem jelentéktelen pont a magyar széppróza fejlődésében, épen abból az időből, a melyben szépprózáinkat Barczafalvi Szabó Dávid, vagy Mészáros Ignác képviseli. Kettős érdeke e töredéknek: hogy a történeti regény új irányát kezdi meg: a történeti hűségnek a regényben nagyobb szerepet biztosít, mint Dugonics. Hogy pedig lélektani vonások is vannak e kis töredékben, hogy — különösen a két gyermekleány szereplésében — a jellemrajz is tudatosan szép és élénk, azt talán sikerült megmutatnunk.

10.

Nagybányáról való távozásával megkezdődött költőnk hánycódásainak ideje. Az új rend beálltával állásába többé nem térhetett vissza, talán még ha akart volna, sem. De úgy lehet, költőnk megelégette a kathedrát. Nem született paedagogusnak, nem is lett soha lélekből azzá. Nagyobb jövőt láthatott maga előtt, tanulni, dolgozni akart, most már befolyásos jóakarói révén több segítséggel, mint egykor. Előtte volt a jövő. A diétán ott volt. De szerepe természetesen nem volt. Az ő jövője tanulmányaiban várt rá.

A nemesi vármegyében látta előmenetelének terét s hogy ezt elérje, jogot végzett. 1790 őszétől szorgalmasan jár a jogi előadásokra s közben sajtó alá rendezi költeményeit.

1791-ben jelennek meg «Költeményes munkái».¹ Kis nyolczadrét kötet, a mely azonban, sajnos, majdnem mindent magában foglal, a mit költőnktől birunk. Lirai műveinek többi része, a mit ez idő után írt, nagyrészt elveszett. Költeményeinek kiadása még jobban feléje fordította íróink figyelmét, viszonya kortársaihoz, láttuk, eddig is meleg volt. Baróti Szabó Dávid örömmel üdvözlí őt, a ki már «virágában ily szép gyümölcsre fakadt.» Ráday Gedeon szívesen látja őt híres péczeli kastélyában, úgy látszik, épen ez év végén. Kazinczy ugyanis 1791 decz. 15-én így ír Rádaynak: «Szabó László úr nekem Selymecz Bányán adott egy exemplárt a' maga versei közzül. Gyönyörű darabokat leltem benne, 's örültem azt látván, hogy ő is tanítványává lett a' Méltóságos Grófnak, verseit nem tsak cadentziákra szedvén, hanem scandálván is. Kérem a' Mlsgos Grófot, méltóztassék tudtára adni, hogy várom tudósítását az eránt, hogy Verseinek mellyik darabjai Originálisok, 's a' fordítottakat nevezetesen ki után írta. Sokakra reá akadtam. Ezt azért kérem Szabó Úrtól, hogy ditsérettel recenseálván majd verseit, hibáját kipótolhassam; mert én hibának tartom ki nem mutatni a' fordított darabokban, mellyek az idegenek.» Bár e bírálat nem jelent meg, maga Kazinczy, miként Földi János, Horváth Ádám és ez utóbbinak neje nem egyszer hosszas levelekben vitatták költőnk érdemeit. Az irodalom kezdte benne czéhbeli emberét látni, a ki — miként Zsigmondról maga is írja — már bimbójában kedves gyümölcsöt ígért. Földi

¹ Földi azonban még 1792 augusztusában sem kapta meg «pedig már kétszer bírta a' könyvkötőre». (Kaz. Lev. 2: 267.)

már avval is megbecsüli, hogy nyelvtanát, mielőtt Bécsbe küldené, ketszer is elolvastatja vele és fontosnak tartja Szabó véleményét.¹

Elkalandozik a Dunántúlra s régi jó barátja, Batsányi — a kit Kassán is még egyszer meglátogat — itt keresi föl kedves költői levelével:

Ó te, kinek jeles elméjét örvendő csodáltam,
Még mikoron csak távolról hallom vala Músád
Szivreható dalait — te! kiben végtére veszélyes
Pályafutásom alatt elszánt hű társra, barátság
Tisztiben a legjobb, legigazb emberre találtam,
Mint vagy, drága Laczim?
Ime barátodnak bús szíve sohajtoz utánad!²

Kazinczy sohasem fogadta meleg szeretetébe³ — éppen, mivel költőnk szívvél-lélekkel Batsányi embere volt. De azért Orpheus-ában szívesen közölte költőnk Gellert-fordítását és törekvéseiben szívesen támogatta.

A Szabó életrajzában mutatkozó hézagok e korban is megvannak: egyetemi éveiről semmit sem tudunk s merő következtetés, hogy vidáman, jókedvűen és jómódban telhettek ez évek, a melyek utolsó fejezetét teszik költőnk életének. Pesten is eljárhatott a társaságba, talán színházba is, résztvett a politikai élet áramlataiban, együtt érzett nemzetével s mindez együtt nyer kifejezést utolsó alkotásában, a Mátyás királyban.

Szabó László drámája 1792-ben készült. II. Lipót uralkodása fölcsigázta a reményeket és nemzetünk sokat várt

¹ L. *Mixich* id. kiadását, 88. l.

² Szabó László válaszát l. EPhK. 1907. V. f. és alább 134. l.

³ Leveleiben mindig Szabó Úr-ról beszél. Szabónak egyetlen Kazinczyhoz írt, ma ismeretlen célú levele is hidegen tiszteletteljes.

új uralkodójától, Ferencztől. A Francziaország felől jövő szabadelvű eszmeáramlatok egészségesebb levegőt teremtettek nálunk. Az új, ifjú uralkodótól egy szebb korszak kezdetét várta a magyar. Küzdelmekkel, nehéz évek után jutott el idáig nemzetünk; most várta a hideg hajnalhasadás után a napfölkeltét.

Ennek az allegóriája a «Mátyás király, vagy a nép szeretete a jámbor fejedelmek jutalma». Nagy hatást ért megjelenésével, mert korszerű volt, mert a nemzet szívéből, a nemzet szívéhez szólt.

A darab I. Ferencz koronázására készült. Landerer nyomdájában «A' budai magyar theatrum, mellyben válogatottabb néző, vig és szomorú Játékok olvastatnak» cz. vállalat III. Darabjaként jelent meg, kis 8.-rétnyi 120 lapon. Szerzője «Nemzeti érzékenyjáték»-nak keresztelte; találóan jelölte meg vele a dráma műfaját.

Tartalma röviden a következő:

V. László halála után Gara és Ujlaki szívesen fogadják Kazimir lengyel király követét, a ki ura nevében ígéretet tesz, hogy a László királylyal való sógor-sága révén reá néző országnak mindig kegyelmes uralkodója lesz. — Az országgyűlésen ezalatt, mint Rozgonyi és Szilágyi Erzsébet beszélgetéséből tudjuk, heves jelenetek folynak. Az urak nem tudnak megegyezésre jutni. Egyedül Vitéz püspök hajlik Mátyás felé, mert neki «kedvesebb a' tavasz, mint az ősz». Gyönyörű, bár valószínűtlen beszédben ráveszi a pártoskodó főurakat, hogy Mátyás mellé álljanak, s a vezetők, Ujlaky és Lindvay kezdik belátni a püspök igazát. Ekkor beleszól a választásba a türelmetlenkedő nép, a mely Mátyást akarja királyának, s a lelkesedő tömeg hatása alatt a nádor, Gara is beleegyezik a választásba, egy föltétellel: ha Mátyás nem áll bosszút bátyja haláláért. Ezt szívesen megígéri Erzsébet. Hogy az

ifju hangulatát e tekintetben is ismerjék, meg követség megy hozzá Prágába, a melyben Ujlaki is részt vesz. (I. fölv.)

Itt, a királyi palotában vannak fogságban Mátyás és Madróczy Pál. Madróczy szemrehányást tesz az ifjúnak, hogy Pogyebrád Katalinért hazáját, és anyját, testvéreért a boszút elfelejti. Mátyás azonban fölvilágosítja, hogy boszút állni nem akar, mert bátyja halálát csak az elhunyt király hirtelenkedésének tulajdonítja; hazáját pedig nem felejt el soha. Katalin hoz derűt fogságukba. Mátyás épen megkéri őt, mikor a követek jönnek. Rozgonyi biztatja, hogy szökjék velük: Mátyást a becsület tartja vissza; Ujlaky pedig immár az ifjú szájából hallja, hogy nem áll boszút semmiért. (II. fölv.)

Mátyás megválasztásának tehat már-már semmi akadálya nincs, — mikor Pogyebrád a lengyel követek befolyására megtagadja Mátyás kiadatását. Hasztalan szól bele Erzsébet is a dologba: Pogyebrád csupán akkor adja ki Mátyást, midőn megtudja, hogy az leányát szereti. A magyar küldöttség üdvriadallal ajánlja fel Mátyásnak, a meglepett ifjúnak a koronát. (III. fölv.)

A darab jellemei közül Mátyásé (a kiben a Zsigmond királyról készített vázlat kialakult már teljes képpé) mindenképpen túlzott. A tizenhét éves ifjában annyi bölcsesség, előrelátás van felhalmozva, a mennyit a valószínűség nem enged meg. Katalin, a szerető leány, naiv őszinteségével, kedvességével nyeri meg tetszésünket — és helyesnek gondoljuk, hogy kettejük szerelme hozza létre a megoldást. A kettős szál, a mely a bonyodalmat teszi, érdekes párhuzamban fejlődik egymás mellett: Mátyás királylyá választása az egyik, szerelme a másik. Valóság, hogy tulajdonképpen bonyodalomról szó sincs: az embereket itt is csak rábeszéljük, hogy engedjenek s azok előbb vagy engednek vagy sem, — de végül csak engednek.

Egyszerűen, természetesen folyik itt minden: a jellemek ilyenek, a darab menete ilyen. És minden hiányt — miként azt Szabó a pásztorjátékokból tanulta — a hangulat pótol.

A darabnak hangulatossága, korszerű hangulatossága szerezte meg sikerét is. Dugonicsnak nemcsak regényeivel, hanem drámáival szemben is fölényben van költőnk. Leginkább azzal, hogy drámája eredeti mű.

A Mátyás királynak ez a legnagyobb jelentősége.¹ Mint eredeti dráma, első a magyar irodalomban azok közül, a melyek színpadra kerültek, sikert arattak a színpadon is. Egyetlen érzékeny jelenetén, a mely Mátyás és Katalin között folyik le, könnyezett a XIX. század eleje, hazafias részleteiért lelkesedett majdnem egy félszázad magyarsága, leginkább régi diáktársa, Csokonai, a ki bizonyára a Mátyás királyra gondolt, mikor a következő (1793.) évben készült Tempefőijében Szentjóbi Szabóról az ismert dicsérő szavakat írja.

Gyulai Pál eléggé kiemelte e mű politikai irányzatosságát (O. K. 330. sz. 14—15. l.) s épen az ő kitűnő dolgozatára utalva, nem elemezzük részletesen Szabó drámáját. A fiatalos fölhevülés merészsége, a lelkes hang, a frissesség, a mely e drámát áthatja, s a mely Beyernek is föltűnt, egyesül a történeti mult szeretetével s a dicső mult képekben való fölelevenítése, a «sok hazapuffogás» nézetünk szerint előhírnöke Kisfaludy Károly drámáinak. A magyar drámai irodalom újabb fejlődésében van folytonosság: Kisfaludy Károly drámáinak van köze a Szentjóbi Szabóéval és a Csokonaiéival.

¹ Németül is megjelent, *Matthias Corvinus, oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn* czímmel. Valószínűleg csak sajtóhiba, hogy Goedeke (V. 347.) Joh. Nep. Perchtold ily című drámájáról (Ofen 1792. 8-r.) tud.

A Mátyás király nem került akkor előadásra, mikorra szánva volt. Csak 1793-ban jutott a színpadra, de ettől kezdve félszázadon át gyakran játszották. Érdekes jelensége, hogy majdnem hasonló nevezetessége van e darabnak a magyar zene történetében is. (L. Zenevilág. I. 1.)

Beethoven kóta-másolója, Heinisch József, jutott a gondolatra, hogy Szabó László népszerű drámájából operát készítsen. Megismerkedvén Erkel Ferenczczel, ez (a ki maga is kedvvel fordult a Hunyadiak kora felé) méginkább ösztönözte őt terve kivitelére és Heinisch, Arnold György zenéjét is fölhasználva, csakugyan megírta darabját: a «Mátyás király»-t. (Prózával és énekkel vegyes daljáték.) 1834 december 15-én került színre ez az opera. Szövege a Szabó szövege, Szerdahelyi és Udvarhelyi dalaival. A Honművész szerint a darab nem nagy közönség előtt, jól folyt, «különösen csekély számú dal-színészeinket s a betanulásra engedett egy hetet tekintvén».

1881-ben — Nemzeti Színház egy irodalomtörténeti ciklusában — újra előadták költőnk darabját, kegyeletes, de nem nagy sikerrel. A napilapok tárcza-rovatában irodalomtörténetíróink (Badics Ferencz, Péterfy, Gyulai) állapították ezt meg. Az irodalomban azonban leginkább ez a dráma tartotta fenn Szabó emlékét, mint a maga korában leginkább hatást ért műve. De csak időlegesen. Szabó, és ez még drámájából is érezhető, lírikus volt és mint lírikus volt kiváló. A lirában, a debreczeniekkel és a német irodalommal való kapcsolatában van az ő jelentősége.

Drámájával vége van irodalmi munkásságának. Új fejezetként következik élete utolsó eseménye: a Martinovits-összeesküvés.

11.

A francia eszmékkel való megismerkedése Rousseau-tanulmányaiig, talán a debreczeni kollégiumig megy vissza. Az értük lelkesedő Batsányi szintén ezekkel ismertetheti meg beszélgetés közben barátját, s a pesti jogász csakhamar a Martinovitsék varázskörébe jut. Mennyi része volt az összeesküvésben, ma már alig deríthető ki pontosan. Valószínű, hogy az összeesküvés irányzatával még az egyetemen ismerkedett meg. Pártfogója, Teleki Sámuel aligha tudott róla, mibe keveredett a szerencsétlen költő. Úgy látszik, a dolog jelentőségével költőnk maga sem volt tisztában. Élte világát, mulatott és udvarolt. Talán már ebbe az időbe esik másik szerelme, a melyről tudunk, de a melyről épen olyan halvány nyomunk van, mint az elsőről. Csupán Batsányi egy költeménye említ valami Linát, mint költőnk menyasszonyát.

1794-ben befejezte jogi tanulmányait és hazatért Biharba, szülőmegyéjébe. Ebben az évben vármegyéjében hosszas küzdelmek után (Kazinczy említi, hogy a választás erőszakkal folyt le), Teleki Sámuel befolyása ellenére is kibukott a választásoknál s Teleki kárpótlásul tb. aljegyzővé,¹ majd pedig titkárává nevezte ki.

Ismét otthon volt. Bihari levegőben, régi társaságában, előkelő körökben fordul meg, időnkint pedig a kanczellárnak, urának kíséretében Pestre is fölrándulhat. Érdekes, hogy ez a főúri társasághoz simuló ember, a kit még a finnyás Kazinczy is édeskésnek mond, másfelől Martinovicsék szabadelvű eszméit mennyire pártolja. Talán, ismé-

¹ Rendes aljegyző is akart lenni, de ez nem sikerült: «Hatvani Istvánt nem tolhatta ki a restauration, melyen gyalázatos utakon is igyekezett». (Kazinczy jegyz.)

teljük, nem is meggyőződésből, talán csak — divatból. Orczy László titkára, Szentmarjay Ferencz ismerteti meg vele részletesebben a társaság tanait, mint a vizsgálati iratokból kitűnik, 1794 áprilisában. Szentmarjay rajongó híve volt a francia eszméknek. Maga több ízben emlegette, hogy kivándorol Franciaországba. Lelkes, mérsékelt, szép ifju volt, a kit kora Antinousának neveztek.¹ Lakásán gyakran tartottak összejöveteleket: ezekre járt el Szabó is. Ifjú mesterének lelkesége őt is magával ragadta. A tanítványból csakhamar mester lett. Előbb még csak kedves Rousseaujáért lelkesedik Szentmarjaival együtt; utóbb Hajnóczytól, a ki szintén Rousseaunak s az angol Lockenak tanítványa s a ki Csaplovicscsal, Dugonicscsal, Pétzselivel tart fönn élénk levelezést, megismeri a híres forradalmi kátét: Az ember és polgár katekizmusát. Költőnk ötdmagával tartozik azok közé, a kiket az óvatos Hajnóczy vett fel. Ismeretségüknek azonban — úgy lehet — közös szála Teleki Sámuel, a ki Hajnóczynak is protektora; így Hajnóczy könnyen megbízhatott költőnkben.

Az összeesküvés jól volt előkészítve. A szálak mind Martinovics kezében futottak össze. De éppen ezért az első felfedezésnél valamennyien kezében voltak a bécsi kormány kényének. Minden tagja e titkos társaságnak még két-három tagot szerzett, a kikért a felelősség rajta volt. Szabó is megpróbálkozott evvel, Szlávy Györgyöt és Fodor Gerzson körösi tanárt (ez utóbbit még Debreczenből ismerte) meg akarta nyerni a társaságnak. Nem sikerült. Már ekkor, 1794 júliusában Martinovics és igazgatótársai foglyok voltak. A bécsi titkos társaság fölfedezése nyomra vezette a kormányt és Saurau erős kezekkel ragadta meg a fonalat. Hajnóczy nemeslelkűen viselkedett.

¹ Fraknói, Martinovics. 190. l.

Bevallotta,¹ hogy Szabó László volt legnehezebben rábirható a katekizmus elfogadására és néhány nappal utóbb tudatta vele, hogy a dolog neki nem tetszik, arról nem akar tudni. Valószínűleg ez a latin nyelvű káté — a melyet Hajnóczytól kapott — került költőnktől Laczkovichhoz, a ki reávallott.²

Így aztán lassankint szorosabb-szorosabb lett a hurok Szabó körül, a nélkül, hogy ő maga még érezte volna is. Vidáman mulatgat Pesten vagy Biharban és legfőbb gondja, hogy csúf, Venus vulgivaga betegséget szerzett. Talán mikor szeptemberben Szolárcsikét és Batsányit elfogják, megijed kissé; de a végső percekig remél, ép úgy, mint Verseghy. Költőnknek iratai alig is voltak. Nem tartozott a társaság lelkes hívei közé.

Baj csak akkor lett a dologból, mikor 1794 deczemberében Németh ügyigazgató vette át a vizsgálat folytatását és 10.-ről 11.-re virradó éjjel mindenkit, a kinek neve a kihallgatásokban szerepelt, elfogatott. Közöttük volt Szabó László is.

A királyi fiscus ellene is, mint a Martinovics-társaság minden tagja ellen, megindította a főbenjáró pert. Eleinte a vád is úgy szólt ellene, mintha részes lett volna az összeesküvésben, később azonban kitűnt, hogy csak tudott róla és nem árulta el. Ez volt az egyik bűne. A másik az volt, hogy Fodor Gerzsont meg akarta nyerni az ügynek.

Az ingadozó 27 éves ifju szereplését tehát semmi komoly indok nem vezette; a véletlen okozta.

A királyi ítélőtábla (inclyta tabula regia) azonban nem így fogta fel a dolgot. Szerinte Szabó az összeesküvők né-

¹ Fraknói, Martinovics. 255. l.

² Fraknói, Martinovics. 264. l.

zeteit magáévá tette és a francia jakobinusok tanait terjesztette. Ezért a Thugut-kormány intenczióinak megfelelően ezt a nagyrészt passzív szerepet is elítélendőnek mondta ki ép úgy, mintha része lett volna az államfelforgató tervekben. Nem használt neki az sem, hogy a hatalmas Teleki Sámuel titkára volt, és nem segítette az a körülmény sem, hogy a Ferencz király koronázására írt «Mátyás király» mintegy udvari költővé avatta őt. Az 1795 május 8-án hozott ítélet költőnknek is pallos-halált és jószágvesztést szánt,¹ csupán azért, mert elég becsületes volt hozzá, hogy társait el ne árulja, azoknak belé helyezett bizalmát meg ne csalja.

A pör részesei, az őt fővádлотton kívül Szolárcsik, Öz, Kazinczy, Verseggy, Landerer, Verhovszky, Szén, Sulyovszky, Szláv, Hirgeiszt, Szmétánovics, Uza és költőnk, elkészültek erre a büntetésre. A királyi ügyésznek, Némethnek viselkedése — a kit Kazinczy jellemzően Karaffának keresztelt el — nem nyújthatott reményt a vádлот-taknak. És csakugyan, míg Somogyi János, az ítéłőmester, szomorú hangon az ítéletet olvasni kezdte, Kazinczy már látta Szentjőbi Szabó halálos ítéletét, a miből magára is levonhatta a kétségbeejtő következtetést.²

De ha Kazinczy fájlalta messzemenő terveit, a mik irodalmunk életének legkülönbözőbb mozzanataira vonatkoztak, és a miket most egy vonással tett tönkre a halálos ítélet; Verseggyt meg annyira elfogta a félelem, hogy ebben a perczen talán semmire sem tudott gondolni: Szabó László egykedvűen fogadta ítéletét. A szerencsétlen

¹ Sententiae tam inclutae tabulae regiae iudiciariae, quam excelsae tabulae septemviralis contra criminis laesae maiestatis seu perduellionis reos latae. M. Nemz. Muz. Hung. j. 2-o. 1035.

² Kazinczy naplőja. (Vas. Ujs. 1869.).

ifjú betegen, félholtan jött a börtönbe, a hol bizonyára nem a legjobb elbánásban részesült. «Szentjóbi — írja Kazinczy naplójában — venereus nyavalyát¹ víve fogságába s azt még orvosainak is megvallani átallotta, nem merte, — az orvos így hibásan gyógyítá a szerencsétlent. Ki vala aszva egészen, szarvasbőr nadrágja lötyögött láb-száraín; vállait egy csipejéig érő ujjasdolmány fedte; nem lévén ereje állhatni, vállát a falnak vetette». Rosszüllete bizonyára a bíráknak is föltűnt. Kazinczy fel is jegyzi, hogy a hideg Némethek szemei költönkön legelesztek és Verseghyn, a ki «egész testében reszketett, mint a nyárfalevél».

Mindnyájukat halálra ítélték. A halálos ítéletet másnap a hétszemélyes tábla (*excelsa tabula septemviralis*) is helybenhagyta, mire az elítéltek a királyhoz fölebbeztek. És I. Ferencz május 29-én öcscséhez, a nádorhoz intézett rendeletében csakugyan a fővádlottakon, meg Őz és Szolarcsikon kívül, valamennyiök halálos ítéletét egyelőre bizonytalan ideig tartó börtönbüntetésre változtatta. («*Praenominatis undecim individuis petitam vitae et bonorum gratiam, ex mera clementia et benignitate Nostra Regia concedendam et dictatam iisdem capitis sententiam in poenam carcerum ad tempus indeterminatum, donec nimirum quoad eosdem datis verae poenitudinis et plenae emendationis speciminibus pro ratione circumstantiarum aliter benigne disponere Nobis visum fuerit, commutandam decrevimus.*»)²

A börtönbüntetést az elítéltek többjének Kufsteinban kel-

¹ Kazinczy másutt is megjegyzi (Jacob. Hung. Hist.), hogy költönknek *Venus vulgivaga* betegsége volt.

² Kézíráti másolat a fentebb idézett «*Sententiae etc.*» cz. műnek u.-ott megjelölt példányában.

lett kitölteniök. Junius 11-én a börtönből átvitték őket a gárdista-házba, a hol Szentjóbi Szabó egyfelől Kazinczyéval, másfelől Batsányiéval szomszédos szobában kapott Rostyval együtt szállást. Majdnem két hónapot töltött itt a költő, a kinek egészségi állapota a jobb lakásviszonyok, meg talán orvosi gyógykezelés folytán itt bizonyára jobbra fordult. Mert csak így eshetett, hogy az elítéltek közül őt indították először útnak Kufstein felé. Aug. 7-én Fekete kapitány őrizete alatt, a ki Kazinczyt elfogta, indult el költőnk kocsin Lienz felé.

Lienzben úgy látszik bevárták a többi foglyot. Mert költőnk itt, életében utóljára, Verseghyvel találkozott, pedig Verseghy két nappal később, augusztus 10-én indult el Budáról. Szépen írja le Verseghy ezt a találkozást egyik kéziratban megmaradt költeményében, a melyet csak néhány évvel ezelőtt adott ki először Madarász Flóris:¹

Tornyos Lienznek köfalas udvara,
Hol véle együtt a komor éjtszakát
Reménynyel áltató beszédnek
Váltogatási között kiültem!

Benned szögeztem visszölelési közt
Lassu halállal teljes ajakira
Végcsókomat. Te benned élt még
Énnekem alkonyodó barátom!

Nem látta többé városodon kívül,
Érette váltig csüggedező szemem

¹ L. Verseghy Ferencz vál. lírai költeményei. Összegegyűjtötte Madarász Flóris. Budapest, Wodianer, 1900. (Magy. könyvt.) — 48. l. «Szentjóbi Szabó László halálára.» Azóta megjelent a Császár-Madarász teljes kiadásában is, R.M.K. 24 : 121.

Csak bús nyögése hallik hozzám,
Rejteke réseiből koronkint.

Ez az utolsó biztos nyom költőnk életéből. A mi ezután következik, azt homály födi. Hogy micsoda hatással volt a betegségtől gyötrött, már alig élő, szerencsétlen költőre a fárasztó, hosszú, kocsin megtett út, és a börtön, a mely az egészséges, életerős Kazinczyt hét év alatt aggastyánná változtatta, mindazt csak Verseghynek előbbi soraiból, meg Batsányi verseiből tudjuk. Igen sokat szenvedett, mert minden költőtársa, a ki együtt raboskodott vele, azt említi csak, hogy nyögéseit hallotta. Leghívebb barátja, Batsányi így énekel: ¹

Ki nyög? melyik boldogtalan
Kiált megint e bú helyén?
Ki háborít fel untalan
Magánosságom éjjelén?

Hallom, hallom keservedet,
Te vagy, lelkemnek egy fele! ²

— — — — —
— — — — —

Nagy ég! tekintsd nehéz baját
Küldj néki éltető reményt,
Avvagy te nyisd meg ajtaját,
S bocsásd el, ó Halál, szegényt!

Távol hazájától, börtönben, ártatlanul, betegen, remény nélkül. Nagyon sok lehetett a szenvedés, a melyben költőnk-

¹ L. Batsányi, Gyötrődés. Kufstein, 1795.

² L. még *Magyar Nyelv.* 1908. 270. 1.

nek része volt, ha már legjobb barátja könyörög, hogy hadd haljon meg «lelkének egy fele».

Mégis három hosszú hónapon át sínylett a nehéz börtönben, a mely szomorúan uralkodik a vidék fölött. Betegsége néha jobbra fordul és akkor Senecát veszi elő, a kinek munkái talán utolsó olvasmányai voltak. És a míg barátai szánakozva, megindultan hallgatják társuk jajjait, a melyeket a börtönfalak visszhangja hoz füleikhez, Szentjóni Szabó még haldokolva is Senecában gyönyörködik. Helylyel-közzel egy-egy mondását versben is lefordítja és abból merit vigaszt.¹ Seneca olvasása, fordítása közben («A víg öreg») még egyszer visszaálmodja magát hazájába. Talán még élénken emlékében van nagyváradi lakása, a melyről olyan szépen írt «A kert» cz. idilljében. A békés, csöndes öregség volt akkor vágya. És most ott látja magát, mint szelid öreget, meghalni abban a házban, melyet

— — — én kezdettem
mint ifjú építeni,

az alatt a fa alatt,

— — — mely hűvössel
Tartá udvarom felét,
Én láttam — ó melly örömmel —
A legelső levelét.

Ezek az álmok utolsó vigaszai. Október 6-án (és nem mint Kazinczy² és Batsányi adata mondja, 10-én)³ három

¹ Ezek a fordítások «Szentjóni Szabó László maradványai» címmel Kazinczy kéziratában maradtak meg.

² Levelezése, 3 : 33, 8 : 510.

³ V. ö. EPhK. 1908. 479. l.

hónapi kufsteini rabsága után, barátaival egy épületben, közel hozzájuk, mégis elhagyatva, egyedül hal meg az ifjú költő, a kinek pályája elején szépnek ígérkezett a jövő, és a ki véletlenül, csak mert barátai megismertették a Le Montagne dictus-katéval, ilyen szerencsétlen lett.

Halálának pontos adatát a bécsi hadi levéltárban levő jegyzőkönyvi kivonatokban találtuk meg. Ugyanott olvassuk, hogy hagyatékáért árverésen 70 arany forint folyt be.

Holttestét a rabok temetőjében temették el és ott nyugszanak ma is valahol. Sírjáról nem tud senki sem. Arczképe sincs meg. Vonásait csak egy árnykép őrzi, a melyet Batsányi festett Szabó László verseskönyvének egy példányába. Elveszett levelezése, kéziratainak jórésze is. Emléke azonban fönnmaradt. Mátyás királyát Virág Benedek próbálta hexameterekben feldolgozni, nevét Ver-seg-hy, Földi, Bacsányi, Puky emlegetik leveleikben, költeményeikben. Barátai mind rokonszenvvel emlékeznek róla.

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

Vade liber verbisque meis loca grata
saluta. *Trist. libr. I. el 1.*

Menj kis könyvem! menj 's nevemmel
Tisztelj minden helyeket,
Hol szívesen, hol jó szemmel
Olvassák e' verseket.

—
Ámbár gyenge illatocskám
Nagyon messze nem terjedhet,
S nagy mellyéket bé nem tölthet:
Tág lesz nékem egy kis környék,
Ha bétölti illatocskám.

Gr. Ráday Gedeon.

1. Indúlly-dal

Dobozy Lajoshoz midőnn előfför táborba ment.

Rajta pajtás!
Nagy a' hajtás,
Indúlly Bukovinának,
Itt is ember,
Itt is fegyver
Kell a' hazának! [rülly
Tölts puskát, kardot közö-
lly jó fzerentsédnek örülly!
Magyar a' nemed.
Tudod ember kell a' gátra:
Lajos! hogy maradnál hátra
Menny Törökre,
Hogy örökre
Éllyen érdemed.

Már Márs régen
A' térlégen
Sípjait hangoztattya,
Vitézléggel
Nyereféggel
Népünk biztattya.
A' dob, trombita harfognak,
Az ágyúk zúgnak ropognak,

A várak dülnek.
Rontnak a' Magyar fegyverek,
Hulnak a' Török emberek,
A' zslákmányok
Ragadványok
Halmozváft gyűlnek.
Szabáts vára
Pancsovára
Tsak hamar következett,
Mind két várral
Kevés kárral
Népünk eggyezett.
A' sok oktalan ökröket,
A' gyülevész Törököket
Le-apritottuk,
El-fogtuk fő-vezéreket,
Záflójokat fegyvereket,
A' rabokat
Mint barmokat
Fogva hajtottuk.

Most a' vitézt,
Bátor hív kézt

Hír, név, préda követi,	A' ki mit szeret.
A' tífztelest	Menny! ottfizerzik az érdemet,
Mások felett	A' jó hírt, az igaz nemet,
Őket fzereti.	Menny! hogy prédát
A' te véred sem víz Lajos!	Pénzt paripát
A'nak nintsen semmi bajos	Nyerj fok ezeret.

2. Zrínyi Péter, Horváth Országi Bán I-ső Leopold császárhoz.

Uram! ha a' végfő sententia mellett
 Nem-írhatott a'kép szolgád a' mint kellett,
 Kedvezz egy halállal küzködő fzemélynék,
 Ki rettegi terhét a' jövő veszélynék,
 'S ha mikor elődbe járúl kéréfélével
 Búfúlt haragodnak ne-emélsz hevével.
 Bűnös vagyok ugyan, meg-vallom vétkefemet,
 Bűnös mert ellened meg-fzegtem hitemet,
 'S A' fetét pokolnak öfztönözéfére
 Fel-efküfдем rendes királlyom éltére.
 Uram! más vett reá, másoknak engedtem,
 Magamtól ilyenre hidd nem-vetemedtem,
 De hallván fzüntelen a' haza ínfégét,
 Lafsú pufztuláfát fok keferűfégét,
 Mint igaz hazafi meg-fzántam, és vérem
 Fel-forrván közzéjek magam bé-igérem.
 Ha így merűltem-el méllyen a' hívfégbe,
 'S Ellened hazámért eftem hit-fzegéfbe,
 Ha fzer felett üztem kötelefégemet,
 Felejtsd-el jó végből származott vétkefemet
 Hozd még víffza fzegény lelkem ez éfetre
 O királly méltóztass, e' nagy fzeretetre!
 'S Valamelly nagy léfzen hozzám e' kegyelem,

Én is mindenekbe magam úgy viselem
Hogy homályosságát mostani vétkemnek
Fedezze-el méllyen fénye érdememnek.

Kérlek is ó Uram! kérlek igazfagra,
Elő harag nélkül nézz a' Zrínyi ágra,
Melly egész életét a' hartzban töltötte,
'S A' Felféged házát vérével őrzötte,
Melly sem tehettlégét sem éltét nem-fzánta,
Ha azt Fejedelme, 's hazája kívánta.
Mikor Zrínyi Miklós Szigetnél el-esett,
A' mely ditsőfséges érdemet kerefett,
Igaz érdemével, 's vitéz halálával
Közöltethetik az a' maradékával.
Szent is, és el-terjedt a' Zrínyi érdeme,
Örök ditsőfség közt nyúgofzik teteme.
Így mind, kik a' Zrínyi házból származtanak
Rendes királyoknak híven szolgáltanak,
'S Bár fok szakadási vóltak a' hazának,
Ez vagy amaz részre soha sem-hajlának,
Hanem Auftriához lévén kötelezve,
Mellette tették le lelkek örvendezve.
Nem-nézte az udvar ezeket húnyt szemmel,
Hanem meg-tetézett gyakor kegyelemmel,
Sőt annyi érdemes Familiák között
Számunkra eggy Báni kofzorút kötözött,
Mellyért eleim is szolgáltak hívféggel,
Győzedelmefkedtek gyakor nyereféggel,
'S Igazán vífelvén magokat mind végig,
A' Zrínyi érdemet emelték az évig.
Tudom a' Bátyám is meg-szolgált érette,
Mikor az Elzéki hidat fel-égette,
A' mikor Styriát Carniotiával

Visszanyerte a khám gazdag látorával.
 Én is Familiám nemes példájára
 Felfégednek immár voltam nagy hafznára
 Mert most Croatia hamuba heverne,
 Szabadfágról többé álmodni se merne,
 Ha én meg nem vertem volna Szabolts Bafát
 El-fogván teltvérét, 's el-nyervén táborát.

Kedvezz hát ó király, egygy olly gyümölts-fának,
 Melly ha egygyfzer roffzúl termett az Urának,
 De más esztendőbbe bőv gyümöltsöt hozott,
 Ne-légyen egygyfzeri vétkéért átkozott!
 Ne bizd ezt a' kertész haragos kezére,
 Sőt tekints jövőndőbeli termésére,
 Hogy, ha a' többi fák máffzor meg-tfalnának,
 Vehelsd hasznát e' meg-jobbúlt gyümölts-fának.

Ditső Eleimnek bóldogúlt árnyéki,
 Kiket már bé-fogtak az egek hajléki,
 Ha még a' fir felett lebeg érdemetek,
 A' Császárnál értem óh efedezzetek
 Oh efedezzetek a' Zrínyi nemzetért,
 Hogy ne-pufztúllyon-el egygy hibás efetért.
 Mert bár még szép ágak nőttek e' törzfökre,
 Ha rá-tsap a' mennykő el-vefznek örökre.
 Vagy ó ti már boldog lakofi az égnek,
 Kik áldozattjai vagytok a' hívfégnek,
 Nyúgodjon tsendefen érdemes hamvatok,
 Az én halálommal meg ne bántódjatok!

De ó nem! kegyelmes Uram 's Fejedelmem!
 Benned helyheztetem minden hiedelmem,
 Te ki meg-tartáfát éltemnek fogadtad,

Hafzontalan szókkal szolgád nem-bíztattad,
 A' Zágrábi Püfpök hozzám írt levele
 Királlyi kegyelmes fogadásod jele.
 'S Hízzem biztatáid hogy porba nem-tértek,
 Mellyek életemnek kegyelmet ígértek.
 Pater Forftal által küldött levelébe
 Így ír Lobkovitz is* Felféged nevébe,
 Hogy ha előbbeni útamat követem,
 Meg-marad jószágom, meg-marad életem, —
 Hogy senki hibámat szememre nem-veti
 Felféged is örök fír alá temeti.
 'S Illy kegyes Hertzegi ajánláft is téfzen,
 Hogy egész házammal óltalmába vészzen,
 'S ha hogy meg nem érném többé a' Bánsággal,
 Biztat a' Váradi Generálifsággal;
 Sőt mind ezek mellett még azt is fogadja,
 Hogy a' negyven ezer forintot meg-adja,
 Mellyet szükségeim ki pótolására
 Költsön a' Caisából vettem uzsorára,
 'S Hívségem jeléül nem-kiván egyebet,
 Tsak hogy el-felejtván a' rajtunk-tett febet
 Borúllyak székedhez igaz Fejedelem!
 'S Fiamat is Bétsbe hozzam ide velem.

Hittem, de hogy is ne, ennyi ígéretnek,
 'S meg-gondolván magam mondom a' követnek:
 Jó Atyám! meg-térek, itt van a' jobb kezem,
 Fel megyek Bétsbe is, ám meg-ígérkezem
 Carta Biankám is od' adom, bár éltem
 Hogy ezzel vésztem-el, mind szüntelen féltem.
 Vidd-el most a fiam előre kezesül,

* Herczeg Lobkovitz, az Udvar fő Ministere.

De meg-láld, ha talán a' dolog terhefűl,
 Rejtsd-el őt a Tsászár tekintete elől,
 Vagy pedig tudósíts engem minden felől.
 De Forsttal biztatván ezer ígérettel,
 Így szól: mit búfítaffz ilyen felelettel?
 A' mit olly nagy urak magokra vállaltak,
 Híszed e' hogy abban valakit meg-tsaltak?
 Szent a' fogadása egy koronás főnek,
 A' mellyen hatalma nintsen az időnek!
 Ha nem-lehet hinni egy királyn szavának
 Vége van úgy minden nemzettelég Jussának,
 Ha pedig játtzhatna esküdött hitével,
 Már úgy forduljon-fel a' föld fenekével.
 E'kép el-áltatván illy fok biztatással,
 El-vízi kis fiam tölem zokogással.
 Nem is esett semmi olly nagy kefervemre,
 Mint mikor kis fiam borúlván térdemre,
 Sirt és reménykedett az Isten nevébe'
 Hogy ne adjam őtet más ember kezébe.

De még azután is, hogy már Bétsbe voltam,
 Mikoron Minifter Hoher Úrral szóltam
 'S el-végeztem volna vele beszédemet,
 Ezt monda nyájasan meg-fogván kezemet:
 Nem fog ollyan igen ártani ez az eset,
 Tán használ magának vele egy keveset,
 Hogy a' melly órába fegyvert 's kardot ránta,
 A következő fertályban meg-bánta:
 Mellyel az Udvarnak megbizonyította,
 Hogy bár mások miatt hitét fel-bontotta,
 De tsak hamar megtért régi hűségére,
 'S vigyázott a' Zrínyi Nemzet érdemére,
 És így hogy bár benne vólt a párt-ütésbe,

Állandóbb a' bitbe mint a' hitszegésbe.
Azért is a' Grófnak mindent el-engednek,
Meg-hólt érdemei fel-elevenednek,
'S Mint Phœnixnek vagyon porából élete,
Meg jön a' Zrínyi ház el-tűnt ditsérete.

Tsak hamar azután ismét lévén nála,
Lobkovitz a' Hertzeg szintén ott találta,
'S Ezt mondá Hoher Úr jelenlételébe :
Bízhatok Felféged kegyelmességébe,
Tsak hogy az itt felyül háborgó közféget,
Mely Nádasdi alatt még pufztít, ront, 's éget,
Emlékeztess-meg tett-esküvére,
És keríttsem víffza Felséged kezére.
Mellyet szerentlén ha végbe vihetek,
Minden pártütőknek meg-marad életek ;
Én is a' meg ígért Generálifágot
El nyerem, 's várhatok több több méltóságot.
Ó ezt melly szívbeli örömmel ígertem,
Látván hogy mások is meg-tartatnak értem,
S írok Nádasdinak mindjárt egy levelet,
És íme jön reá a' kívánt felelet :
Hogy a fel-ült népet mindjárt el-szélelzi,
Stahremberg Generált szabadon ereszti,
'S Követvén példáját az én hívfégemnek,
Hív szolgája lészén a' Fejedelemnek.
Noha megvallhattya kiki jó lélekkel,
Melly nagyot használtam én akkor ezekkel,
Mert midőn a' Tábor két szoros hegy között
Egész erejével kereftül költözött,
Akkor a kurutzok meg-nem-tért-eszekkel
Le-verhettek-vólna tsak pufzta kövekkel.

E jó lépés után olly nyugodtan éltem,
 Hogy még a' le-eső egektől se féltem.
 Míg maga Felséged félni meg-tanított,
 Mikor kis fiammal tömlőtze talzított.
 Mikor el-tartotta jófzágom, 's mindenem,
 Idegen törvénnel dolgozván ellenem,
 Mikor bús mennyköved, mind addig üldözött,
 Míg itten talált-fel e' rablántzok között
 Mikor el-jött hozzám e' rettentő levél:
 Zrínyi úgy mond meg-hal sz! mivel nagy bünt tevél.

Ó nem igaz Felség! halgals a' törvényre,
 Tsak úgy nézz itt reám, mint egygy jövevényre,
 Mert lévén törvénye a' Magyar nemzetnek,
 A' Bétsi punctumok nem kötelezhetnek.
 Ha tehát Felleged koronás fejével
 Azt fogadta nekünk, tett esküvésével
 Hogy a' Nagy Szent István kardja óltalmába'
 Meg-tartya a' törvényt előbbi voltába:
 Ó miért állít hát Németek elébe
 A-kik jövevények hazánk törvényébe?
 Mert bár ez is halált diktállyon éltemnek,
 Tsak még-is könnyebben esnék a' lelkemnek,
 Ha törvénye szerént a' hazám földének
 Bár akar mitsoda kinnal meg-ölnének.

Nagy Felség! refzketek, 's alig birom kezem
 Ha végső órámba' a'ról emlékezem
 Mit fogadtak legyen a' fok fő emberek,
 Hoher, és Lobkovitz első Ministerek.
 Mit fogadott Forsttal, 's a' Püspök levele:
 Nem de nem Felleged tett hitének jele?
 'S íme, mindazoknak félre-tételével

Játtzik egy Császári Udvar a' hitével!
Nóha a' pogányt-is, ha azt fel-bontotta,
A' nagy Isten példás-képen meg-rontotta,
Várna is híres lett Lázló esetével,
Mivel nem-gondola a' Török frigyével.

De, Szent az Igazság, meg-kell álni e'nek,
Nints-is femmi baja az érdemetlennek.
Én, nagy bűnös vagyok, és ez egy vétkemmel
Kotzkáztam hibáson, fejem, 's életemmel.
És ha törvényünknek szent parantsolaltya
Meg-nem-változhatván fejem el-tsapattya
Nem-zúgolódhatom, 's nem szóllok ellene,
Mert a' halandóknak törvény az Istene.
De mivel a' fiam üres e' hibától
Szabadíttaffon-fel a' fogfág kinnyától.
Légy ó igaz Felfég! egy kis kedvezéssel,
Ne-ölly bűfúltodba kettőt egy ütéssel.
Ha már én el-vezek. adj néki életet,
Ne-írtsd-ki egyszerre a' Zrinyi nemzetet.
Talán meg-gondolván halálomnak okát,
'S Dítlő eleinek követvén nyomdokát
Igazabb híve leffz Felséged házának,
'S Más úton akarja javát hazájának.

De ó nagy szerelme e' gyarló életnek!
Melly jó ha szemeink a' napra nézhetnek!
Jó az élet, és bár fok baj szorúlt belé,
Még-fem-kiváncozunk menni a' fír felé.
Ha hát életemért még-is-esedezem
'S Köntöföd széléhez ragafzkodik kezem,
Búsúlt mérge között fel-forrt-haragodnak
Halld-meg nyögő szavát el-alélt rabodnak,

Ki meg-bánván bűnét, a' Jéhus sebéért
 Irgalmasságodnál instál életéért.
 Mert bár érdemei a' Zrinyi nemzetnek
 A' jövő haláltól már meg-nem-menthetnek,
 Bár a' fogadáfok mind elégtelenek
 Melyeket Lobkovitz 's Hoher úr tettenek,
 De irgalmas vagy Te, 's én-is bízván a'ban,
 Utánad kiáltok e' szél-vefzes habban.

Ó ne hagyj el-vefznem, küldj eggy kis tsónakot,
 Fáradt galambodnak nyífd-meg az ablakot.

3. A' Czenczi rózfája.

Fakadj piros rózfa
 fakadj tsendefen
 Kellemes illatod
 hintsed kedvesen,
 Mert a'ra tartalak
 Hogy máfnak adjalak —
 De tudod e kinek?
 A' szép Czenczinek!

Czenczi kedves gyermek
 szívemnek fele!
 Őt ha el-vefzteném
 meg-halnék bele.

Más ha máft kedvellett,
 Nékem Czenczi kellett.
 Czenczit úgy fzeretem
 Mint az életem.

Teremj kis fa teremj!
 fokat 's szépeket,
 A szép Czenczi nagyon
 fzeret titeket.

Czenczi azt fzereti
 Ha az öltözeti
 Tele van rózfával,
 Rózfá szagával.

4. Ovidii trist. libri 4^{ti}. Elegia 6ta.

Tempora ruricolae patiens fit taurus aratri.

A' barom is az idővel
Szokik a' vas ekének
Tört nyakkal, s le-fütött fővel
Enged járma terhének.

Hát az idő mindeneken
Segít tsalhatatlanúl:
De szívem e' kerefszteken
Szenvedni még sem-tanul.

A' vidám ló idő múlva
Szokván meg az ofkolát,
Kemény szája el-lágyúlva
Vefzi-fel a' zabolát.

Már két nyár kétfzer aratott,
'S két szüret múlt-el vélek,
Hogy hazámtól el-tiltatott
Szám-kivetésben élek.

Az orofzlány olly erővel
Sem-marad mindég vadúl,
'S a' nagy elefánt idővel
Embert szolgálni tanul.

Még-is azolta békével
Szenvedni nem-tanúltam,
'S küzködöm kínom terhével
Mint midőn elindúltam.

Idővel a' vad egrefek
Lágy szőlő szemmé nőnek,
Hogy az almák jók 's édesek,
Köfzönnyük az időnek.

Így fél a' szokott tinó-is
Görbe járma terhétől,
Retteg az ofkolás ló is
Zabolája elétől.

A' kaláízt a' búza-fzemet
Az idő meg-érleli,
'S A 'leg-keményebb értz
Izre porrá tördeli. [nemet

Most már én is fúlyosabban
Szenvedek mint az előtt,
Mert hogy érezhesem jobban
Kínom az idővel nőtt.

A' szomorú szív bánatyát
Az idő el-ofzlattya, [mattyát
'S a' könyves szem bús har-
Jobb kézzel száírtgattya.

'S e' keserves rab életet
Ha még így nem esmértem,
Most hogy esmérnem kellett
Szívem duplázva fértem.

De hogy is bírjam kerésztem
 Illy tsüggedő erővel,
 Vidámlágom hamind vésztem
 'S avúlok az idővel?

Az új bajnok is erősebb
 Sokkal az új homokon,
 Mint a' ki ott lett idősebb
 A vívó piatzokon.

Lankad a' vitéz is vére
 Kiontott ferdőjébe,
 S únván tsorba fegyverére
 El-megy lakta földébe.

Nem árthat az új hajónak
 A' szélvélz dühösége,
 De lehet, 's leffz is az ónak
 Egy szélvélz által vége.

Én is kinom fúlya alatt
 Már lettem békételen,
 Mert a' mint az idő halatt
 Kinom is nőtt szüntelen.

Hidjétek-el hogy lankadok
 'S Gyengül ina lábomnak,

Hoffzú időt nem is adok
 Hogy vége leffz kinomnak.

Mert ah, erőm fogyatkozott,
 Oda szíнем 's mindenem,
 Teftem bőr tsontá változott,
 Alig bírom tetemem.

'S erőtelenült teftembe
 Erőtlenebb a' lélek,
 Midőn minden lépéfembe
 Tsak kint, tsak ajt szemlélek.

Ah nints Róma és Rómával
 Barátaim lintsenek,
 Életem kedves párjával,
 El-maradtak mindenek.

E' helyett rajtam az átok,
 E' vad nép közepette:
 Így a' mit látok 's nem-látok,
 Éltem meg-emélesztette.

Nints is egyéb reményfégem
 Mellyet bús lelkem talál.
 Hogy kinom 's keferűfégem
 El-temeti a' halál.

5. Az egygyű paraszt.

Amott a' hegyek oldalába'
 Egy kis mezei falutskába'
 Egy földes Uraság lakozott,
 Ki egy levélre várakozott.

'S Hogy meg-kapja az izenetet
A' postára küld egy követet,
Kinek meg-ígér jó áldomáft
Tsak hozza hamar azt az íräft.

Sokat tefz egygy ittze bor ára!
A paraszt is fut a' postára,
'S kérdez levelet az urának,
Hogy azt ki-válthaffa magának.

A' Posta akadván kettőre,
Ki-tarttya a kezét előre,
De Pál nem-tudván az árához,
Hát hogy adjuk? fzőll a' Postához.
A' Posta magát el-neveti,
«S nótz krajczer» ez a' feleleti.
«De hogy Uram! a' méreg drága,
Négy krajczár leffz illő váltfága.
Nyoltz krajtzár? e fél-nap-szám dija
Fél márjás tsak egygy kis pénz hija.
Hifz' én meg-fizetek emberül,
Ez úgyis a' fzetetre kerül.
«Én, mond e, nem kontolok fele,
«Ket nótz krajtzer tsak nid a fele».
«Ennye no, hatot adok érte,
Tudom illy drágán más nem-kérte.
De ezt meg-adom az Uramért:
Kend se perellyen két krajtzárért.
No fogja kend.» A' Posta erre
Rá néz ez izgága emberre,
'S így felel komor tekintettel:
«Notz krajtzárir akarot tett-el.»
No mond Palkó, én meg-vénhedtem,

Kenyeremnek javát meg-ettem,
 Sokat bé-vettem közfönettel,
 Nem-vólt bajom tsak e' Némettel;
 Semmit sem enged a' szavából,
 Vegyen a' lidértz a' bótyából.

Azomba', hogy már meg-fizetett:
 Míg a' Pofla járt 's keresgetett,
 Laffatskán az asztalhoz ment
 Vagy két levelet ingyen eltsent,
 'S Mint ki szénáját jól rendelé,
 Pipát tölt 's ballag haza felé.

Az ura mihelyest meg-láttya,
 Kérdezi tőle: no Pál bátya,
 Hát kapott kend még-is levelet?
 Úgy-e, hogy el-jött a' felelet?

«El ám, de uram, megvénültem,
 Hogy még úgy öszve nem kerültem;
 Nem vólt illy ára a levélnek,
 Miolta tsak emberek élnek,
 Mikor két kis femmi levélért
 Hidj' el az Úr hogy nyóltz krajtzárt kért.

«Jaj kend a' Poflát nem elmerte,
 Híszén úgy van az orfzág szerte
 Szabott ára van ott mindennek
 Már oda tsak fizetni mennek.

«Bár is Uram! de nem jól tette,
 Ki azt elfőbe' meg-fizette,
 Mert el is kényefedik vele

Ha mindég el-kél a' levele.
De én bezzeg, ha meg-fizettem,
Azt a' Németet rá is szedtem.

«Hogy hogy»? Jaj mert Uram, az alatt
Míg ott a Posta jött, ment szaladt,
Már az Iften vagy áld, vagy meg-vér,
De látván hogy annyit meg-nem-ér
Még hozzá loptam két levelet.
Úgy-e, hogy e' (tsak) nagyobb emelet?

Az Úr katzag, 's kérdezi tőle:
Hát már Palkó, mi leffz belölle
E' mind kettő a' más levele,
De kend ofztán mit tsinál vele?

«De biz Uram, nem megy e' kárba,
Mert van egy ötsém Fejérvárba,
Kit ez előtt két elztendővel
Egy verbunkos el-vitt erővel.
Jó leffz neki az egyik levél,
'S Meg-izenem hogy az Úr is él.»

6. A' Reményféghez.

Ó ha reményfég nem lenne,	A' mélyl tömlőtzt fetét allyát
Éltét ki-kivánhatná?	E' tefzi világofnak,
A' fzerelem mire menne,	A' beteg vas derekallyát
Ha-magát nem-biztatná?	Lágynak 's nyúgodalmofnak.
A' raboknak mi lágyítja	A' keservet, a' bánatot
Keserves vas lántzait?	Ez laffan el-ofzlattya,
A hajósnak mi indítja	Ez a' könyves ábrázatot
Útra tört tsónakjait?	Tsendelen fzaritgattya.

Ah nézd! a' holtak vérebe
Mártván búfúlt fegyverét,
Mint apríttya-fel mérgébe'
A' Török vad emberét.

'S Ad, ha ágra szélesedik,
Kofzorút homlokodra.

Lajos! meg-jövedeledig
E' fa fel-nő számodra,

'S Akkor, mert barátságodnak
Szívem e' fát szentelte,
Azt mondjuk rá-tett kardod-
»Ezt a' vitéz viselte! [nak:

8. Achillestől a' Hector testét kérő Priamus.

Homeri Iliados Libri 24 ti ω 485.

Achilles! ki Isten vagy sok érdemedbe'
Hogy él még vén atyád, ó jusson eszedbe
Ki mint szinte én is meg-élvén napjait
A' írnak készíti elbádjadt tagjait.
De bódogabb mint én, mert él Achilleffe
Van, ki holt örömét mivel élelzeffe,
'S Hervadó szívének ez egy gondolattya,
Hogy még kedves fiát élvén megláthatja,
Önt egygy olly enyhítő balsamot febére,
Hogy meg-elégedve néz temetőjére.

De én szegény! magam ó kivel biztassam?
Hol talállok gyámolt mellyen meg-nyughassam?
Én, a' kinek ötven magzatyai között
Kikkel bánatomra az ég gyümöltsözött,
Tsak egygy is előttem nem-maradt életbe'
Miólta Görögök jöttek e' szigetbe.
Az én Hectorom is az én szerelmefem
Kinek hideg testét most nálad keresem
Midőn nagy lélekkel el-szánná életét,
Be-töltvén a' fátum örök végezetét,

Győzedelmefkedő néped közepette
Szerentsétlen lelkét Styxnek erefztette.

Ha most hervadt testem erőltetéfével,
Száraz térdeimnek lassú lépésével
Ki jöttem, 's borúlok ő érte székedhez,
Hívén hogy irgalmad hívségemnek kedvez:
Ó kérlek engedd meg szent indulatomnak
Hogy temethessem-el testét Hectoromnak!
Kérlek élemedett Atyád ősz fejére,
Az igaz Jupiter 's Márs tiszteletére!
Az én szerentsémnek meg-gondolására,
Mely azon kívül is meg-öl nem fokára!
Ó ne vond-meg tőlem e' hideg tetemet.
Achilles! ó szánd-meg szent szeretetetemet!

Bóldogtalan öreg! Iftenek láffátok:
Ím Priamus, kit olly szépen meg-áldátok,
A földre borúlva tsókolja a fegyvert,
Melly ötven fiait szeme előtt le vert.

9. A' Reggel.

Szép ideje a' reggelnek,
Felféges a' szép reggel!
Ha örömet énekelnek
A' madarak fereggel.

Pompás a' hajnal kezdete,
Rózsa színt ad mindennek,
A' királyok öltözete
Párja sem lehet ennek.

Ha a' hajnal hafadáfa
'S mosolygó tekinteti,
'S a' reggel szél lágy fúváfa
Az éjjelt el-kergeti.

Már meffzéről az egeket
Lassú tűzzel égeti,
A' hegyektől a' völgyeket
Rendel különbözteti.

A' réti tsepp harmatokat
 Gyöngyökké változtattya,
 A' fel-ébredt állatokat
 Rózfa vízből itattya.

A' kinek elaluváfa
 'S Reggeli fel keléfe,
 Kinek minden mozdúlása
 Jó tétének érzéfe!

Bóldog ember ki reggelét
 Meg-érheti csendefen,
 Kinek szíve a' kebelét
 Nem-veri félelmefen!

Add, uram! hogy reggeletem
 Meg-érheffem békével,
 Ne kínozzam életemet
 A' roffzak gyötrelmével.

10. Egy szép Leányhoz.

Szép Leány! ifjúságodnak
 Mofolygó hajnalába
 Vig öröm s jó kedv játszodnak
 Szép szemed járásába!

A' gyorsan futó órákat
 Tsak örömhöz méred.

Szelid húzáfi ortzádnak
 Ártatlanul nevetnek,
 Mézzel kent beszédi szádnak
 Bút 's bánatot űzhetnek.

Élly, szép leány! élly ked-
 Ez most a' te életed! [vedre:
 Úgyis eljuttz vénfégedre
 Hogy észre sem-veheted!

Ifjú véred folyamattya
 Gyorsan vér még eredbe,
 Még az élet fok bánatya
 Nem epefztett lelkedbe.

Ó kellemetes természet!
 De miért vagynak vénnek?
 Ó, ha nem-vólna enyészet!
 Tsak az ifjak élnének!

Még vig szemed tüzeffégét
 Gond 's bú el-nem óltotta,
 Szép ortzád egyenességét
 A' könny fel nem szántotta.

A' bajt 's a földi kerefztet
 Olly nagyon nem éreznők,
 Kire az ég mit erefztett
 Tsak nevetve kérdeznők.

Az álmatlan éjszakákat
 Még eddig nem-élméred,

Vig ifjúság! bóldog élet!
 Nyári szél rövid álom
 Kevés a jó 's az ítélet
 Több 's nagyobb úgy találom.

11. A' Sír-halom.

Piros rózsza báltozatok!
 Légyen firom alattatok,
 Ha el-érem halálom.
 Hullott rózsák levelével
 Nyugtassa porom békével
 Ama jól-tévő álom.
 Úgy is ha vólt víg életem
 Rózsák! néktek köszönhetem
 'Shomályosárnyéktoknak!

Most is éltem vége felé
 Ha mindenbe únok belé,
 Örvendek látáftoknak.

Rózsák! mellyeket szereztek,
 Nyúgodjon porom köztetek
 Ha eltakarítottam.
 Árnyéktok nyúgodalmába
 Állyon írhalmom magába:
 E' végfő akaratom.

12. Herczeg Kóburg győzedelmére Martineftyinél 1789-dik Efst.

Elég volt ez az érdemért,
 Hív és vitéz katonák!
 Már a' nyert győzelemért
 Ágyúk szólnak 's orgonák.

Hogy a' Török porta le-dűl,
 'S ez a' nagy győzelem

Tsak téged illet egyedül
 Ó Kóburg Fejedelem!

De a' holt testek halmai,
 A' vérré vált ligetek,
 Vitézségtek oszlopai,
 Győzhetetlen seregek!

13. Glycerium Vielandból.

Ah, nints többé a' kit szeret-
 Az a' jó nyájas lélek, [tem,
 Övele mindent el-vesztettem,
 Meg se kapom míg élek.

Ő érdemli szívem fájdalmát
 'S Terhes sullyát kínomnak,
 Egyedül tsak az ő írhalmat
 Hívom tulajdonomnak.

A' hová őt el temettettem,
 Nincs senkinek tudtára,
 'S szép tellyes rózsákat ültet-
 Szomorú ír-halmára. [tem

Melyek olly szépen virágoz-
 Mint az ő szép kebele, [nak,
 S ott kedvesebben illatoznak,
 Jobb szaggal lévén tele.

Egyfzer, minden elztendőbe
A' helyet megkeresem,
Hol egy magános erdőbe'
Nyugfzik az én kedvesem.

'S Széllyel tépvén leveleit
Sírjára hintegetem,
'S ifjúlágom örömeit
Könyvezve emlegetem.

'S Búsúlt szívem unalmába
Rófát véven kezembe
Így virágzál hajdanába!
El-gondolom lelkembe.

Ezen érzékeny harmattya
Hív szívem fájdalmának
Légyen kedves áldozattya
Kedvesem árnyékának.

14. Az elfő borotválkozás.

Archilochum proprio rabies armavit Iambo.

Horat. de arte Poët.

Tsak el-kerülhetetlenül
Le-kelle még is vetetnem,
Borotva szúros élével,
Ajjakam gyenge szőreit!
Sebefs idő, hová szaladíz?
Miért gyönyörködöl benne?
Hogy borotvára fogj engem
'S Illy hirtelen vénné tegyél
Az illendő idő előtt. [lefsz:
E' már, tudom, mindég így
Most feketés szőrt hányok le,

'S Idővel majd ha megérek
Egélz fejem fejérre vál.
De semmi vólna még ez is
Tsak vége lenne éltemmel
A' borotváltatásoknak:
De ez az emberek kínnya
Tovább tart életemnél is,
Mert még a firom szélén is
Tudom hogy meg-borotvál-
[nak.

15. Egy meg-vetettnek keferve.

Utánnad folynak könnyeim
Te! ki futfz kő szíveddel,
Ki epesztő keferveim
Nézed száraz szemeddel.

Sok jó napom el-tüntettetd
Mellyel magam biztattam,
De néked esküdt szavaim
Soha meg-nem-bánhattam.

Óh ha könnyaim érzénéd,
Mellybe kő szíved ejthet,
Soha el nem-felejtenéd
Ki téged nem-felejthet.

Felejtőd el a' patakokat,
A' kies réteket is,
A' hol sétáltunk olly fokot,
Felejts el engemet is.

Kínos febeim látása
Lelkedbe meg-illetne,
'S Jó napjaim el-múlása
Tán még vissza-térhetne.

Élly vígan, kit én szereztek
Bár szerelmem meg-veted!
Én tán kint sem érezhetek,
Ha boldog leszs életed!

Mégis szívem mellyet meg-
Kedvesem tiéd marad [vetfz,
De meg-lásd a' mit most ker-
[getfz,
Nem-lészen hív madarad.

De ah még is kedves alak!
Bárhogy el-vezdtettelek,
Te, kit meg-nem-bántottalak
El sem is felejtelek!

Ha akarfz boldog órákat,
Mellyeket el-vezdtettem,
Ó felejtőd-el a' hárfákat,
Hol neved fel-mettzettem.

Érezni fogom szívembe
Hogy árván hagyattatom,
Míg kinommal egyetembe
El-nem-takarítottam.

16. A' nagy szüret Telegden.

Páfszor! most kádat! a' fzedők kézfek:
Én rézfemről a' puttonos lézfek.
Ennek adj dézfát kofarat ennek,
Itt ma dólgozni szüklég mindennek.
Itt a' gazda¹ is, itt van a' pallér,
Pufka fél vállán szoknyás gavallér.²

¹ Gróf Haller János.

² Gróf Haller Klára, most Gróf Kornisné.

No tsak legények! rajta legyetek!
 Ma szüretelünk ne heverjete
 Nap-fzámát kiki meg érdemellye,
 S egyik a máfik terhét vífellye.
 Eggy, meg eggy kofár, ez a' hatodik:
 Lám Comtefse¹ Czili mint iparkodik!

No tsak legények! iparkodjatok!
 Ma szüretelünk, ne koplallyatok!
 Míg Jani magát ott melengeti
 Nap-fzámát kiki mind meg-eheti.
 Ki-veszi Poldi² lám az áldomást.
 Már az ő hafa nő szem-látomást.

Nó tsak legények eggy értelemmel!
 Már a kád félig van szőlő-fzemmel,
 A' szőlő leves fok bort szűrhetünk
 A' must ragadós, rélzegedhetünk.

Lám hogy bé-fzedtük mind a kilentz fort:
 Nagy bajjal kapánk eggy fél cseber bort.

17. Horatii Carm. Libri II. Ode X.

Rectius vives Licini.

Bóldogabb léfzel Licinus! ha szinte
 Part alatt sem-járfsz, de be-sem-botsátod
 A' zajos tenger veszedelme közzé
 Büfzke hajódat.

¹ Cecilia.

² A két ifjú grófok János és László inasa.

A' közép forsnál ki nagyobra nem vágy,
 Azt sem a' szükség nem-emészti gondal,
 Sem kaján szemmel palotája fényét
 Más nem irigyl.

A' fenyőfákat szelek ostromollyák,
 A le-dült tornyok nehezebbet esnek,
 S a' magos bértzek tetejére leg-több
 Menny-kövek ütnek.

Tart mikor boldog de reményl ha szenved
 A' nemes lélek; szomorú hideggel
 Télbe' meg-búlít Jupiter, de napfényt
 Ad ki-keletre.

Most szerentsétlen ha vagy is, sokáig
 Nem leszel, fértő nyilait le-vetvén
 Phoebus is, nyugodt cyterája hurját
 Pengeti vígan.

Légy gonosz forfod veszedelme közt is
 Bátor elmével, foha meg-ne tsüggedj!
 És ha mind vígan nevet a' szerentse,
 Vond magad ölzve.

18. Az én Szeretóm.

Hol vagy szép szűz! melly megyébe?
 Kit bár nem esmérlek,
 Még-is elmém képzfébe
 Magamnak ígérlek.

Ki hasonló üreiséget
 Szívedben érezel,

'S Egy ifjat mint segítőféget
Refzketve kérdezel.

Én mind nappal, én mind éjjel
Rólad gondolkodom
'S Kedves képed szertefzéllyel
Szívemen hordozom.

Téged tífzta szerelemnek
'S nyájafnak képzélek,
'S az egész affzonyi nemnek
Elébe tettelek.

O! már mennyit sóhajtottam,
Szép leány, éretted!
Rajtad mennyit búflakodtam,
Tán meg-is-érezted?

Ha te-is így gondolkozol,
Ha e'be réfzt vélzefz:
Írd meg szép füz, hol lakozol,
'S az enyim te létzefz.

19. Egy Ifjú

a' jegy víffzaadáskor.

Daura! míg engem szerettél,
Míg szemem közzé neveltél,
'S Kedves tsókjaidnak méze
Egy jobb világba igéze;
Az egész föld kerekfégén
Nem volt más boldogabb mint én:

Daura! mondd-meg mit vétettem
 Hogy szívedet el-vefztettem?
 Hogy el-tűnt szerelmed képi
 Szívem szerte széjjel tépi?
 Nem! mit szenvednék éretted
 Hivfégem ha meg-vetted.
 Itt a' képed! tartd magadnak.
 Míg könnyeim el száradnak,
 Nem-hordok oly álpist velem,
 Melly vérré marja kebelem.
 Daura! im itt van képeddel
 A' mátká jegyed-is: vedd-el!
 Én szerelmed mérgén kívül
 A' mellyel éltél kéz-ívül,
 Meg nem tartok más egyebet,
 Mint a' véle ejtett febet.

20. A' Poéta.

Hol vagynak a' violák
 Mellyeket nem-régen
 Én és némely l'ánykák
 Szedtünk a' térfégen?

Ó ne-kerefd, hijába,
 Mind el-hullott magába!

Hát l'ánykánk hova lettek
 Barna szín hajokkal,
 Kik az előtt fénylettek
 Eggynehány napokkal?

Ne kerefd békételen,
 Mind el-hóltak hirtelen.

Hát a' rózfa hova lett
 Ki-nyílt levelével
 Melly minden virág felett,
 Szebb piros színével?

Ó ne-kerefd híjába,
 Mind el-hullott magába!

Ha titeket kérdenek:
 Hol van Poétátok?
 Tsak régi nótám e'nek —
 Fiúk danoljátok!

Ne kerefd halzontalan,
 Meg-hólt a' boldogtalan!

21. Az igaz világi boldogság.

Tanúld azt meg-felejteni
A' mit el-lehet vesztetni,
'S el-hagyni szived ne-bánja
'S az elmúló szerezsével
Válj-meg mindentől békével!
Szived is a'kép vála-fzd-el
Hogy el-válva ne-szakafzd-el!
A' mik rajtad történhetnek
Légy Ura minden e-fetnek!
Légy bátor egé-fz éltedben,
Tsüggedhetetlen szivedben.

Ha az inség reád tódult,
Hogy fohane légy nyomorult.
Töltsd-bé kötelességedet
És nem ér szégyen tégedet.
Így szerezte ellenére
Szerentsés léfzel végtére,
'S fogod érzeni szívedben
Hogy az ember ez életben,
Tsak azzal élhet igazán
A'mit, ha el-vezt-is nem-bán.

22. Dobozy Mihályhoz.

Hidegen fújnak a' fzelek,
Dér szokott jární éjjel,
Sárgúlnak a' fa-levelek,
Misú! 's hullanak fzélyel.

Már most harmadikszor látom
A' fényes holdat tele,
'S elmém fájdalma, barátom!
Annyiszor újjúlt vele.

Halni kélzúl a' természet,
Érzékenylégét veszti,
Közönléges az enyélzet,
Melly peftifét terjefzti.

Tudod akkor mit fogadál:
Írni fogsz nem-fokára,
Mikor való tsókot adál,
Kis-Szántón * útoljára.

Mifú! tán a' természettel
Erántam meg fogsz halni?
Hogy legkifesebb telelettel,
Sem kívánsz vigasztalni.

'S hallgatfz az-ólta fzünetlen
'S Nem tudod mit ígértél:
Sok levelem fikeretlen,
Bár reá magad kértél.

* Kis-Szántó N. Várad alatt. Dobozy Mihály úr bírja.

23. A' Sójajtás Phyllishez.

Ti magános panaszaim!
Sokszori sóhajtásaim!
Phyllisemnek jó kedvébe
Repüllyetek az ölébe!

Ha legkedvelő gondolatom
Szüntelen rajta forgatom,
Ha érte égek egyedül,
Nem veszi talán vétékül.

Bús gazdátokat meg-fzánván
Be-fogad titeket talán,
'S nem haragszik-meg érette
Ha bús szívem meg-fzerette,

Neki hevült indulatom [tom!
Ah! mert tovább nem bírha-
Phyllis! Phyllis! kedves lélek
Érted halok, érted élek!

24. A' Tavasz.

Kedves idő vig kezdete,
Ó gyönyörű ki-kelet!
Meleg szellőd lehellete
Mérfékli a' mord telet.

Ha a' tél bús köddel, jéggel
Mindeneket elborít,
Ha kedvetlen hidegféggel,
'S Zűrzavarral szomorít:

A' föld színét váltóztatod,
Olztozattz új életet,
Fel-engedéfre nógatod
A' fagyott természetet.

A' jó kedv, a' szerezetettel
Gyönyörűség jár veled,
Zöld árnyékkal új élettel
Örömrket neveled.

Áldott tavasz jó napjai
Balzsama az életnek!
Téged a' föld bús fiai
Ó melly igen szereznek!

Szívem ó mint meg-illeti!
Kezdeted elő jele,
Háláadva emlegeti,
Hogy új erőt öntsz bele.

Ha a' tél fagyos hidege
El-öl kemény szelével
Biztat jó napod melege,
Új élet reményével.

Szép hajnalod fel-tettzése
Meg vidíttya lelkemet,
A' pacsirták vig zengése
Táplálja életemet.

Úgyis ha volt mulattfágom,	Gyermekfégem vig reggele
Ha még vig volt életem,	Sok kedves tavaizaim!
Ha még fzerettem világom,	Véletek lepsz lelkem tele,
Tsak néked köszönhetem.	Míg el-múlnak napjaim!

Ha ártatlan kis koromba'	De most is ki-mondhatatlan
Igaz vólt az örömöm,	Vígalságim származnak
Még most is ifjúfágomba	Látván az elfő ártatlan
Tavaiz! néked köszönöm!	Jeleit a' tavaiznak.

Ó mint örültem lelkembe	Most is, ha a' fák indulnak
Ha félzerekre akadtam,	Érezvén ki-keletet,
Mint vert szívem kebelembe,	Érzékenységem lágyúlnak
Ha málnak mütathattam!	'S áldom a' természetet.

Melly meg-elégedtem velem	Most is ifjú életemben
A' fárga libák körül!	A tavaizt meg-könyvezem,
Semmi király, Fejedelem,	Megilletődvén lelkembe
Illy igazán nem örül.	Ha örömet érezem.

Ha gólyákat véletlenül	Most is kedvefebb lételem,
Láttam hogy-kelepelnek,	Kedvefebb minden falat,
Melly ki-befzéllhetetlenül	Kedvefebb minden ételem,
Örvendtem e' jó jelnek	Egy fokadó fa alatt!

25. Jó az Isten.

A' vidám tavaizi eget	Ezt a' nagy Isten forgattya,
Bús felhő ködöfíti	Ne zúgolódj ellene.
A nyár menny dörög eleget,	Ha fujtol is velfzejével,
Bár az áldást készíti.	Szenvedjél eggy keveset:
Fiam! elméd gondolattya	Ő tehet, 's telf erejével
Ha nem megy mint kellene,	A rosszából jót 's édeset.

26. A' hóldhoz.

Tellyes hold! szép fényességéd
Már derül fel meffzéről,
A' páfztor régen néz téged
Görbe bottya végéről.

Erejére lágy tüzednek
A' hegyek már pirúlnak,
S' A'mint fúgárid szélednek,
A' tsillagok meg-gyúlnak.

Már a' réti tsepp-harmatok,
Mind gyöngyökké lettenek,
A' források 's folyamatok,
Megezűftöztetnek

Jer ízelid Hóld! szép fényeddel,
Jer, szerezsz tsendességet!
Tsak te vetlíz fel-jövéfédde
A' búnak 's gondnak véget!

Míg fényedbe nints enyélzet,
Míg a nap fel-nem-szalad,
A' föld 's az egélz természet
Nyúgofzik te általad!

27. A' bús Puttonos.

Jó Puttonos! hol a' puttonod?
Hifzen szőlőt ké'k most hordanod,
Most az igazándi szüretnél
Bakatort ugyan tsak ehetnél.

Jaj nincs putton; hát mit tsinálunk?
Most a jó szürettől meg-válunk.

Pedig én a' puttont szerettem,
A' vállamra szépen fel-vettem,
És a' midőn meg-vólt már telve,
A' kádhoz vittem énekelve.
A' fzedőket is én biztattam
'S vig szível dolgoztak alattam,
De fzedők! hogy legyen kedvetek,
Most más puttonost kereffetek.

Hív pallérom! kedves fzedőim!
Ti minapi szüretelőim!
Ha a' szüret most tsak tiétek.
A' puttonost emlegeffétek,
A' szép bakatort ha látjátok,
Azt a' puttonosnak szánjátok.

Mennj-el hát most te kis levelem,
'S Mondjad, hogy a' Grófnét* tisztelem,
A' gazdát is, és palléromat,
A' fzedőket és a' puttonomat,
A' búfúlt puttonos nevével,
Köszöntsd, egéfsz Telegd' hegyével.

28. Belgrád meg-vételére.

Belgrád! fok vitéz lelkeknek
Felejtethetlen ára,
A' Császári tzmereknek,
Hellyt engedsz utollyára!

* Özvegy Gróf Haller Péterné.

Nem-bírtad holdod szarvával
 A' mennyköves felleget,
 'S kevés erőd hatalmával
 Rettegtél egyy öreget.

Tsúfos meg-aláztatással
 Meg-fzűnést magad kértél,
 Te! ki minden mozdulással
 Nékünk halált ígértél!

'S Im! rettegés siralommal
 Szállott minden Törökre,
 Kiket Laudon egyy oftrommal
 Le-ültetett örökre.

29. Besenyei Beóthy János

Bihar Vármegye V. Ispány halálára.

Beóthy! bár meg-hóltál a' reménység elől,
 De nagy érdemedbe élsz még mindenfelől.

30. A' szerelmes Páfztor.

Ó örökké szerentsétlen ligetek!
 Mellyeket én soha sem-felejtetek!
 Ott esett az, hogy az elfő szerelem
 Nyilaival meg-rontotta kebelem;
 Ott esett az, hogy egyy őfzi időben
 Daphnét, a' szép Daphnét láttam elfőben;
 Ott esett az, hogy egyy halmon le-felé
 Félénk erőm gyenge testét emelé.

Ó mit szenvedek a'ttól fogva,
Hogy szívemet érzem fogva,
Ti tsemeték 's bokrok, tudjátok!
Mert titkaim bízom reátok.
Hányszor járok kelek köztetek,
Amiólta szegény szeretek.
Bátor a gyümölcsök magosok,
Mellyekhez hafztalan kapdosok.
Bár látom Daphné gazdagfágát,
'S szegény forsom alatsonyfágát;
Bár ő egy nagy gazda leánya,
'S az apámnak nints húz báránya;
Bár helybe hagyom értelmemet,
Tsak nem enyhíthetem febemet;
Tsak szeretnem kell erköltseit,
Szelidségét 's szép beszédeit,
És könnyebbülni úgy láttatom,
Ha felőlle gondolkozhatom,
Daphné! Daphné! jófág szerelem
Erköltseid ó melly igen tisztelem!
Ó ha mikor jutol elfzembe,
Melly dobogást érzek szívembe!

Hafznos mezők! kies ligetek!
A tél jól téfzen ti veletek;
Titeket is árnyék levelek,
Lassan el hordanak a' szelek;
Tí is ó fák ha szolgálatok
Már a tél nyugalmát várjátok;
Hát ha minden kézfűl pihenni,
Kínra kell nekem fel-ferkenni?
Hát ha mindent meg-nyugtat a' tél,
A' gyötrelem én bennem fel-kél?

Nagy Istenek! éltem vezéri!
 Kiknek titka lelkem esmérí
 Ti kik hívfégemet tudjátok,
 Daphnénak tudtára adjátok!
 Hogy nagy neve 's kintsei között,
 Szívem egyikbe sem ütközött:
 De fzelídségét jámborfágát
 Tiszta fzíve erányofságát
 Ártatlan fzeme tekintetét,
 Emberfzerető természetét,
 Mind az imádásig tisztelem,
 'S Rekedt hangal meg-énekelem.

31. A' Fogadás.

Chloé! ne fufs tölem te durtság gyermek!
 Haszontalan bújkálz, mert nálad termék
 Akármint mesterkedsz akármint igyekzel,
 A'tól a' négy tsóktól meg-nem-menekszel.

A'ba fogadott volt ma Chloé velem,
 Hogy ha ő el-búvik, én meg-nem lelem:
 Meg-lelt a' fogadás négy erős tsók alatt,
 Én rá is találtam, de ő el-fzaladt.

Ne bújj Chloé! ne bújj, ha rád talállok,
 Nyólcz erős tsók alatt hidd meg-nem-állok,
 Most négy tsókig buktál a' tett fogadáfba,
 Négygyel fzaporitod reá-adáfba.

32. Az emberi fzeretről

Ki fzeretné az életet, Hol a fíró kis-dedeket,
 Ott hol nints ember fzeretet? A' meg-görbült őfz fejeket

Érzés nélkül tekintette, Mutass Uram! eggy kietlent,
 Aki tsak el-ment mellette. Hol ne láfsak illy hitetlent!
 Hol a' bús infég könnyein, Mutass eggy puszta barlangot,
 Az izzadtság vér tseppjein, Hol ne halljak jaj szó hangot;
 Senki nem-is szánakozott: Jaj szót, melyet kinja alatt
 Ez, ez a' föld meg-átkozott! A kéttfégbé efés hallat.

33. Beliczai József.

Arad vármegyei V. Ispány halálára.

Én-is emlékezetednek
 Eggy könny-tseppet szentelek,
 'S Hol több szemek keferednek
 Fel-elegyitem velek.

Esméretlen vóltom mellett
 Téged el-nem-halgatlak,
 Te, kit minden jó kedvellett,
 Beliczai! firatlak.

Nem, mint ki-dúlt gyámolomat,
 Nem, mint reményfégemet;
 Mert nem-esmérvén forsomat,
 Nem esmértél engemet.

Ember-szerető jófágod
 Tudva-van ország-szerte,
 Hív tilzta erányófságod
 Mind a' világ esmerte.

Magzattyaidnak jó Attya,
 Hazád jó fia valál,

Holtod mind kettő firattya,
Tudván, hogy fel nem talál.

Beóthy! * régi jó barátod,
Íme! el-indult feléd;
Nem melsze maradt el, látod,
Kivel terhed vífeléd!

Jó emlékezet párnáján
Békével feküdjete!k!
Minden igaz szív tábláján
Fel lepsz mettzve neyete!k.

34. Phyllishez.

Miólta nyúgodalmomnak
Ellenére szeretete!k,
De füleide!k panaszomnak
Halláfára fike!kete!k:

Hányfzor mondtam bús léle!kkel:
Mit szerette!kz bóldogtalan?
Ha minden kí!n 's gyötre!kme!kkel
Szerelmed hafzontalan?

Ab, az a' kíerte!kz szívedet
Kí!n 's gyötre!klem vére!kzi,
Titkon kí!nzó szerelmedet
Láttya, de-nem-ére!kzi.

* Nagy bará!ktsá!kba é!lt Beóthy mindenkor Beliczaival. Együtt szolgáltak Bihar vármegye!kben elő!kször, Beóthy mint ordinárius, Beliczai mint substitutus V. Ispány.

35. A' tsermelyhez.

Tseregly, ó lafsú folyamat!	Szökő habjaid játékát
'S játzzál a' kis kövekkel!	Vig örömmel szemléltem,
De el-tűnt nyúgodalmamat	'S Tseppetskéid omladékát
Meg-nem adod ezekkel.	Híven fel-keresgéltem:

Ah, a' míg még hatalmomba	De, most mióta szeretek,
Vólt erőm 's akaratom,	'S érzékenylégem hajlott,
Mint örültem alattomba,	Már nem gondolok veletek,
Néked meg-nem-mondhatom.	Folyjatok itt, vagy amott.

36. A bódog élet.

Ó! ha az emberek a'nak örülnének,
 Ha mikor másokon könnyebbíthetnének,
 Ha vólna mindenütt nyájajság, szeretet,
 Ó! ki ne-kedvelné akkor az életet?
 Ha eggy a' másikkal öfzve ölelkezve
 Segitné az igaz szegényt örvendezve,
 Ha tsupán tsak azok a' könyvek folynának,
 Mellyeket a' hívfég s öröm fajtolnának,
 Ha mindenütt igaz vólna a' szerelem:
 Lehetni embernek lenne nagy kegyelem.

37. A' hafzontalan várakozás.

Várom, várom, mind-fzün-	El-múlt több két hónapjánál,
Barátim! válafztokat, [telen,	Hogy el-váltam tőletek;
De ki-fakadok kételen,	Nem jöttem tovább Budánál,
Nem győzvén olyan fokot.	'S Már elfelejtettetek.

Ó! barátim! hívfégemet
 Keferíti, hidjétek!
 Ha igaz szeretetemet
 Olly hamar meg vetétek!
 Mi eggy levélnél kevesebb?
 Hát miért nem-küldetek?

Ha nekem ennél kedvesebb
 Nem-jöhet más töletek!
 Kérlek! ne kényszerítétek
 Szívem balitéletre!
 Mert ez-is, mint a' tiétek,
 Meghúlhet végezetre!

38. A' Jó estve.

Boldog estve! életemnek
 Minden estvéi között,
 Melly hervadó szerelmemnek
 Zöld kofzorút kötözött;

Bóldog estve! melly lelke-
 [met
 Illy örökre juttattad,
 Köszönöm, hogy szerelmemet
 Már megjutalmaztattad

Melly, hogy a' hold bús-vi-
 [lágát
 Épen reánk vetette,
 Éltem minden boldogságát
 Lelkemmél éreztette.

Hogy jó szellőd fúvallását
 Játtzadtván körülötted,
 Bús szívem könnyhullatását
 Ortzámról le-törlötted.

Midőn nyájas szeméremmel
 Kedvesem megvallotta,
 Hogy hasonló szerelemmel
 Szívem titkát hallotta.

Phyllis! teljes életedbe'
 Emlékezz ez estvére,
 Mert csak ez emlékezetbe'
 Élek lelkem kedvére!

39. H. Kóburg győzedelmére és Belgrád meg- vételére.

Törüllyétek meg, hufzárok!
 A' vértől kezeteket,
 Szűnnyenek meg a' mozfárok
 Öntni zápor-tüzeket.

Bővfégesen áldoztatok
 A' Márs véroltárára!
 'S Vitézfégét mutattatok
 A világ tsudájára!

Búfult kardotoknak éle	Már a' fővezér meg-fzaladt,
Fokfányt vérrel feftette,	'S Belgrád lett a' tiétek.
A' bombi, kártáts', s efféle	
A' hold fényét el-vette.	Fokfány és Belgrád egygy
	[őfznek]
Vig szívvel mondják minde-	Hallatlan jó szürete,
[nek,	Légy e' két felféges őfznek
Kik hallják híreket,	Örök emlékezete!
«Ama' régi félištenek	
Vittek véghez illyeket »	Kóburg és Laudon éllyenek!
	Ezt mondják ifjak 's vének,
Íme, tizennégy nap alatt	'S arany ofzlopot tégyenek
Hogy jól neki kezdétek,	E két vezér nevének.

40. A' Fő-bóldogság.

Osztonözéféből a' hív természetnek
 Eggy fő bóldogságot mindenek kergetnek,
 De el-tévelyedvén az igaz útjában,
 Ez a' pénzben tartty, ez a' nagy pompában,
 Ó nem azt emberek! nem azt kereffétek!
 Ez a' szerentséé', s nem lehet tiétek!
 Eggy igaz 's kegyes szív, ez az ember java,
 Ezt mondja a' lelek, 's az okoffág szava.
 Ha van vagy szerentséd, vagy keferűféged,
 Ez örvendezteffen, 's vígasztallyon téged.
 Ezzel fényelkedjél, 's ezzel tartfíd r'á magad,
 Mivel a' szerentse mást mindent el-ragad.
 Ezt érzeni, hogy van, 's tudni, hogy bírfsz vele,
 Több mint eggy világnak a' hafznavétele,
 Sőt akármelly öröm, ha e' nints-mellette,
 Minden édeffégét hórá helyheztette.

41. Chloé bús estvéje.

Te halvány hold bús világa!
 Légy könnyeim bizonyfága,
 Mellyeket e' hegyoldalon
 Hullattam sok esthajnalon.
 Itt e' tölgyek árnyékába,
 E' köfzıklák oldalába,
 Itten firok én szüntelen,
 Midőn senki nintsen jelen.
 E' hatodik est hajnala,
 Hogy már Dámon itt nem vala,
 Hogy nem láttam a' hitetlent,
 Hogy se-nem-írt, se-nem-izent.
 Tán szegény meg-betegedett,
 Tán bánja, hogy meg-szeretett.
 Tán nem jöhet a' nyájától,
 Félvén kegyetlen attyától,
 Dámon! Dámon! jőj éjféltre,
 Ne hagyd szerelmedet felbe!
 Meg-várlak az éjtfzaka is,
 Jőjj-el, ha mind hajnalra-is!

42. A' Szekfű.

Kedves szekfű! kedvesemnek	'S azért színed látásába
Leg-első adománnya,	Örömemet keregem.
Légy esküdött hívlégemnek	
Örökös maradvánnya!	Téged minden virág között
	Szívem jobban kedvellett;
Téged, jó indulattyába,	Mert a' mellyéhez kötözött
Adott az én kedvesem,	Phyllifem, 's rád lehellett.

43. Nem-szeretek.

Ifjúfágom jó napjait	'S el-szalasztott befzédimet
Öröm 's viglágnak szente-	Serpenyőbe meg-nem-méri.
[lem;	
A' szerelem rablánczait,	Most a' féltés erőszakot
Míg tsak lehet, nem vifelem.	Tsendes lelkemen nem-té-
	[fzen,
Nyughatatlan a' szerelem,	Nem szabja más ki a' napot
Sok gond és fok baj követi,	Mikép töltsem-el egéffzen.
Szüntelen való félelem:	
Boldog, ki el-kerülheti!	Nem! míg élek, nem szeretek,
	Magamat nem vesztegetem,
Moft még minden lépésimet	Szabad lészek, míg lehetek,
Más tőlem számon nem-kéri,	Nem kinzom rövid életem.

44. Mirabó.

A' francia nemzetgyűlés elől-ülője halálára.

Le-dült tornyai közt Párizs városának,
 Omladékaiból köz-bóldogságának
 Épített Francz-ország eggy ofzlopot írva,
 A' Mirabeau neve e're van fel írva!

45. A' Szerelem bóldogsága.

Miólta hív szerelmemnek
 Ama' jó eftve kedvezett:
 Phyllis! tsüggedő szívemnek
 Minden kedve meg-érkezett.

Miólta a' hold fényénél
 Hív szerelmeddel biztattál,

Phyllis! szíved szerelménél
Kedvefebb jót nem adhattál!

Azólt minden reggelem
Víg mofolygással hafadott,
'S minden estvém, ó szerelem!
Bánat nélkül alkonyodott.

46. Dámon.

Ott ama' hegyek lábjánál,	'S az én nyúgodalmam vele:
A' hold tífzta világánál,	De én, sebeim vérebe,
Láttzik, a' ritka fák között,	E' kő sziklák üregébe,
Eggy ház, újj náddalkötözött.	Itt gyászolom szerelmemet,
Ott van Chloé, lelkem fele,	Még le-kefergem életemet.

47. A' haldokló kerefsztyén.

Ha tehát készítik már a' szemfedelet,
Ó szent isten! tiéd légyen a' tífztele!
Tiéd, ki fel-tartván engem ember-korig,
Jó téteményiddel kifizértél a' porig.
Ó hányszor hagytam-el szegény lelkem javát!
Hányszor hallgattam-el az okosság szavát!
De te még-is perbe nem szálltál ellenem,
Ó én könyörülő kegyelmes Istenem!
Uram! én por vagyok és kissebb azoknál
A' vélem gazdagon közlött áldásoknál,
És ha most irgalmad éneklem az éggel,
Végfő háládáfom vedd kegyelmességgel.
Szent isten! te ki vagy irgalom 's kegyelem!
Ím, fogadd bé lelkem, mert néked szentelem!

Kérlek, engedd látnom jobb karod hatalmát,
Töltsd-be szegény szolgád hitét 's bizodalmát!
Hogy ottan a már meg-boldogúlt lelkekkel,
A' szent angyalokkal és az öt szűzekkel
Minden világi bűnt s szennyet le-vetkezve,
Szent ditsőfégedet nézzem örvendezve.

48. Ifjabb Sz. R. B. Gróf Teleki Imrének,

midőn exáment tartott.

Kis gróf! szüleid örömére,
A' mint próbádat adtad,
Gyenge életed erejére
Magad fellyül haladtad!

Neked, a' vig játékok között,
A' mulattfág ölébe,
Borostyánkofzorút kötözött
Apolló, jó kedvébe.

Rád mosolygottak vidám szemmel
A' pindusi istenek,
Jó éffzel 's egyéb kegyelemmel
Felékefíttetenek.

Kedves gyermek ennyi időre!
Jó szülék jó magzattya!
Virágod magát jövődre
Melly kedvesen mutatja!

Ó nőly, épülly, remek tsemete!
Nőly e' nemes törzfökre!
Kiket az ég veled szerete,
Boldog szülék örökre!

49. A' meg-változott Dóris.

Ti ligetünk páfztorai!
Myrtill kedves pajtásai,
Majd ha Myrtillt meg-láttjátok,
Kérlek, néki meg-mondjátok!
Hogy Dóris már nem fél tőle,
'S nem fog el-bújni előle,
Hogy jobb indulattal tele,
Nem kötődik többé vele.
Mondjátok, hogy gondolatom
Most mind csak rajta forgatom,
Hogy fok ezerfzer meg-bántam,
Miólta véle úgy bántam.
Mondjátok meg, hogy érette
Bús szívem-is meg-érzette
A' mit mondott könnyes fzemmel:
Hogy tele-van fzerelemmel.
Mondjátok meg, attól fogva
Hogy őt láttam volt zokogva
Szívem bús zokogáfánál
Kedvefebb képet nem-talál.

50. A' hafzontalan áldozat.

Ott ama' hegyek völgyében,
Egy kis ttermely le-mentében,
Áll a' fzés Vénus temploma,
Mellyet koptat fokak nyoma,
Kik, mint-hogy híven fzeretnek,
Hiába vefztegettetnek.
Én-is, a' több fzeméllyekkel,
Már fokszor fok temjénekkal

Áldoztam halzontalanúl,
 Hogy szívem szenvedni tanul.
 Ah, mennyi fogadást tettem,
 Még-is, a' mint éfzre-vettem,
 Vénus, meg-vetvén tüzemet,
 Nem-fegíti szerelmemet.

51. A' hírébe meg-hólt.

Ti apró ártatlan magzatok!
 Ajtómba ciprusfát* rakjatok!
 Kit el-felejtettek mindenek,
 A'hoz tsak ciprusfák illenek.

52. A' halgatás mentfége.

Télon! szememre mit-veted	'S most, ha az ég akarattya
Úgy gondolt reftfégemet?	Daphnémtől el-rende,
Ha, mint én nem-érezheted	Ha szívem nem-is várhatja,
Epefztó gyötrelmemet.	Hogy leheffek-még vele:

Nem reftfégi-miatt hallgatok,	Ki tsudálja hogy kedvemet
Bár húrjaim fiketek,	El-velzttvén e' tsapáffal,
Sok kinaim, ti fízljátok!	El-keferedett fízívetem
Ha némává tettetek.	Emélszem búfongáffal?

Ah, míg boldogúl fzerettem,	Ki-tsudálja, ha fzeretett,
S gond nélkül kedvefemet,	Hogy könnyeimmel élek,
Vig fízívet énekelgettem	Ha örökre el-vétetett
Szerentsés életemet.	Tőlem ez a' jó lélek!

* A' régiék ciprusfát fzohtak az olyan ház eleibe tenni, melly
 ben valaki meg-hólt. (Sz. Szabó L. jegyzete.)

53. A Pétzeli kert.

Idősb Gróf Rádai Gedeonhoz.

Nintsenek a' fzerentsének	Itt a' rend 's rendetlenféget
Semmi rendes útjai,	Egyvelítsed egymálsal,
Bár az ember életének	Hogy fzivünk kettős szépséget
Olly rövidek napjai.	Érezzen egyg látálsal.

Bóldog kinek fel-tétele	Ültels e'be hafznos fákat,
Mindég arra tzélozott,	'S kedves izű magokat,
Hogy máfnak-is hafznált vele	Tellyes rózsák, violákat,
Míg magának dolgozott!	'S fzínes tulipánokat.

A' ki egyg kis plántatónék	Tedd az útat árnyékofsá
Veffzejébe mondhatta:	A' halmok oldalain,
«Majd ha ágaid meg-nőnek,	Az álmot kívánatofsá
Más-is járhat alatta.»	Gyep-fzéked lágy hantjain.

Bóldog a' ki fzent érzéffel	A' völgyek tekervényébe
Látta nőni kis fáit,	Öltels fzagos epreket,
Mellyeknek más jó ízléffel	'S a' halmok déli részébe
Kóftolhaffa almáit!	Szóló termő töveket.

Ó kegyes gróf! kis kertedet	Ott egyg partba, a' fák között,
Építfd minden erővel,	Melly víffzázza a' hangot,
'S már hanyatlott életedet	Építs kákából kötözött
Hoffzabbítfd ez idővel!	Múlattságos barlangot.

Láttafd-itt a' természetnek	Majd ha kélő unokáid,
Pompás egygügyűségét,	Itt öfzveölelkeznek:
És az emberi nemzetnek	Köfzönvén hafznos munkáid
Nagyra ment mefterfégét,	Hamvaidon könnyeznek.

54. Phillishez.

Gyors kereki az időnek
Szárnyra kelve sietnek,
A' jó napok után jönnek
Bánati az életnek.

Phyllis! míg e boldog óra
Még szerelmünknek kedvez,
Phyllis! serkenj fel e' szóra,
Jer szorits kebeledhez!

Majd ha fíró gyermekedet
Nyájafon apolगतod,

Könyörgő szerelmefedet
Akkor meg nem halगतod.

Phyllisem! ki nyílt karokkal,
Jer, ölelj meg engemet,
Jer vidámító tsókokkal
Boldogítfd életemet.

Majd ha nékem 's fiaidnak
Tsókjaid olzगतod,
Phyllis! kettős tsókjaidnak
Ez erőt nem adगतod.

55. II-dik József halálára.

Az emberi nemnek igaz, hív szólgája,
A' köz-szeretetnek tüköre 's példája,
Ki a' józan elme 's böltselség öfvényén
Segíteni kívánt népei törvényén:
De kinek szándéka 's minden fel-tétele
Szerentsétlenné lett, 's el-múlt együtt vele;
Ki nagyokat akart, 's többre nem mehetett,
Mint-hogy bús éltének szegény! véget vetett;
Ki éltét hamarabb fel-áldozta értünk,
Mint benne egy igaz Jól-tévőt esmértünk:
De még-is nagyobb volt ez egélf századnál,
Nézd utazó! József fekszik itt lábadnál!

56. A' mai világ.

Volt még ez előtt egy haza,
Kit minden jó oltalmaz;

Volt egy idő, hól mindenek
 A' köz-hafzonra éltenek,
 Míg az arany szabadságért
 Kiki szívesen ontott vért.

De most minden, ha dolgozik,
 Tsak magáról gondolkozik.
 A' melly érdem hajdanába
 Vitézt tsinált, valójába,
 Ha most magad úgy-vifeled,
 Egy bolonddal több lez veled.

57. A' gyermekek.

Ne hidd, nem igaz, hogy a' vének
 Kétszer gyermekké lennének:
 Gyermekek az ember, a' míg él,
 Csak a' játéknemben cserél.

58. Egy fősvény.

Mit kapsz e parányi kincsen?
 Több az, a' mi néked nincsen.

59. Töredéke a' Mohátsi veszedelem Előadásának.

A' mint Baranyának kövér határába'
 Tekereg a' Duna Belgrádba folytába,
 Egy kis Mező-Várost tettek a partjára'
 'S hogy sírna a' Magyar ennek hallására:
 Mohátsnak nevezték: 's a' lett a' Hazának,
 'A mi hajdann Canna Róma városának.

Maradék! kinek ez oszlopot szentelem,
Hazánk veszedelménn jer keseregj velem!

Még a Nyár mind tartott 's a' munka is vele,
A' megérett kalász jó maggal vólt tele,
Édesenn bízattvánn a' szegény Parasztot,
Kit a' mult ősz ólta oly sokszor fárasztott:
A' midőnn Szolimán Császár hamarjába
Kétszázezer néppel béüt a' Hazába;
Ki is ágyúival hogy egy-két jelt adott,
A' mezőről minden jajgatva szaladott;
S' hogy végső inségbe ejtné maga-magát,
Könnybelábadt szemmel felgyújtja asztagát.

Körnnyülállásait vévén gondolóra
Lajos, az erőtlen, elhal e' jaj-szóra.
A' sok ütközetek, a' sok véres tsaták,
Próbált Vitézeit nagyonn megfogyaták.
Várna sírhalmai még mind kékellettek,
Gyászos emlékezet lebegvén felettek.
A' Dózsa világa se mult el oly régen,
Hogy ez meg ne tetszett vólna a' községenn.
Elfogyott a' Magyar, egygyütt még se tartott,
Rontvánn maga alatt szüntelen a' partot.
Ezt látvánn, sirt Lajos, méltán is sírhatott,
Nagyobb vólt a' veszély annál, mint láttzatott.
Mert a' Török jóval feljebb jött Eszékenn,
Annyit követvén el a' nyomorúlt népenn,
Hogy e' rettenéssel pusztító mennyköre
Fel nem vette magát kétszáz esztendőre.

— — — — —

60. A' Gyermekkori idők emlékezete.

Kis kard! mellyel vitézkedve	Akkor még nem vesztegettek
Vagdaltam a' бүркөkre,	Rosszúl képzelt gondjaim
Életemnek minden kedve	'S kívánságim nem terjedtek
Itt függ veled örökre.	Messzebb, mint a' karjaim.

'S mint a' titkos rozsdá mérgé	Együgyű természetemnek
Néked is nem kedvezett,	A' sokféle nem kellett,
Martzongván a' bánat férge,	Egy mértéke vólt izemnek
Szívem gyakran vérezett.	A' kenyér és fánk mellett.

Bóldog voltam gyermek fővel	Még is minden lépésembenn
A' fa-puska 's ló megett,	A' vígasság követett
Akkor éltem az idővel,	'S ártatlan tekintetembenn
Mely most engem veszteget.	Kedv 's nyájasság nevetett.

Akkor vólt az én életem	Még is egy belső nyugalom
Az örömnék élete,	Oly víggá tett akkoronn,
Míg tudatlan ítéletem	Mint mást kínozt az únalom
Választást nem tehete.	'A bársony 's a' bíboronn.

A' míg mindent a' világonn	Ah! hogy e' bóldog életnek
Egyaránt kedvellettem,	Napjai elmúltanak!
Míg az egyik mulatságonn	Ah! hogy vissza nem térhet-
Másikat építettem.	'S oly rövidek voltak! [nek

Akkor még a' bút és gondot	Add, Úram! e' bóldogságot,
Magamba nem neveltem;	Add még egyszer érzeni!
'S a' mit józan szívem mondott,	Más örökkévalóságot
Benne kedvem felleltem.	Nem kívánok tölteni.

61. A' Rózsa és Rózsi.

Láttam már én a' Rózsákat Kellemetességeid: [nek
Kinyilni pünköst felé,
Láttam a' szép Leánykákat, 'S oly szívrehatók nem lész-
Mint szaggatták lefelé; Bádjadt tekinteteid.

Láttam azt is egyfolytába',
Hogy lehúllvánn levele,
Ott állott szegény magába'
'S nem gondolt senki vele.

Akkor, mint a' megverettek.
Tőled mind elszélednek,
Kik azt mondják, hogy sze-
[rettek
'S hódoltak szépségednek.

Rózsi! szép ortzád rózsája
Sem leszszt hervadhatatlan,
Rózsi! szép tested formája
Görbe leszszt 's alkatmatlan.
Lassann, lassannelenyésznek

Ah! tanúlj egy mesterséget,
Rózsi, 's mindég kedves léssz:
Tudd meg, hogy minden szép
[séget
Feljűlműl a' *Szív* 's az *Ész*.

62. Seneca-fordítások.

I.

Ignoranti quem portum petat, nullus suus
ventus est.

A ki maga nem tudhatja,

Mi legyen az akaratja,

Ki csak keresi, hol leljen

Helyet egy valamely helyen,

A földön senki sem mutat

Annak egy bizonyos útát.

II.

Quidquid vult, habere nemo potest; hoc potest,
nolle quod non habet.

Senki mind el nem érheti,
A mire magát rászánja;
De az egyet megteheti,
Hogy a mi nincs, ne kívánja.

III.

Nunquam est parvum, quod satis est, nunquam
est multum, quod satis non est.

Nem kevés az, a mi elég;
A mi nem elég, nem sok;
Az egyik ég, a másik elég,
Azt mondják az okosok.

IV.

Si convalueris, non mortem, sed valitudinem
effugies.

Beteg is vagy, félsz is, — nagy baj egymás mellett:
Egy is sok; a másik sokkal több, mint kellett.
S mit félsz? — Jaj, meghalok! — Esztelen, a halál
Épen vagy betegen, mindenkor rád talál.
Ha meggyógyulsz, nem a halált kerüted el,
Hanem hogy kis korig nem betegeskedel.

V.

A víg öreg.

Ezt a házat én kezdettem	Hát én ily megöszült fővel
Mint ifju építeni	Magamra mit várhatok?
S ím leroskadt már felettem,	Ha még ti is az idővel,
Nem lehet segíteni.	Ó kövek, megromlatok!

E nagy fának, mely hűvössel	Ime minden kezd avúlni
Tartá udvarom felét,	S romlik ősz fejem körül,
Én láttam - ó mely öröm-	Lelkem mégsem tud búsúlni;
A legelső levelét. [mel! —	Sőt vénségének örül.

S veszni tér ez is magában;	Mint az íze jobb s édesebb
Már az ága fekete.	A talált szőlőszemnek;
Öntözzük, de mind hiában,	Igy az estvéje kiesebb
Nem lesz többé csemete.	Hanyatló életemnek.

A PÁNTLIKA

E nagy láz, mely házával
 Tűzre kerekedett, és
 Én láttam, és mely öröme
 A legelső levelét, mely

Évesztem, és az is megadta;
 Mint az az első a később
 Míg az ékezte, A talált
 Öntözök, de mind abban, Igy az esteje később
 Nem lesz többé csapata. Hanyatló életének.

Amikor az első nap, melyet az ember
 Az első nap, melyet az ember

Nem az az első nap,
 Az első nap, melyet az ember
 Az első nap, melyet az ember
 Az első nap, melyet az ember

IV

Amikor az első nap, melyet az ember
 Az első nap, melyet az ember

Béke is vagy, és az első nap,
 Egy is az első nap, melyet az ember
 És az első nap, melyet az ember
 És az első nap, melyet az ember
 És az első nap, melyet az ember
 És az első nap, melyet az ember

A víz

Ki a házát és kerekedett,	Ki az az első nap, melyet az ember
Mint az első nap,	Megamra az első nap, melyet az ember
Sin kerekedett már kerekedett,	Ha az az első nap, melyet az ember
Nem az első nap,	Ö kerekedett, megamra az első nap, melyet az ember

COMEDIÆ
GERMANICÆ, ET HUNGARICÆ
PER
REGIUM LIBRORUM OFFICIUM REVISORATUS
DELETIS DELENDIS
ET
MUTATIS MUTANDIS
APPROBATAE
63.

A' PÁNTLIKA

EGGY
PÁSZTORI JÁTÉK
GELLERT IRASÁIBÓL

(fordítván)

NAGY VÁRADÓN

1788. JUNIUS

183

A. PANTLIKA

COMEDIÆ
GERMANICÆ, ET HUNGARICÆ

PER

REGIUM LIBRORUM OFFICIUM REUISORATUS

DELETIS DELENDIS

ET

MUTATIS MUTANDIS

APPROBATAE

A' PÁNTLIKA

EGGY

PÁSZTORI JÁTÉK

A'

GELLERT IRÁSAIBÓL

(fordítottatott)

NAGY VÁRADON

1788. JUNIUS

A' JATTZO SZEMÉLLEK.

(102)

Daphne a' Phillis anyja.

Phillis a' Montán (szeretője) szerelmese.

Montan a' Phillis szeretője.

Dóris egy pásztor leány.

Mirtill pásztor legény.

Első Jelenés.

Dóris, Phillis.

DÓRIS.

Phillis! mit könnyökölsz itt magad egyedül
Mint mikor dél tállyba a' kökörtsiny le dül
Te a' ki nekünk is kedvet tsinált 's nevelt.

PHILLIS.

Tudj' Isten jó Dóris magam se tom mi lelt
5 Tsak nints kedvem.

DÓRIS.

Még is kell okának lenni.

PHILLIS.

Id' akarék vászنام meg lotsolni menni
(S) Egy fába a' kezem nagyonn meg ütöttem
Ott a' hol a' vászنام tegnap ki kötöttem
Ugy fáj hogy.

DÓRIS.

Tsak ugy van a' mikor sietünk
10 Még e' nem olly nagy baj ezenn segíthetünk.
De hol Montan.

PHILLIS.

Még az Anyám is rám kerül
Szegény árva fejem — le motskol emberül.

DÓRIS.

Biz az én Anyám is fel lobban hirtelen
De hol Montan.

PHILLIS.

Ugy de ő ugy tesz szüntelen

- 15 Az elébb is e' kis székfüt, zsáját szedék
(S') Neki jön a' ketske az a kis nevedék
(S') Egy takaró szálíg az álnok meg ette.

DÓRIS.

- Ne bánd szegényt hiszen ő is azt szerette
De Phillis nem akarsz te engem érteni
20 Hol Montán.

PHILLIS.

Ki tudná a' Pásztort őrzeni?
Ennekem nem rabom a' hol tettzik ott jár
Ki parantsol neki szabad mint a' madár.

DÓRIS.

Hát már tsak ugy beszélsz? nesze neked Montan.

PHILLIS.

Ej haggyj békét Dóris!

DÓRIS.

Haragszol rá talán.

PHILLIS.

- 25 Hogy ne? senki se bánt ugy szeretőjével
Mint az a' hitetlen Montan Phillisével.
Mint szerettem őtet mint jártam kedvére
(S') Minap egy pántlikát köték a' kezére,

Ott, a' hol tántzoltunk a' tölgy árnyékába,
 30 (S') Gondold meg ma láttam a Clóé nyakába.

DÓRIS.

Már bizony ha úgy van a' nem szép (*pántlika*)
 De hiszem lehet két egy forma pántlika. [*praktika*]

PHILLIS.

Tsak nints olyan mint a' már a' mind hijába
 Mert Montan tette azt a' Clóé nyakába.
 35 Ó Dóris! a' mit az én kezem kötözött,
 Meg-esmérem én azt száz pántlika között.
 Nagy rég' hogy tsináltam, alig van két hete
 Sárga a' közepe, a' széle fekete,
 Egyebütt meg hol zöld, hól (*meg*) kék, hol fehères
 40 (S') Apró cseppetskékkal mint a' harkáj véres.
 Zöld sellyemmel azt a' fát is rá tsináltam,
 Hol az első tsókkal Montánt meg-kináltam,
 Rajta van eggy P is, eggy M is van rajta,
 Még-is másnak adja, ládd a' kutya fajta.
 45 De fuss, az Ayám — — —

Második Jelenés.

(*Daphne, Phillis.*)

DAPHNE.

No fiam! e' jó idő!

PHILLIS.

De talám a' meleg nagyon is rekkenő.

DAPHNE.

A' nem azt semmit is sem egynek, se másnak,
 Még úgy lessz több száma a' búza rakásnak.

Én most úgy meg úntam volt magamat othonn,
50 A' vásznadat néztem, jól szárad a Naponn.
De tán bajod is van, úgy tettzik hogy sirtál.

PHILLIS.

Nem biz én!

DAPHNE.

Hát nállad minek az a' tsanál?

PHILLIS.

A fejemnek mert fáj.

DAPHNE.

Ugyan van ám eszed!
Jobb bizony hogy azt a laput reá teszed.
55 De tudod ki ivott tegnap a' hőségbe.
Ládd fiam! hogy ejted magad betegségbe!

PHILLIS.

Ó nem! az attól van, hogy iboját szedtem,
Hogy olly nagyon sokszor fel-áltam s görnyedtem.

DAPHNE.

Hát kinek szedted azt.

PHILLIS.

Itt van.

DAPHNE.

Nekem adod?

PHILLIS.

60 Hiszen azért szedtem.

DAPHNE.

Most te tsak tagadod.
Szép biz ez, de talán a' Mirtil számára?

PHILLIS.

Nem-hág biz e' soha az ő kalapjára.

DAPHNE.

Tan Montan? de ni tsak mint el-pirul bele!

PHILLIS.

Én könnyenn pirúlok; de még a' nem jele.

DAPHNE.

65 Gondolom hogy könnyenn a' Montan nevére,
Hát (mért) m'ért nem pirultál-el a' Mirtillére?

PHILLIS.

Én nem tom a szívem felellyen érettem,

DAPHNE.

Jól van jól a' szived! de biz észre vettem
Szereted te Montant.

PHILLIS.

Nem olly igen nagyon,
70 Hiszen mindig mondom mikor velem vagyok
Hogy mennyen-el, mert van más egyéb dolgom-is,
De ő fel-se veszi még ha haragszom-is.
Ma-is hogy korsómnak egy kis gödröt ások,
«Nem szép úgy-mond mikor a jányok durtzások!

DAPHNE.

75 De mást beszéll még-is a húgod Corinne.

PHILLIS.

Ollyan alávaló gyermeknek ki hinne?

DAPHNE.

Gyermek szóll igazat, már én tsak azt mondom!

PHILLIS.

Akarmit beszéllyen arra semmi gandom.

Hiszen, ha hogy ollykor egy mezőn legelünk

80 Ha idő töltésre ketten énekelünk,

Ha hogy ollykor én-is fúvok a' sípjába,

Már az olly nagy dolog

DAPHNE.

a' semmi magába!

De még-is azt mondog ládd, hogy el-küldötted,

Mikor ott enyelgett néha körülötted!

PHILLIS.

85 Mondhattam is biz én némellykor, meg-vallom

Ó de mikor az ő sípja szavát hallom,

('S) Ha azt a' felelő Echó (*visszhang*) úgy meg (fejti)

Minden bosszúságát szívem el-felejti! [sejti

DAPHNE.

Tán te vagy az Echo (*a' Visszhang*)? hisz' énekel-

90 De én attól tartok hogy szerelmeskedtek. [hettek

PHILLIS.

Az eszünkbe se jut, de hogy, nem szeret ő

Mert mint maga mondja hideg természetű

DAPHNE.

Még is majd durtzásnak monda téged szinte

PHILLIS.

E' meg esett talán egyszer' eleinte
95 Ha nem felelek is minden kérdésére
Még se tart ő számot a' Phillis szívére
Ő arra kért, mert már meg-kell valni, látom,
Legyek barátnéja, 's ő az én barátom.

DAPHNE.

Fiam! a' barátság hamar szerelmet szűl!
100 De jobb lessz ha Montan, a' nyája mellett ül
Te pedig majd Phillis végy-be éjtzakára.

PHILLIS.

Nem (lesz) semmi bajom nekem akkorára.

DAPHNE.

De még-is tsak egyél valami zöldséget,
Melly el-üzzön róllad minden betegséget.
105 Én el-megyek, eszem tán e' kis gomoját,
Te pedig leányom szedjél sok iboját.

Harmadik Jelenés.

Dóris, Phillis.

DÓRIS.

Szegény Anyád rajtad ládd mint tűnölődik!

PHILLIS.

De ma ugye még-is hogy nem-zörgölődik?

DÓRIS.

Hát az orvossággal?

PHILLIS.

- Ott könnyen segíték,
 110 Mihellyt egy kis bodzát, vad rutát keríték,
 Mert ez, és a' töve az árva tsanálnak
 Ő nálla a' halál ellen-is, használnak.

DÓRIS.

- Héj bezzeg az Anyád ha engem kérdene,
 Meg-tudnám én rajtad hogy mi segítene!
 115 Montán.

PHILLIS.

- Eredj! eredj! tsak ne-bosszants vele,
 Mert már majd meg-fájul a' fejem-is bele!
 Melly jámbor, melly szelíd vólt a' tekintete,
 Még-is a' hitetlen ládd hogy rá szedhete!
 De semmi, tanultam én most ez embernél,
 120 Rá nem szednek engem hidd többször egyszernél!

DÓRIS.

Jé már e' nagy harag (ha ha...)

PHILLIS.

- ni bizony még nevet!
 Tán öszve-szürtétek egymással a' levét!
 Hej Doris! hivségem nehezenn szíveli
 Látvánn hogy pántlikám más Leány viseli;
 125 Ó mert tsak azokat a' tsókokat szánom,
 A' mit kapott töllem az én rossz Montánom.

DÓRIS.

Hát meg is tsókoltad?

PHILLIS.

Ollyat hogy kérdhetel?

Láttzik boldog leány hogy te nem-szeretel!

Ő kezte-el ugyan; ha nem akartam-is,

130 Ha szégyenlettem-is, ha vertem, szidtam-is,

De biz utollyára ugy rá fanyalodtam,

Hogy azután néki még magam tartottam.

Kérd-meg tsak a' kúttól, kérd-meg a' bodzástól,

Hány száz tsókok között váltunk-el egymástól.

DÓRIS.

135 Hát osztán szüntelen tsak tsókolódtatok?

(S') Az alatt egygy másnak semmit se szóltatok?

PHILLIS.

Ó igen, de minden beszélgetés mellett,

Semmi is ugy jobban mint a' tsók nem kellett!

DÓRIS.

De hát még-is osztán miről beszéltetek?

PHILLIS.

140 Ó te boldog leány! arról hogy szeretek,

Ő meg-ölelt engem, én ötöt (*őt meg*) öleltem,Ha ő kintsemnek hitt (*hiv't*), lelkem! azt feleltem.

Ő mond, ő tsak az én személlyem betsüli,

(S) Tudod, hogy egygyik szó, a' másikat szüli.

DÓRIS.

145 No jól van, de osztán nem-untatok erre?

PHILLIS.

Csak nem akadtam még illy boldog emberre!

De hogy untunk Dóris! de észre se-vettük

Gyakrann, hogy az egész napot hova tettük,
 Ollyan hamar el múlt.

DÓRIS.

A' furtsa állapot!

- 150 Azzal tölteni-el a' mélységés napot.
 Ölelni, galambom! Lelkem én (*tsillagom*) szeretek!

PHILLIS.

Haszontalan Doris! mert ma nem nevetek.
 Valamikor Montán, Montán volt én velem,
 Mindég beszédessé tsinált a' szerelem.

DÓRIS.

- 155 No jól van hát egy nap, e' volt a' legelő
 De hát osztán más nap mit vettetek elő.

PHILLIS.

Az-is furtsa kérdés!

DÓRIS.

Nó-de mond-meg még-is!

PHILLIS.

Tudod hol felleges hol tiszta az ég-is,
 Mi-is, hol tzivódtunk, hol öszve-békéltünk.

DÓRIS.

- 160 Tzivódni?

PHILLIS.

Mint az ég, mi-is tsak úgy éltünk.
 Mert, sokszor tzivódnak ám a' szerelmesek,
 Még-is azért minden napjaik kedvesek!

Néha egész nap-is többet nem-tsináltunk,
Hogy egymás szemébe néztünk, s kakutsáltunk
[(kukutskáltunk).

DÓRIS.

165 Tehát a' szerelem mind tsak képzelődés!
Ölelés, tsókolás, látás (*tréfa*) és perlődés!

PHILLIS.

Meg-tettzik, jó leány nem tudsz még trétsélni

DÓRIS.

Biz én azt se tudom hogy kell vele élni
Hát mi az?

PHILLIS.

A tsak kéz, s' ortza tzirolgatás,
170 Szerelmes beszédek, néha tsókolgatás.

DÓRIS.

Soha bizony soha, hát eb az ingetek!
Tziróka, maróka még úgy-is tettetek!

PHILLIS.

Tettünk bizony s' ládd-e még-is az átkozott!
Engem melly szégyenbe s' gyalázatba hozott!

DÓRIS.

175 Igen bizony, hát most, mit fogsz már tsinálni?

PHILLIS.

Szerel(m)em, pántlikám, és Montánt utálni,
Nó de mond meg magad, úgy-é? ha szeretne
Hogy két napba egyszer, tsak hozzám jöhetne?

Látom én mind tegnap, mind ma is hogy kerül,
 180 De Dóris! úgy tettzik Mirtill jön emerül,
 Mond őrizze nyájam míg violát szedek,
 Hisz' itt nints sem mételly, sem víz, sem meredek.

Negyedik Jelenés.

Dóris, Mirtill.

DÓRIS.

Isten hozott egyszer Mirtill! e ligetbe!
 Be régegn nem láttunk! mi az a' kezedbe?

MIRTILL.

185 Egy kis állat.

DÓRIS.

Már azt nem szűgség mondani
 Hiszem ugy se-szoktak ott farkast hordani!

MIRTILL.

No hát itt van, nézd-meg!

DÓRIS.

Már nem-nézem, tedd-el!

MIRTILL.

Mi a' Dóris? hát a tréfát sem érthedd-el?
 190 Ne légy olyan kényes!

DÓRIS.

Van talám még eszem,
 Hogy az olyanforma tréfát fel-se veszem.

Nem szép, nem is szoktam mindgyárt haragudni,
Tsak hogy, nem akarok tölled mindent tudni.

MIRTILL.

Hiszen tudni lehet, én mindgyárt meg-mondom.

DÓRIS.

195 Ne-mond bizony nekem, reá semmi gondom.

MIRTILL.

Jaj be haragos vagy! Nó de már a' minek?
Hiszen én meg-mondom, tsak ne szolly senkinek.

DÓRIS.

Már én a' nyelvemnek magam parantsolok,
Mikor kell halgatok, mikor kell danolok.

MIRTILL.

200 No de, ne-légý még-is az ember Echója,
Ládd-é, ez a' Montán fekete rigója
Ezt tavally még Phillis a' fészkeből hozta,
(S') Kopaszonn Montánnak od' ajándékozta,
Szépenn tud fütyölni, most hogy arra mentem,
205 Nem vólt otthonn Montán, ('s) én bizony el-tsentem.

DÓRIS.

De hát ugyan abba mi örömöd látod,
Hogy úgy meg-lophatod Montán jó barátod?

MIRTILL.

De hadd-el! már ennek örülök mondhatom,
Hogy a' tronfot tronfal vissza-potolhatom.
210 Tudod hogy bánt velem ő a tavaj ősszel,

- Mikor el-dugatta a' Tengeri Csősszel
 A' seregélyemet. Én ezt fel-tartottam
 (S') Eggy kedves Nótádra meg-is tanítottam,
 Valaki tsak látta, mindjárt meg-szerette
 220 Az ének nótáját olly szépen ejtette.
 Hilax! Chloris! töllem hogy gyakran hallotta,
 Hilax! Chloris! mindég utánnam mondotta.
 Sokszor egész nap-is ült a juh hátára,
 Mint ha azt tartanák tsak az ő számára.
 225 De furtsa állat vólt.

DÓRIS.

- A' bizony, tudom már,
 Az a' nagyonn okos, nagyon drága madár,
 Melly hogy akkor a' négy nyarat meg-haladta,
 Nem-akarád adni tiz tsóknak alatta.
 De szegényt, a' Milon kutyája meg-ette!
 230 Mirtill, itt van tiz tsók, kell-é most érette?
 De meg-álly! jut egy kis tsalárdság (*tsalfaság*) eszembe.
 Én most nem rég valék itt Phillissel szembe,
 Ő hogy látta vólna azonn esküdözött,
 Mikor tsókolgattál ott a' bokrok között
 235 Mirtill! most ezt rajta ki kéne pótolni,
 Mutasd (*meg*) a' rigót 's szólly — (*'s mond!*) —

MIRTILL.

mit tudjak szolni (*mondani*)

DÓRIS.

Szólly (*Mond*), hogy te Montántól kaptad e' madarat,
 De ne-nevess osztán! edd meg az agarat!

MIRTILL.

Tsak bízd rám ki-lopom én biz a szemét-is.

DÓRIS.

- 240 Most úgy-is útállya a' Montán nevét is.
(S') Ha nevetés nélkül beszélsz, úgy el-hiszi.

MIRTILL.

Jól van, a' tsintalan ő-is el nem viszi
Mikor a' tömlömönn megoldta a' hurkot,
De most meg-étetem ám vele a' szurkot!

DÓRIS.

- 245 Én Chloëhoz megyek. De ni! ahol jönnek,
Bújj izibe alá, e' termett szőlőnek.

Ötödik Jelenés.

Phillis. Montán.

MONTÁN.

Phillis! mit futsz töllem? hogy hogy vagy most megint.

PHILLIS.

Én így vagyok mindég, ha nem vagyok máskint.

MONTÁN.

Soha se-láttalak még én illy méreggel.

PHILLIS.

- 250 Soha-sem-is-esett a mi tegnap reggel.

MONTÁN.

Tegnap? 's nekem kellett valamit véteni?

PHILLIS.

Álnok! szemembe-is hogy mersz tekinteni?

MONTÁN.

Nó de hiszen mond-meg!

PHILLIS.

Ej jobb ha halgatol!

MONTÁN.

Ugy hát én nemtudom, miért pirongatol!

PHILLIS.

255 A' szép, az igasság tsak mindég tiétek!

MONTÁN.

Az Istenért mond meg hát! mi az a' vétek?

PHILLIS.

Ni biz a' hitetlen (*jó lelkű!*) egy tseppet se bánnya
Még hogy én mondjam meg töllem azt kívánnya.

MONTÁN.

Én nem tom: hát ez az a' minapi beszéd?

260 Phillis! hol a hited?

PHILLIS.

Ott, a' hol a' tiéd!

MONTÁN.

Hát ez az a' hivség a' méket ígérted?

PHILLIS.

Lassan Montán! mert így a' szívem meg sérted
Hív voltam én hozzád.

MONTÁN.

Hát én mit vétettem?
Hív vagyok én hozzád.

PHILLIS.

A' biz' észre-vettem.

MONTÁN.

265 Ah Phillis! Galambom, életemnek fele.

PHILLIS.

Nem vagyok én Chloë, tán álmodol vele.
Ni hogy szenderedik!

MONTÁN.

de hogy szenderedek,
Sőt érzem, hogy nagyon ártatlan szenvedek
(eggy kevéssé halgat)

Hát nem-szólsz?

PHILLIS.

Ma magam reá-nem-vehetem.

MONTÁN.

270 Hát vesszen el fűvöm juhóm, s' a' ligetem!
Ha hitetlen vagyok (megbántottalak), a Nagy Pánra
[vallom!]

PHILLIS.

De tudsz átkozodni derekasson hallom!

MONTÁN.

Ha Chloët szeretem hát! — —

PHILLIS.

tsitt! én (*most ki*) nevetlek,
Nem szereted, én meg téged nem-szeretlek.

MONTÁN.

275 Még Chlóëval? de már ezt nem érdemlettem!

PHILLIS.

Menny hitetlen hozzá, menny, mond-meg helyettem!

MONTÁN.

Eh! Phillis! hitetlen. S' így hívsz te engemet?
Ki jobban szeretlek, mint az életemet,
Kinek a' vólt s' a' lessz minden kívánságom,
280 Hogy te légy valaha kintsem, s' boldogságom!
Hogy te veled éllyek, 's hogy (ó édes álom)
Hív karjaid között érjem-el halálom!
Már két esztendeje Phillis! s' kilentz hete,
Miólta hívségem (*hív szívem*) téged meg-szerete,
285 Miólta tsak egy nap sem-ment-le szárazonn,
Hogy meg-nem-láttalak vagy itt, vagy a' gazonn.
Hányszor őrzötte más a' nyájam helyettem?
Mikor Phillis! veled, te veled lehettem!
Hány kedves (bár Anyád szüntelen üldözött)
290 Hány kedves éjtzaka múlt karjaid között?
Tudják a' tsemeték, tudják a' ligetek,
Napok! boldog napok! ó hova tűntetek!
Számodra egy páltzát s' pohárt-is tsináltam,
Mellyre egygy erdeji Istent faritskáltam,
295 Kinek, míg hívségem Phillis! kedvelletted,

- Sok kövér juhokat áldoztam éretted.
Tovább-is tsináltam majd fél-esztendőnél
Tudod Phillis! magad gyakran a' kútfőnél
Hogy el-vágodt kezem meg-mostad s' töröltted
300 Szánakozó kézzel nyomkodtad, kötötted.
Phillis! kénszeritlek a' régi hűségre,
A' mi ligetünket őrző Istenségre,
Mond-meg, ugyan mond-meg! ki vólt olly átkozott?
A' ki én felöllem néked hazudozott.
305 Mond-meg! hogy változtál ilyen hideg jéggé?

PHILLIS.

Azt a' te szíved-is meg-mondja eléggé.

MONTÁN.

Phillis! az én szívem mellyemet nem-veri,
Mint a' ki tett bűnét érezi s' esmeri.

PHILLIS.

Hát hol a' pántlika a' mit neked adtam

MONTÁN.

- 310 Mindjárt elő-hozom a' kunnyhóba hagytam.
A szék-füd mellett van.

PHILLIS.

Meg-botsáss barátom!
Én semmit sem hiszek valamig nem látom,

(Montán el-megy.)

Hatodik Jelenés.

Phillis. Mirtill.

MIRTILL.

Montán ám az ember! nints olyan itt körül
Már a' barátoknak ő lehet tükörül!
315 Azt-is nekem adja a' mi legkedvesebb.

PHILLIS.

Mit adott? a' fürjét?

MIRTILL.

Nem, annál kedvesebb.

PHILLIS.

A pintyét?

MIRTILL.

Találd-ki ezért a' rigóért!

PHILLIS.

Hát ezt adta neked! pénzért avagy (jó) szóért?

MIRTILL.

Biz ő tsak úgy adta, én megint el hoztam.

PHILLIS.

320 Ugy adta? dehisz' ezt én ajándékoztam
Most tán tsak boszantni akar ő engemet?

MIRTILL.

De hogy! hanem nekem keresi kedvemet,

PHILLIS.

Szép-is az, hogy magát veled kedvelteti,
(S') Az én betsülletem rontja s' vesztegeti.

MIRTILL.

- 325 Azt mindgyárt gondoltam, hogy a' leszsz belölle,
Hogy te már haragszol s' gyanakszol felölle
Semmi az hogy nekem adta a' madarad,
Hogy a' madár enyim, Montán tiéd marad.
De tudod Phillis mit? ezt a' himhez zárom,
330 Míg fészket rak, tojik, s' míg ki-költ meg-várom,
Mihellyt arra való leszsz, hát meg (azt) fogadom
Hogy két tsonka-tollas fiát, neked adom.

PHILLIS.

Attza tsak: a' biz ez az én rigóm féle.

MIRTILL.

- De meg-fül ha olyan markossan bánsz-véle.
335 Lágyan tartsd, mert hátha meg-talál dögölni.

PHILLIS (meg-fojtja).

- Nesze itt van! magam meg-akartam ölni.
Hitetlen Pásztorok! már azt se-tudjátok,
Hogy a' Pásztornékat mivel bosszantsátok!
De te el-ne felejtse a' fiát eb-adott!
340 Egy pásztor meg-tartsa azt, a' mit fogadott!

MIRTILL.

Szerentsétlen Montán pajtás! De (be) meg-jártad!
Hogy azt a' kis rigót onnan el-nem zártad.

Ládd! már most meg-vallom, én ezt tsak el-loptam
Hogy az elébb Montán előtt el-sullogtam.

- 345 Be-nézek, hogy az ujj sípját meg-próbálnám,
Senki sints; hátha most Montánt meg-tréfálnám,
Gondolom magamba! úgy-is tavaj ősszel
A' seregélyemet el-dugták a tsősszel.
(S) El-hozom, te pedig féltő s' gyanús lélek
350 Meg fojtád, óh mert ezt, bánom a' míg élek!

PHILLIS.

Hát ezt loptad? S Montán nem-tud semmit benne?

MIRTILL.

Jaj hiszen ha tudná úgy mi bajom lenne!
De ládd, Dóris lovalt erre a' tréfára.

PHILLIS.

Az olyan tréfának, ládd ilyen az árra!

MIRTILL.

- 355 De nem szép ám mindent olly nagyon fel-venni!
A ki tréfál annak tréfát kell érteni!

PHILLIS.

Mirtill! én karóhoz nem-kötöm az ebet.
Már bánom, de én (ládd) nem-gondoltam egyebet
Tsak hogy meg-akartok engem haragítani

- 360 Mert úgyis kezdtem vólt, már Montánt gyanítani.

(hirtelen el-megy.)

Hetedik Jelenés.

Montán. Mirtill.

MONTÁN.

Jó szerentsét Mirtill! kedves énekelő!
Honnan verődhattél most az egyszer elő?
Hát Phillist nem láttad? nem-tudod hova ment?

MIRTILL.

Éppen most vala itt, tán ott lessz oda lent,
365 Gondolom Dóriszal, ott ama nagy fánál,
Mert kért hogy itt legyek addig a' nyálljánál.

MONTÁN.

Bezzeg ugyan Mirtill volt ám tsete paté!
Leg-nehezebb per az Asszonyi-állaté!
Gondold-meg! azt fogta Phillis erővel rám,
370 Hogy én másnak adtam a' kedves pántlikám,
A' méket Maiusba a' tántz közepette
Tudod a' Tölgy-fánál kezemre kötötte
De nagyon haragudtt!

MIRTILL.

Már azt ki tenné-fel?
Biz én azt gondoltam mind fenekig téjfel!
375 Hanem ugyan Montán! kérlek valamire
Ha engemet szeretsz!

MONTÁN.

Nem-kérhetsz semmire
A' mit meg-nem-adok; de nem a' rigómat
Mert inkább od' adom a' leg-jobb tinómat.

MIRTILL.

380 Nem kérek én semmit, tsak hogy meg-engedjél!

MONTAN.

Eredj, eredj Mirtill! (*tsak*) ne gyermekekedjél!
Most tréfálni akarsz, vagy tsúfolni talán
Nekem nem-vétettél.

MIRTILL.

Még sokat-is Montán!

Jaj mert szintúgy félek ha meg-fogod tudni,
385 Hogy mig élsz, mindég fogsz reám haragudni.
Phillis —

MONTÁN.

no, hogy Phillist talám meg-tsókoltad?
De kellett-is hogy ezt, olly nagyon titkoltad!
A' nem szentség-törés, e' tsak tréfa-játék,
Mellyet én-is tölled nem tsak egyszer láték!
390 Hát ezt engedjem-meg?

MIRTILL.

Oh nagyobb az annál!

Dóris is benne van.

MONTÁN.

bár tsak már szóllanál!
Phillis! Dóris! mert már majd meg-haragudok,
Én még a' vétkedről egy tseppet se-tudok.
Mond-meg! nem haragszom akarmi lessz, hiszen
395 Rosz pajtás az a' ki pajtásnak nem-hiszen!

MIRTILL.

Ma hozzád indulok reggel a' lutsokba,
'S hogy senkit se látok ott a' kunnyhótokba,

A rigód el-hozom. Dóris elő-talál,
Kérdi mi van nálad? S mit hozol, ('s) hol valál?
400 Meg-állok, 's mutatom neki a' rigódat
S ő — — (hallgat).

MONTÁN.

de mond tovább! ne hadd félbe szódat!

MIRTILL.

Ő, mond, hé meg-kék most ezzel Phillist tsalni.

MONTÁN.

Szép-is a' barátom úgy reám lovalni!

MIRTILL.

S' Mond Phillisnek, hogy ezt neked Montán adta

405 Úgy-is haragszik rá —

MONTÁN.

ennye ebugatta.

MIRTILL.

Hát arra jön Phillis, ő pedig (s'Dóris meg) el-szalad

Ni Phillis! mutatom néki a' Madarad!

Nekem Montán adta, ő el-veszi 's így szól

Ennye — — —

MONTÁN.

gondolom már talám meg-tsipte jól.

MIRTILL.

410 Nem! hanem a' mint ott fogta, simította,
Míg félre-tekintek, addig meg-fojtotta.

MONTÁN.

Már a' vastag tréfa! tsinnyán szép tréfálni,
 Nem hogy azzal másnak kárt kéne tsinálni
 Mert hisz' el-lehetne nézni egy keveset,
 415 De semmi, kurvannya! már ez-is meg-esett!

MIRTILL.

Bizony a' nekem is jó izünn nem-esnék,
 Ha így szánt-szándékkal káromat keresnék,
 De tsak ne neheztelly olly nagyonn érette,
 Majd egy szép galambot adok én (*kapsz tőlem*) helyette,
 420 Eggy(*ik*) felöll téglás (*rózsza szín*), fejer másik felöll,
 A fejénn kontya van mind hátul, mind előll.

MONTÁN.

Tedd el a' galambod! ha a' rigó oda,
 Téglás-é (*rózsza szín*) vagy fejer a' nékem mitsoda!

MIRTILL.

No Pajtás! hogy hidd el hogy szánom felette,
 425 A leg-jobb kas-méhem küldöm el helyette,
 Már azt az Atyámtól Licas sokat kérte,
 Két leg-jobbik juhát adta-vólna érte,
 Meg-tudná mondani Dámon ha még-élne,
 Hogy mindég u(n)szolta s' járt r'á, hogy tserélne.

MONTÁN.

430 Nem-vagyok én fősvény kurvannya a' méhnek!
 Biz' inkább örülnék a' Phillis kedvének.
 De gyanakszik reám, ('s) nem mondja az okát,
 Pedig már-elhoztam neki a' pántlikát.

MIRTILL.

De követ gyanakszik, biz ő tsak tetteti.

435 Az életét nállad jobban nem-szereti!

De meg-akar róllad egésszen győződni,

Azért szeret osztán (*mindég*) perleni 's kötödni.

Az a' természete a jó (*hív*) szeretőnek.

Nyóltzadik Jelenés.

Montán. Mirtill. Phillis. Dóris.

MONTÁN.

Mirtill! mit tsinályak? nézzed a' hol jönnek!

440 Ugy tétzik hogy reszket majd minden tetemem.

PHILLIS.

Nó Montán! meg-engedj, mert meg-tsalt a' szemem.

Más pántlika vólt az, a' méket gondoltam,

Most Cloënál valék s' tölle tudakoltam.

Hát szent a' békesség?

MONTÁN.

Szent az én részemről.

PHILLIS.

445 Felejtkezz-el te-is, hát ez egy vétkemről.

Ez a' hitetlenség és féltés gyümöltse!

MONTÁN.

A jó (*hív*) szeretőnek ilyen az erköltse!

Talán máskor te-is, nem-hirtelenkedel,

(131)

Hanem meg-gondolod a' mit tselekedel.

PHILLIS.

450 De sokszor magammal még nem-is birhatok!

MIRTILL.

Mert bizony olly kutya erkölcsre kaptatok,
Hogy a' Pásztorokat szembe urallyátok,
De ha el-hagynának, ér'tek meg-haljátok.

DÓRIS.

Lassan Mirtill! ne tartsd magad olly okosnak!

455 Nem tudod?

MIRTILL.

talám azt, hogy mély partot mosnak
A lassú patakok. De elég az hozzá,
Hogy a' fejr népet Isten meg-átkozá,
Mert félig mind féltő, félig mind szerelmes!

DÓRIS.

Bár neked se-lenne valaki kegyelmes

460 Rigó tolvaj!

PHILLIS (Montánhoz)

igaz ugyan megjártam ám — — —

— — — Ennye be vasvilla szemeket vetel rám.

MONTÁN.

Nem bíz én, hallottam, mi történt veletek,
Azzal mind a' kettenn hirtelenkedtetek.

Te abba hogy hittél, ő meg hogy el-vette,

465 De hiszen rossz végből ő se tselekedte.

Azért ne hidj mindjárt, ne-légy olly hirtelen!

Hív volt az én szívem, ('s) hív marad szüntelen!

Mind Dóris, mind Mirtill, mind te hibázatok

De én nem-haragszom jó fiúk! reátok!
 470 A pántlikádat-is ládd Phillis! el-hoztam.

PHILLIS.

Eredj Montán! eredj! mert már meg-átkoztam.
 De tudod hogy esett? Chloë meg-szerette
 S' mind addig kötötte a' míg ki-köthette.
 De semmi, te vagy már minden boldogságom,
 475 A' szívem, s' ez a' tsók légyen bizonyságom!

MIRTILL.

Hát még tsókol(ód)sz is? ennye gonosz fajta!

PHILLIS.

Ez az én Montánom, ne-ütközz meg rajta!

MIRTILL.

De tudjátok-e mit? err' a' híres perre
 Ma hajtsuk be jókor a' juhat egyszerre.
 480 (S') Majd nap-lement-felé, ha minden meg-fejet,
 Mennyünk ki a' gyepre s' együnk ott friss tejet.
 S' osztán, valamit is kék már indítani.

MONTÁN.

(S') Hát mit?

MIRTILL.

Zálogosdit leg-jobb-lessz játszani.

MONTÁN.

Én játszom akarmit.

DÓRIS.

Én ki-nem-maradok.

PHILLIS.

485 Ha Montán-is játszik? zálogot úgy adok.

MIRTILL.

Montán! Mit tsinálnak a' kik szeretgélnek?

MONTÁN.

Néha öszve-vesznek, néha meg-békélnek.

MIRTILL.

Mit Phillis?

PHILLIS.

restellem koptatni a' számat,

Kérd-meg inkább ezt a' peres pántlikámat!

MONTÁN.

490 Egynek a' másokra igen nagy a' gondja.

MIRTILL.

Féltik egymást úgye? azt igazánn mondja!

FÜGGELEK:

SZENTJÓBI SZABÓ LÁSZLÓ

PRÓZAI MUNKÁI

FELVÉLEMÉNYEK

186 Ha Mária is jött volna? - talán egy adak.

MARIA

Maria! Mit tevének a' kék szemeidnek?

MARIA

Néha össze-vestnek néha meg-bekelnek.

MARIA

Mit Philis?

FÜGGŐK:

restellam koplatul a' szamat.

Kérd meg nekem ezt a' pásztor-pantofilon!

SEBENTŐRI SZABÓ JÁSZÓ

189 Egynek a' szamat a' koplatul a' szamat.

PROZAI MUNKAI

MARIA

Felük egymást egyt egyt igazán mondták!

64. A' Kívánfág.

Én, az én lakozásomnak helyét, semmi Városba nem-válaltottam. Egy kies és árnyékos halomnak oldalába, honnan a' réteket és szántó-földeket bé-láthatni, építettem magamnak egy kis fehér házát, egy kis paraszti házat, zöld délkás ablakkal és azt, noha a' nádfedél, az elszendőnek mind a négy részeiben leg-jobb, és noha még az engemet, az én nádas házak között el-töltött gyermek-ségemnek boldog idejére emlékeztetne: mégis, hogy pompásabb légyen, ama vidám és eleven színű tseréppel fedetem-bé. Az én ház-bélim tsekély és együgyű, mint szintén magam is. Egy-néhány szalma-székek, egy asztal a' virágoknak és gyümölcsöknek; egy mellyen némellykor leveleket írok, vagy hirtelen jövő érzékeny gondolatimat fel-jegyzem; és az én szívem szerént való Barátimnak, falon függő árnyék-képei. Ablakom, a' kertre szolgál, a' violák és szagos virágok illatozása között hűnyom-bé az én szémeimet, és a' rigók, 's fülemilék éneklése serkent-fel engemet, hajnali nyugalomból. Az én Udvari Telekemnek egy része akol; istállomba teheneket tartok, hogy téjjel éljek, mellyet nagyon szeretek. Az én Kertemnek mesterfége a' virágokban áll, mellyeket a természet pompázott-fel, és minden gazdagfága, murekból répából, káposztából és egyéb jó veteményből telik-ki. Nintsenek e'be semmi házfantalán vad-geisztényefák az árnyék kedvéért. A' sétáló-hely a gyümölcös-fák között van, mellyeket ugy

válogattam ölzve, hogy az elztendő forgása szerint, egymásután teremjenek. Szüntelen nyitva áll kertem ajtaja a' vándorlóknak, az én. fáimnak hives árnyékába nyúgodja-ki magát az el-fárad't Útas, és ezeknek gyümöltseit nem-tartja számba az irigy kertész. Itt élek én nyúgodalomba; az én kevés-sel meg-elégedő lelkem, nem óhajtja a' Városok pompáit; és minden nagyra vágyá-fom itt állapodik-meg, hogy szabadon élek. A' józan-okosságot vála-fztottam pa-rantsoló Urammá, a' szeret-etet és igazságot ítélő bírám-má, és a természetnek fok-féle gyönyörűfégeit mulató-tárfaimmá.

Én kere-fem-fel a' bokrok közt a' tava-fznak elő violát, én kez-dem-el leg-előfzör a kerté-fzséget, az útakat tisztítani, ágyat áfni, fákat nyefni, óltani, és ültetni. A' gyp mind-azoná-ltal az én tava-fzi meleg ágyam, a' galamb-begy az én első falátám, és fo-ha nem tekerem-ki a' termés-zettől azon idétlen zöld-fégeket, mellyeket a' maga átkába, fzin és íz nélkül á-d. Nints femmi ízetlenebb, mint az erőlte-tett zsenge. Nagy költséggel megyen ez vagy amaz nagy Úr a'ra, hogy egé-fz elztendő által, üveg-házaiból, roffz zöld-féget és éretlen gyümölt-söt kapjon asztalára. Az aratók között füt engem a' nyári nap, és a' gyp-ágyon enyhíti hév-fégemet a' lengede-ző fzellő. Az én villa-fom fzemem előtt hánya az ágyá-ft, és az én véka-búzá-mnak kevés f-zámát magam ró-vom fel a' mogyoró-páltzá-ra. Én vagyok legfzurtosabb a' fzüretnek muftjától; danolok fzedőim-nek fzüreti énekeket; meg-fogom a tsomofz-ló-fa végét; és efzem velek lúdas káfát. A' meg-fagyott réteket, és a' téli nád-vágókat az ablakból nézem; a' kandallóba égő f-záraz gajnak lobogásánál olva-fom a' történeteket, és gondolko-zom az emberi f-zívnek állhatatlan tselekedetein. Ha némel-ly-kör f-zánkázni el-megyek, és a' fel-dült f-zán a' fagyos hó-ra vét-ki bennünket, teli kulats borral melegítem az én dudorgó tárfaimat. Így telzem az elztendő-nek mind a'

négy részzeit magamévá, és midőn vagy a' magam hasznáért, vagy a' mások gyönyörűségéért fáradok, úgy érzem, hogy egyet sem veszték-el életem' napjai között.

Az én eledelem együgyű és kevés; az én asztalom a' magam majorfágából vagy fáradfágából telik-ki; és e'ben-is mindenkor az elztendő változására vigyázok. Legegészségesebb eledel az, a mit a' meg-érett természet ad jó kedvéből, nagy tápláló erő van a kerti veteményekben; és a' jó gyümölcsök tsinálják a tiszta vért. Az én asztalom tavasszal virágokkal, nyárba gyümölcsökkel van meg-rakva, a' tserefelnyét Pünkösöd tájba eezem, a' dinnyét nyár-középen, midőn az én meg-fáradt inyem táplálást és nedvességet kíván. Soha sem forgatom-fel a' természetet, nem tsinállok a télből nyarat, minden elztendő részeinek gyönyörűségével élek, és tsak azt szereztem, a' mit a' természet maga ajánl. Jó, mindennel idejébe és módjával élni, leg-igazabb orvos a' mértékletesség, a' dolgozás, járkálás és éhezés, leg-jobb ízt szerző szokások e' világon.

Hogy igazán szolgáljanak, kevés tselédet tartok. Egy gazdának több igaz szolgálatot téfzen egy fitzko, mint egy Hertzegnek tíz komornyik. Minden a' mit az ember mások által vitet véghez, roffzúl megyen az, a'nak veszi örömét a' mire kezeit maga-is reá-tétfzi. Ha a' szomszédokkal dolgom van, nem-hívatom hozzám, inkább oda-megyek, mind azért hogy lássam, mi történik házamon kívül, mind azért, hogy járkáljak; ez is téfz valamit. Az únalom a' hofszas üléstől származik. Ritka gyalog útas az, ha tsak nagyon el nem-fáradt, hogy vig nótákat ne danolna, mikor a' kotsiban ülő komorul öfzve-húzza tekintetét. Azt gondolná az ember, a' városiak tsak féltekbe járnak magas zörgő kotsikban, hogy meg ne-fzöllítfák őket. Mindenkor kézfek a'nak az embernek lovai, a' ki gyalog jár, és nem-tart tőle, hogy kénytelenfégből othon maradjon,

ha kotsissa jó napot akar tsinálni magának. De fenki sem-fzolgál úgy kedvünkre, mint magunk magunknak, ha hatalmasabbak volnánk Nagy Sándornál, és gazdagabbak Krézusnál; én tsak a'ra kérek mást, a' mit magam el nem végezhetek.

Ha mikor az én jó Szomfzédjaim engem meg-látogatnak: gazdája vagyok Vendégeimnek, nem Ura, kiki otthon van az én házamnál, és mind azt tselekedheti, a' mit a' barátság és emberfég meg-engednek. Az én tárfafágomnak tartó lántza az erányosság, egyy forma fzív, egyy más kedv kereféfe, és az erköltseknek hafonlatossága. Tsak a' fzaadfág és egyenlőfég tsatolja az én fzivemet öfzve, és mivel hozzám sem a' kételenfég, sem a' hafzon nem húzhat másokat, a' vigfág és barátság fzaab törvényt Vendégeimnek.

Nem megyen-el az én ajtóm elől fzmorúan az igaz fzegény, és nem átkozza el-zárt gazdagfágomat, melly fenkinek sem hafznál. Gyakran nem annyira pénz, mint egyy jó fzó eleveníti-meg a' fzegényt, és ha a' fzerentse velem, mint más akármelley nyomorúttal fzaab; leg-alább jó tekintettel fogadom bódogtalan felebarátomat.

A' tárfalkodás, és az egyy más között való múlatás, fő bódogfága az életnek. Hozzám hívok én-is némelleykor egyy inkább válogatott, mint fzámos tárfafágot, barátokat, kik egyy-mást meg-értik, pajtálokat, kik a' múlatfágot fzeretik, sőt még affzonságokat-is, kik a' kötő-tő és kárltya helyett, haláfz-horgot, lép-veffzöt, a' fzedők kofarait, és a' gyűjtők gerebljéit vállokra merik venni. A' kárltya való-sággal femmi időtöltés, tsak olyan embernek a' menedék-helye, a' ki mást egyebet a' világon nem tud tsinálni. Mi ha el-véltébe játfszunk-is, de igen kevésbe, hogy fe mást ne tegyünk kedvetlenné, fe magunk ne légyünk. A' játékon való kapás, melly tsak a' főfvényfégnek és únalomnak

gyümöltse, leg-inkább az üres fejeken és sziveken szokott uralkodni. De mi e'nél sokkal nemesebben mulatjuk magunkat, ritkán-is szorúlunk reá, sőt inkább tanakodunk estve rajtva, hogy a' sok-féle mulatfág közzül, melyiket válasszuk a' hólnapi napra. Nints itt mi közöttünk semmi várofi rend-tartás, semmi erőltetett vifelet, a' faluban kiki falufi. Minden mi ebédünk vigaffág, mellyben nem annyira tetfzik a nyalánk étel, mint az elegendőség. A' vigfág, paraszti munkák, és ártatlan játékok a' mi ízt-szerző Szakátsaink, és a' mi egélségünk' feltartója a mértékletesség. Az afztalt mindenütt meg-teritjük, a' kertbe, egy hajón, egy fa alatt, némellykor egy kevélsé távolabb, egy tsergő forrásnál, a' zöld és lágy pázfíton, a' vad rózfa-vagy jófzagú mogyoró-fák ritka árnyékában. A' tálalás, minden rend-nélkül, de tíztán efik. Az én vig Vendégeim danolva hozzák-fel egymás után az ételeket, és a' sültet nyársával egyyüt támasztják a' fa mellé. A' gyeptől telik-ki a' szék, az afztal, a' kút-kávája a' pohár-szék, és a' kantsó borok a' fán függenek. Az ételek öfzve-víffza rakatnak-fel, az éhfég fel-fzabadít minden tzeremónia alól, és mivel egyyik a' máfikkal keveset gondol, nem-is neheztel, ha előtte-nyúlnak a tálba. Ezen nagy szíves barátságból támad néha, egy minden gorombafág, hamiffág és erőltetés nélkül való egyenetlenség, egy kis tzivodás, mely sokkal szebb, és erőfebben öfzve-köti a' szívet, mint a' köz emberfégnek tsapodárfága. — Nints itt semmi hafzontalan inas, a' ki befzédeinkre halgatózna, vifeletünket motskolná, falatinkat olvasná, és a hofzas ebédért morgolódnék, kiki magának szolgál, hogy maga Ura legyen, és egyyik a' máfiknak parantsol.

Ha mikor egy paraszt mellettünk elmegy, ki a' maga tzimereit vállán viven, víffza-tér munkájához, egy két jó fzó, egy két pohár bor által, mellyek az ő nyomorúfágát

szívenvedhetőbbé tesz, megörvendeztetem az ő szívét, 's belső részeimnek megindulásába, örömmel mondom magamba: «Ember vagyok én-is».

Ha valaki a' lakosok közül szomszédjaival Házi-ünnepet ül, ott vagyok közöttök. Ha körülöttem lakodalmat tartanak, nem ejtik meg azt nálam nélkül, mert tudják, hogy a' jó kedvnek és vigasságnak barátja vagyok. Az ő hosszú asztaloknak végénél örömmel falatozik, az ő kedves paraszti nótájakat, magam-is tóditom, és vidámabb szível tántzolok az ő szinjek alatt, mint az Ország-Háza Palotájában.*

Keferves! valóba keferves dolog! Az Isten bódogfágra teremtett mindent, a' természet kevésfel megelégszik, ellene-állhatatlan hajlandóság vonja az embert embertársához, és ki az, a' ki így él? noha ezen egygyüű életnek bódogfágát hathatósan érezi-is. Én, gyermeklégemtől fogva a' szírentse áldozatja vagyok, és az egész rajzolásom, csak — kívánság.

65. A' Panasz.

Rinó és Laura.

RINÓ! Enyh' az idő, a' lágy tavaszi szelek szaggatják a' fellegeteket, és az ég tisztul. Futva löti a borongós nap a' ligeteket, éfzrevehetetlenül zöldellenek a kopár halmok. Szép Tavasz! kedvesek a' te napjaid, az érzékeny szív szent indulatokkal áldozik tenéked. A' te öltözeted a' kellemetefségnek ruhája, a' te tekinteted felszabadítja a' bé-zárt lelkeket, hogy örvendezzenek. Tiszta a' te folyamod ó lassú Patak! édes a te tsergedezéfed. De fokkal

* (Budán, az Ország-Háza Palotájába szokott tartatni a' farsangi mulatfág.)

kellemetesebb az az ének, melyet itten körül hallok, a' Laura éneke ki a' meg-hóltakon kefereg. Szegénynek, már meg-görbült feje a' szüntelen való búfongásba! vere-sek fzei a' fíralomtól, és az ő énekének líket hangja ki-fejezi fzívének mély fzmorúfágát. Laura! kedves éneklő! miért ülfz itt olly fzmorúan e fűvetlen parton? miért nedves a te ortzád, mint a' fél-fokadálba lévő rózfa, mellyen még a' reggeli harmat-tseppek ragyognak. Az idő öröme hív minket, és a' koporfóból ki-költ természet úzi a' fzmorúságot.

LAURA. Az én könyeim Rínó a' koporfóké, és az én énekem a' koporfók lakófaié. A' roppant természet gyáfzba öltözött az én fzeim előtt, és a tavalz gazdagfága nékem, tsak külömb féle fzineket hazudó fzappan-bubó-rék. Ah Rínó! oda az én ifjúfágomnak barátja, és az én szivem nem érez egyebet szomorúságnál. Szép vólt az én barátom, mint a leg-fzebb tavalzi nap, fejer az ábrázatja mint a patyolat lilíom, pírós az ortzája, mint a' fzederjes rózfa, 's elmúlt, mint a' nyáron lengedező fzellő elmúlik a vetétek közt, de az én keferűfégem él mind öröké. Igaz vólt az én barátom fzíve, tífzta az ő ártatlanfága, 's könyörűletelése mint a' lassú patak melly kövérítő tseppjeit el-terjefzti a tér-réteken. Ah Télón! te vóltál nékem mindenem, az én lételemet tsak te benned érzettem, és te miattad fzeretem a világot. Keferegj most Télónnak fzerelmefe, keferegj; de Télón, nem hall tége-det. Mély a' halottaknak az álma, és alattson az ő por párnájok! Ah, mikor lesz reggel a fírba, hogy azt mond-juk, a' fzunnyadozónak: ferkenj-fel!

Ah! hol van az én meg-elégedésem? Miért múltak-el az én életemnek jó napjai olly hamar? miért hólt-meg Télón, vagy miért elmértem őt valaha? Mert azt monda-nám magamnak, Elíztelen! azt kerefed a' mi e' földön

nem-találtatik és azt gyászolod, a' mi nem vólt. Ah Télon! de éltél! a' te szíremedben találtam-fel a' bódogfágot, és a' te karjaid között érzettem az élet gyönyörűségét. Napok! vißzahozhatatlan napok! az én első szíremem-nek örömmel és bódog meglelégedéßel tellyes napjai! miért nem kezdődhettek újra, hogy foha el-ne múltatok? nem kívánnék más öröké-valóßágot.

Az én hozzám való hív szírelem ölte meg Télon. Most midőn az idő ki-nyílt, ama szigetbe ment-el, hogy ott számomra az új mezei virágokból koszorút fűz-zön. Kitsiny vólt a víz, mikor által-ment, alig bírta tsónakját. Az én rólam való gondolkozás, és az a' szent öröm melyet előre érzett, ha nékem illy váratlan ajján-dékkal kedveskedik, úgy el-töltöttek szívet, hogy akkor vette magát észre, midőn már a patak sebeseen meg-áradott, és az ő élete veszedelembé forgott. Kéß vólt a gondol-kozás, bele-ugrik tsónakjába, evez, de a' habok dühößsége ellen lankadt vólt az ő ereje, könnyű a tsónakja. Eggy törzfök, melyet a víz nagy erővel feléje hajtott, fel-fordítja a' tsónakot, a' víz ki-kapja az evezőt kezéből, kiált, de a' habok el-nyelték az ő kiáltása szavát, a' zúgás, el ölte azt, és tsak a' víz árja legítette-ki fél-holt testét, a' nékem kötött koszorút, még-is kezébe tartván. Kéßön érkezhettek a halászok legedelmére, kik ezt távolról észre-vették, és karjaikra fel-vévén, estve felé hozták hozzám.

Rínó! én, mint mikor a' szelid gerlitzének hív párját le-lövi a' kegyetlen vadász, hátra estem! — — —

Ó ti öröké szírencsétlen virágok! ártatlan okai az én keßervemnek! meg-tartalak titeket mind örökre, és a' ti látástokkal nevelem az én fájdalmamat, míg porrá leszek.

Szép vólt a' Télon halála és tsendes. Mint mikor eggy kies nyári napon mosolyogva száll-alá a' vidám nap.

Szinte hajnali három óráig aludott. Akkor fel-vetvén reám bádjadtt szemeit Laura! úgy-mond, itt a' te kofzorúd! A hívség, szerelem, szánakozás, és kéttlég szaggaták szivemet, 's el-vévén erőtlén kezéből a kofzorút keservelen firtam. Ah Rínó! nagy tsapás volt ez egygyfzerre, elfogódik a' szivem, és el-ajulok. Öt óra volt, mikor ismét magamhoz jöttem, 's mint egy nehéz álomból fel-ijjedve kérdezem. Él-e még Télon? Ah Laura! felel ő, nyugodtabb lélekkel nézném a' világ végfő veszedelmét, mint a' te hív fájdalmadat. — Vigasztald magad — az Isten könyörül a' te keserveden. — Már meg-hajnallott szépen, és a' fel jövő nap elfő sűgári, remegve játszódtak a' fák árnyéka között ablakomon. Laura! mondá Télon, nyíld-meg az ablakot. Melly szépen kél-fel a' vidám nap! melly szent mosolygással ferkenti a' madarakat éneklésre. Laura! nem jön-fel többé az én napom! — de nézzed az Istent! — nézd mint nyitja fel-kebelét, és mint hívogat magához. Öröké való Isten! im vissz-adom lelkemet, melly ezen szempillantásba olly tisztá, mint midőn a' te szent kezeidből ki-jött, részefits engem-is a' te örökké való bölodglágodba. Ne írj Laura! — — Tudod a' volt minden kívánfágod tsak, hogy bölodg legyek, és most a' fogok lenni. — — E're el-tsendesedik, 's így szöll ismét Laura! abba a' szigetbe temettes-el engem — — a' hol a' virágokat szedtem — — tartfd-meg a' kofzorút — — rövid volt a' mi barátfágunk, — és — hoffzú — a' te — keserved! E're reám-veti szemeit — sóhajt, és meg-hidegfzik.

Ah Rínó! ezen utófló tekintete Télonnak, vesztegette-meg életem minden erejét. Nem-esett a' halál senkinek érzékenyebben mint néki; ő a' kinek szerelmének az örökké-valóság rövidnek látszott, életének legszebb idejébe múlik-ki, midőn bölodg kezd lenni, midőn a' jövődő napok leg-édefebb reményféggel ketsegtetik szívét, midőn

magának nyúgodalmas öregléget, és fiainak karjai között, tsendes halált ígért.

Nyúgodj már most tsendefen te hív lélek! szent légyen a' te álmod, és nyúgodalmas a' te pihenéfed! Nem-fog téged többé látni ez a' mellyék, mellynek ékeffége valál; és gazos füvek fogják bé-nőni a' mi létáló-helyeinket. Én pedig itt fogok űlni az én könyeimbe. E' kopár halmon fogom táplálni fájdalmamat a' te emlékezetteddel, és zokogva nézek a' virágokra, mellyek lír-halmodon illatoznak.

RINÓ. Igaz a' te panaszod ó Laura! méltó a' te keferved. Az élet örömét vesztetted el, és a' te rózfádat a' ki nyílás közbe fújta szélyel a' hirtelen szél-vész. De, ne háborgasd a' halottak nyúgodalmát halzontalan kiáltásokkal, és ne rövidítsd életedet a' te keserveddel.

LAURA. Az én örömöm, Rínó, a' fájdalom, az én kefervem tetfzik nékem, és köny-húllatásimba találok vígasztalást. Az életnek nehéz terhe nyom ugyan engem, de a' sirás könnyebbíti az én szívemet, és az én siralmom táplál engem. Az én köny-húllatásom áldozat, és az én zokogásom, kedves a' Télon porának.

66. A' Dérhez.

Tsalárd szépsége az állhatatlan tavasznak! szépen bízattál virágiddal, és a' gyümölcsökkel nem-hagysz élni. Szép idő járt, a' meleg meg-indította a' bimbókat, a' fák virágzottak, és gazdag pompa vólt a' hegyeken és kerteken elterítve. Melly édes reménységgel néztük a' virágokba a' gyümölcsöket, és illy bóldog tavaszba, mint örülnénk a' jól-tevő nyárnak és őfznek, melly a' mi fáinkat megfogja-aldani. Haszontalan reménység! tsalárd idő! az éj szak lehell, eggy híves éjtfzaka vastag dérrel harmatozza meg a' virágokat, és a' gyümölcs le-volt szedve! Húllatok-le

ti-is ó levelek hulljatok! Nints már gyümöls, mellyeket a' hévség és jég ellen óltalmaztatok. Majd a' nyári meleg napokon jön az éhező utas, kinek meg-száradt inye nedvesítést és táplálást óhajt. Közöttetek fogja keresni a' meg-frissítő gyümölsöket és nem találja azokat.

67. A' Kert. N. Váradon.

Az én oskolámnak ablaka a' kertre szolgál, melly az előtt a' Paulinus Atyáké volt. Sok benne az egészséges berzentzei szilva, lágy körtvély, és telelő almafák. Amott az aszaló végébe a' több kopasz fák között tündöklék egy kis terepély baratzk-fa, első virágaival az egész kertet biztatván. A' szilva és körtvény fák tarkázzák félig kinyílt bimbójokkal az ágakat, és a pázsit zöldül szem-látomást. Gyakran midőn oskolai porral eltelve békefészes tűréssel tufakodnám az ablakon tekintek ki, és a' fél eleven természetnek látása meg-vidítja az én lelkemet. Jó Isten! mikor jön-el az az idő, hogy a' tsendes magánofságnak karjai között, kertem fáinak árnyékába nyugodván, éljek az élet gyönyörűségével, és tégedet, a' te munkáidba imádjala'k.

68. Régi Magyar Történetek.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor. Virg.

Első Mária' Magyar Királynak Élete.

Nintsen az egész Magyar-Országí Történeteknek egy emlékezetesebb szakasza, mint Első Lajos' uralkodásának ideje. Ez a' nagy király szédítette meg a Tatárokat, Hazánknek ezen rettenetesen pusztító ellenségét. Meg-rontotta erejeket, 's el-széllyesztette őket tartományaitól; leg-

alább még halála után-is sok elztendőkre. Ő kaptsolta Országunk' széleihez rész-fzerént fegyverrel, rész-fzerént pénzzel, egéiz Veres Ruffziát, Podoliával egygyütt, melly offztán Magyar Kapitányok alatt engedelmeskedett Hazánk' nyúgodalmas Törvényneinek. Lajos erősítette-meg Koronánknak régi jussait, Bogdány Vajda' meg-aláztatásával ama' termékeny-határú Moldva' Országán; és nem kevesebb vezedelemmel, mint vitézséggel, kénfzerítette előbbeni engedelmességre, az életekkel még mostan is keveset-gondoló, meg-átalkodott Oláhokat. Lajos hozta ismét Bolgár-Országot, Bosniával egygyetemben, a' Magyar Koronának, és a' vad Rátzok' nagy részét a' Kerefsztény Valásnak fzelid törvényei alá. Lajos vette viiffza a' békételen Velentzeiek' kezeikből, hatalmas fegyvere által, a' még hajdan Kálmán Királynak meg-hódolt gazdag Dalmátziát, részesítette Hazánkat a' vizenn és fzarazon való kereskedésnek hafznos jövedelmeiben; és, ha Károly fejedelem, az-után Neápolyi, 's egynehány napokig Magyar Országí Király-is, alattomban, 's tsak a' maga' hafznát keresve, eger-utat nem nyitott volna a' Velentzeieknek: az elztendőknek bizonyosan minden jelesebb napjain, benn Velentze' büfzke várossában, Szent Márk' híres piattzán, lobogott volna a' Magyar zászló, Koronánktól-való függésének jeléül; a' mint-hogy, mig Lajos élt, adózott-is elztendőnként 7000 arannyal) nékie. Lajosra, mint örökös Urára, nézett a' kellemetes Neápoly Ország' koronája, mellyet akkor ama' hitetlen Joánna, a' maga' tulajdon férjének, Lajos' ötsének (Andrásnak) vérével bé-festett. Lajos' érdemes feje viselte a' bátor Lengyelek' koronáját, melly egy darab ideig Buda' várában-is vólt; és, ha a' Lengyelek a' Zólyomi kötést, mellynek ereje fzerént örökösen Országunkhoz kaptsoltattak, hűségesen megtartották volna: hatalmas, virágzó, és fzünetlenül-bóldog maradott volna mind a' két

Ország. Egy szóval: valóságos Ura és Királya volt Lajos annyi Országok' 's Tartományoknak, a' mennyit egy idejébéli Fejedelem sem birt egész Európában; — és a' mellyeknek már ma még tsak neveikkel sem élünk.

Ő hozta-által Visegrád' Várának szük falai közül, Attyának olly kedves lakó-helyéből, Budára a' Királyi Udvar. Buda' Vára, a' Pesti bé-láthatatlan térségnek, és az alatta udvarló kevély Dunának fel-emelt Ura, Ő-néki kölfönheti olly nagyra-mentt, 's olly sok hívséges Hazafiaknak vitéz halálával halhatatlanná-lett nevét. Az egész Világonn el-híresedett Tokaji hegyeket ő ruházta-fel orvosságot-termő szőlő-veffzőkkel, Ő adott Pétsett az öldöklő fegyvereknek rettentő zörgése között-is békességes, nyugodalmas szállást a' Múzsáknak; 's a' Böltességnak szelidítő tejével táplálta Eleinket, hogy, a' szüntelen-tartó véres hadakozások miatt lassanként ki-vetkezvén emberiségekből, el ne kegyetlenedgyenek. Sokszor közönséges 'ruhába öltözve járta el 'a falukat 's városokat; tudakozta az igazságnak ki-fizolgáltatását; meg-büntette a' szántt-szándékkal vétkező Tifzt-viselőket; és gyakran ő-maga, ezen hizelkedni nem-tudó durva községnek egygyügyü, de hamisság nélkül való, ítélet-tételéhez alkalmaztatta magát. Nem elégedett-meg úgy Szent Istvántól fogva, egy Királlyával is Magyar Ország, mint Lajossal. Ismérte ő a' Magyaroknak természeti hajlandóságát, és, a' mint nevezni szokták, nemzeti lelkét (indoles genius). Tudta azt, az akkori Világnak leg-főbb virtussával, a' katonai vitézséggel táplálni; midőn más rőlről a' jó rend-tartásnak kedvellését, az egyyességet, és az emberiséget, szelid atyai kézzel tsepgettette sziveikbe. Az ő jól-tevő uralkodását, melly negyven egész elztendőkig tartott, meg nem háborította semmi békételenség, semmi belső zendülés, vagy zúgolódás. Lajos alatt hágott fel Magyar-Ország a' ditsősségnek legfelsőbb

poltzára; a' honnan az-után valamint lassanként alább-alább szállott, úgy soha többé oda visszafizetni nem juthatott. Lajos alatt volt boldog a' Haza; Lajos alatt, amaz arany időben, melyben egy egész teleknek királyi adóját, elzárva, Nemes, Paraszt egy-aránt, három garassával fizette; midőn az akkori együgyű erköltsökhöz szabott egy-néhány tiszteletre-méltó törvény sokkal hathatósabban meg-gátolta a' gonoszt, és igazságtalanságot, mint-sem a' mai rendelkezések meg-fizethetetlen sokasága; midőn a' Vármegyéknek Al-Ispánniai tíz, húsz, M. forint elzárva fizetésért szolgáltak; 's a' midőn a' Magyaroknak minden kintse, gazdagsága, a' maga' saját érdemében állott. Boldog volt a' Haza, — csak maga Lajos volt boldog-talan.

Hijába rendelt a' Római Pápa, szánakozó buzgóságból, közönséges könyörgéseket az egész kereszténységben, hijába foházkodott, esedezett Lajos, és ő vele a' mélyen meg-illetődött Magyar Nemzet, a' Mindenek' Attyához: nem akarta az Ég ötlet egy fiú magzattal szerentséssé tenni. Lajos tehát két leányainak, Máriának és Hedvignek, csak az óltalom nélkül szükkülő szűk Országokat, de nem a' maga' nagy elméjét 's vitéz szívét, hagyhatta örökségül. Az ő halálát rendelte az Úr, a' Magyarok' nagyságának 's ki-terjedésének által-léphetetlen határának. Eddig engedte terjedni hatalmokat; 's el-nézte helyben-hagyó tekintettel, hogy ez a' minden idegen erő által győzhetetlen hatalmas birodalom, maga magát, belső egyenetlenség által eméssze meg. Itt kezdett el-olvasni Hazánk' félelmet-'s tisztelet-gerjesztő fényessége. Bé-borult lassan-lassan, mint midőn a' hanyatló Napnak erőtlen sugárít el-fogják a' vékony estvélyi felhők; és még ama' hatalmas Mátyás Király-is csak halavány hód-világban jelent meg, az el-múltthoz képest. Itt kezdődtek a' belső visszavoná-

sok, és zendülések; Hazánknek ama' siralommal-teljes napjai, midőn a' bődögtalan Hazafi, ellensége ellen fordított fegyverét, éretlen buzgóságtól meg-vakíttatva ugyan, de ah! még-is örvendezve, verte Hazafi-társának szívébe. Midőn kinek-kinek a' maga' zabolátlan indulattya szabott törvényt; midőn a' Királyok 's Királynék illetlen fogságba hányattak, 's rész-fzerént megölettek, rész-fzerént örökös tömlőtzebe zárattattak.

A' míg Lajosnak testvér öttse István, Erdélynek, Szepességnek, és Sárosnak Vezére; a' míg Ennek Fija, János, a' Dalmátzia- és Horvát-Országi Bán, éltenek: békével szenvedte Lajos háza' özvegységét; várván, hogy Rokoniban talán meg fog áldattatni. De minek-utánna Istvánnak véletlen halálát, a' Fijának, Jánosnak, halála-is hirtelen, és minden mag nélkül, követte vólna: elkeseredett a szíve, és az Égre, 's magára bízta a' Magyaroknak szzerentséjét; és még csak a' Leányiban-való reménységnek élt, kiket nagyra menendő Ifjaknak akart ki-házassítani. Az ifjabbik Leánya, Hedvig, Jagelló Lengyel Királynak adattatott feleségül; a' ki alatt ofztán e' két nevezetes Ország el is vált egymástól, mind örökre.

Máriában, öregbik Leányában várta Lajos, házának majd halála után léendő fel-éledését; és a buzgó hívségtől viseltetett Magyar Rendek-is, öszve-jöven Budára, Máriát kívánták Királyoknak a' meg-élemedett Felségtől. Kivánsi szemekkel néztek minden akkori Fejedelmi Ifjak, a' hozzá-hasonlíthatatlan Máriára. Egész Európa kétséges hallgatással várta a' Magyarok meghatározását; és már előre irigylette az isméretlen ifjúnak, olly sok gazdag és hatalmas Tartományok' jövődöbéli Fejedelmének' szzerentséjét. A' Magyar, bizodalmas örömmel tekintett Máriára, 's előre tisztelte benne a' Nagy Lajos' vejét; Királyához-való hív indulattyaiból el-hitetvén magával, hogy

a' Mária' Férje leffz Lajos' minden érdemeinek-is bizonyos örökösse.

IV-dik Károly Római Császár' 's Tseh Királynak Udvara volt akkor időben leg-első egész Európában. Nem ugyan hatalmára nézve, mert meg homályosította' Lajos minden koronák fényességét, és egy Fejedelem erejét sem lehetett az övéhez hasonlítani: de a' Császári koronát tartották közönségesen leg-elsőnek. Lajos Királynak már semmi férjfi gyermeke nem lévén, mindenek Károly Császárnak fíjára, Zsigmondra, függefztették szemeiket; a' ki-is, szép termete 's ábrázattya mellett, elevenességének 's gyermeki elzének némelly olly jeleit mutatta, mellyeket a' Fejedelmek' fíjaiban mindenkor tsudálni szoktunk, a' közönséges születésű Ifjakban pedig helyben-hagyunk. Zsigmondra nézett mindeneknek vélekedése szzerént a' Császári korona, 's talán még Tseh-Ország-is; és ki ne kívánt volna, eggy illyen hatalmas ágyból született, nagyra-menendő Ifjúnak, jó erköltsöket, és minden-féle virtusokat, mellyek eggy igaz jó Uralkodóban el-múlhatatlanúl szükségesek? Nem-is múlatta-el a' tsapodár Hir, ezer meg' ezer hozzá adásokkal hirdetni, 's nagyra magyarázni Zsigmondnak még leg-közönségesebb gyermeki tselekedeteit-is. Kedves-ízű gyümöltsöket esküdött e' fakadó bimbóról, melly még az öfzi meg-érésig az egész elztendő' bizonytalan változásainak alájok volt vettetve. Lajos-is tehát, az Orzágnak meg-eggyezett akarattyából, Zsigmondot választya Máriának férjül. Bizonyos az, hogy mind Lajos, mind a' Magyarak, tsak azokat a' tökéletességeket látták Zsigmondban, a' mellyekkel kívánták hogy bírjon, és a' mellyekkel őt a foglalatoss képzelődés már előre gazdagon felruházta. De kit is ne vakíttana-meg a' sok jó illatú tömjénnek füstí, mellyel a' maga' szerette bálványának olly szívesen áldozik?

Szent és el-mellőzhetetlen szokás volt abban az időben, hogy akármely nagy-születésű Leányok klastromokban töltsék-el gyermekségeket; ott tanulják az alázatosságot, az Isteni félelmet, és, mindenek felett, az akkori leg-első virtust, a' testi vétkes kívánságoknak meg-zabolázását, el-fojtását. A' férfi gyermekeket, mihelyt jární tudtak, már lóra ültették; a' máí tsergő 's egyébféle fa-báb helyett, fényes kardokat 's buzogányokat adtak kezeikbe; 's szintén úgy nem szégyenlette akkor a' Nemes Ifjú, ha írni 's olvasni nem tudott, mint a' mi időnkben, ha, minden szemérmét 's nemzeti díszes erköltsöket félre-téve, Őseinek 's a' mostani meg-világosodott századnak gyalázzattyára, fajtálanságaival ditsekedik. Igaz az, hogy akkor tudatlan 's durva Világ volt; hogy a' tudományok mind a' klastromokba szorultak, és tsak azokban üzettettek; 's hogy tsak a' Papok 's Szerzetesek tudtak könyvből imádkozni, a' Világiak ellenben magokon tsak olvasóval segítettek. Igaz az, hogy a' ki pennát tudott kezébe fogni, derék ember vólt; és, a' kiket mi ma Író-Deákoknak hívunk, azok akkor Titoknokok vóltak. a) De ellenben bátrabb vólt egy kéz-tsapás, mint-sem ma húfz, Egekre-való esküvés; fel-bonthatatlan a' barátság, szent a' mások' betsülete iránt való tífztelet, széplötelen a' szüz leány-párta, isméretlen a házasságtörés, 's közönséges az őfz vénségig megtartott férjfiúi elevenség; és a' Magyarinak naptól-portól el-barnúltt artzáját, 's kemény testét, annál illendőbben ékesítette egy nemes meg-tsálni nem-tudó lélek. Akkor, majd minden kiesebb völgyben, egy suhogó víz' partján, majd minden szép ki-látású termékeny határban, egy egy klastrom állott. Az akkori buzgó, minden pompa 's vesztegetés nélkül élő, együgyü Világ, nem tudta háznosabb helyre fordítani pénzét. A' Szerzeteseknek titkos szíveik vóltak a' Világiak' szorongattatott lelkeiknek nyitva-

álló menedék-helyei; és a' klastromoknak külső magas kerítésesei az ő ingó-bingó jószágaiknak a' futó ellenség előtt bátorságos óltalmazó bástyái.

Nagy-Szombat, már akkor-is híres vólt; nem ugyan, mint ma, tornyai' 's templomainak sokaságáról: hanem, mivel az ottan lakozó Ursulita Apátság különös jó mód-dal tudták oktatni és nevelni a' Leányokat. Sok nagy Úri 's Fejedelmi Affzonyok jöttek-ki kezeik alól, kik kereftényi életekkel, 's magoknak példás viseletével, az Apátságokról-eredett jó hírnek valóságát meg-bizonyították. A' jámbor Királyné Erzsébet-is tehát, az akkori Világnak klastromi kegyessége fzerént, arra határozta-meg magát, hogy minekelötte a' nagy Udvarokban közönségesen félzket vertt vétkek meg-vefztegetnék Leányainak szivét, őt Nagy-Szombatba küldgye. Kevés személyekből állott a' Mária' Udvara. Gara István Nádor-Ispányné, születésére nézve Horvát Rozália volt fő Gond-viselő-Affzonya; a' Czilei Grófnak Borbára nevezetű leánya, mulató-társa; a' mi pedig az írást, olvasást, és kereftényi jó erköltsökben-való elő-menetelt 's gyarapodást illette; az egyenesen az Apátságokra volt bízva.

Mária nem volt az, amit közönségesen szép gyermek-nek szoktunk nevezni. Nem ama' tündöklő-szépségű, virágzó-színű, 's eleven-szemű, melly első tekintetre észtefzetet; és a' mellyenn a' Férjfiaknak szíveik olly örömet szzenvednek hajó-törést. Nem vólt szép; de valamelly titkos termélfzeti kellemetesség, melly az embert minden tsábíttás vonta hozzája; ama' tsendes és tsak az idővel tetfző nyájasság, a' társalkodás által ki-fejtődő fzerelme-tesség; ép, magas termet, 's méltóságot jelentő tekintet: azt tselekedték, hogy az ember el-felejtkezett mellette a' leg-szebb Affzonyokról, és akármelly hideg vérrel szemlélte légyen-is őtet előffzör, belső meg-illetődés nélkül soha

többé el nem hagyhatta. Hamisság és tettetés nélkül való szívű, 's jó-lelkű volt e' mellett; szívetében 's szavaiban állhatatos; le-botsátkozó, és a' leg-jobb, leg-áldottabb feleség, 's leg-kedvesebb házi asszony lett volna, ha egyszer-'s-mind igazgató Fejedelemnek-is nem kellett volna lennie. Annál szebb volt ellenben Borbára, Máriának mulató-társa. Tsintalan barna szemei, ábrázattyának mosolygó pirossága, meg-bájos nevetése, 's eleven tekintete; mindenkor víg elméje, nagyra-vágyó indulattya, fejessége, 's már akkor-is ki-tetfő álnokságinak némelly jelei: nagyon-is ki-mutatták, melly szívet-hódító, veszedelmes személy lenne jövőendőben. Örömet választott volna a' meffze látó Gara Istvánnak más játfszó-társat Máriának; olyant, ki az ő tsendes természetével jobban meg-eggyezett volna. De hatalmas ember volt Gróf Czilei az Udvarnál; 's férjének, a' Nádor-Ispánnak, jó barátja. Mind ezért tehát, mind pedig azért is, mivel a' maga' szorgalmatos gondviselésétől 's szem-füles vigyázásától jobb jövőendőt reménylett, ő-is el-hallgatott. Az igaz, hogy az eleven Borbára, víg gyermeki játékival mindenkor fel tudta ébresztetni a' lassú Máriát; 's tsendes szomorúságra hajlandó lelkét szíves tsevegései által vidámabb állapotba hozta; igaz, hogy sok viiffza-hozhatatlan jó napokat töltöttek együtt a' klastrom' udvarának tsendes falai közt, és az Apátság' kertjében tsergedező pataknak magános partyain. De mi volt e' futó öröm, azon ezer meg' ezer titkos gyötrelmekhez képest, mellyel az-utánn Máriát, koporsója' bezártáig, üldözni meg nem szünt? mi volt egyéb, mint-sem méreg 's epe, melly ezen ártatlan időknak emlékezetét annál érzékenyebben meg-keserítette?

Az Öregeknek él te tsak egy gyenge haj-szálon függ, mellyet leg-kissebb erőltetés-is könnyen ketté szakaszt. Mennél bizonyosabban el-tűnt a' múltó idővel Lajosnak

reménysége-is, hogy még valaha férjfi örököse lehessen : annál inkább emlékeztették ötét hanyatló napjai, Leányának (Máriának) el-jegyzésére. Számos követeket küld azért Károly Császárhoz, kik a' már előre megesett végezés fzerént Zsigmondot Magyar-Országra lehozzák ; és Zsigmond, minek-előtte gondolták volna Budára érkezett fzerentsésen. Melly hűséges Magyar nem érzette volna ekkor Lajos' atyai fzívének örömmel-telYES indulatit, midőn a' kellemetes Ifjat előfzör meg-látván, egy kezével öfzibe elegyedett hofszú fzakállát álla alá tsapta, a' másikkal választott vejet dobogó mellyéhez fzorította ! midőn sűrű tsókjai utánn könyvekben lábbagó fzemeit az egekre fel-vetvén, a' mennyei Atyához foháfkodott, hogy Zeigmondot fzámos férji gyermekkel áldgya-meg ; a' miért ő olly hafzontalanúl esedezett vala ! Ament mondott reá az egész jelen-lévő Magyar-ság ; és kevés napok múlva el-mentek Nagy-Szombatba.

Mária már ekkor 13-dik efsztendejébe fordúlt. Szelid és valóban ártatlan, de még-is elég idős volt már arra, hogy a' szerelemnek, vagyis inkább hajlandóságnak első kedves indulatit érezhesse. Zsigmondot a 15-dik tavafz ékesítette fel az ifjúságnak mosólygó rózsájival, 's adott eleven te-kéntetének egy olly termézfeti kedvelltetést, melly a' legelső látásra éfzre vehetetlenül meg-nyerte az embernek fzívét. Külömben termetére nézve már ekkor-is elég magas ; ép-testű, és erős-alkotású. Fel-tételében és fogadásában állhatatlan, indulatinak minden tartózkodás nélkül engedelmeskedő, a' jóra és roffzra egyy-aránt egész a' mértéktelenségig hajlandó, és már gyermek-korában éppen az, a' millyennek később tselekedetei fogják mutatni. Sokat ártott erköltseinek az attya' iránta való lágysága ; kivált a' miolta Mária' férjeül-való választása utánn kebelebeli fzerelmesse lett. De sokkal többet ártott még, egyy az Udvarban lakó el-fajúlt Olafz Úrfinak példája, ki az óltár

előtt szentnek és buzgónak mutatta magát, de a' templomon kívül Vallás- és Isten-tagadó, ki ellenségének szembe nyájas és édes, háta megett a halálig üldözni kész; külsőképpen tsendes, de valaki ellen való haragjában a' boffzúálló után-is engesztelhetetlen, ki tsak a maga kívánságának bé-töltését tartotta leg-főbb boldogságnak; és a' ki mind azt, a' mi az emberiség előtt szent, az irgalmasságot, fzelidséget, és ártatlanságot, ki-nevette. Ollyan az éretlen ifjúságnak a' rossz példa, mint a' gyenge szöllő-fzemnek a' ragya. Ritka elme, ritka szív, mellyet meg nem veztegetne, és a' melly inkább idegenséget, mintsem kedvet, kapna iránta. Zsigmond-is mind-azokat tanulta-meg ettől az Olafztól, a' mellyeknek örökké-való homályban kell való maradniok előtte. Egynehány alkalmatosság nevelte benne a' rendetlenségre hajlandó indulatot; és az idő, a' mint több-több szabadságot kapott, természetévé változtatta.

Az első tekintet, a' mint Zsigmond és Mária meglátták egymást, meg-határozta mind-a' kettőnek örökös boldogtalanságát. Ki nem tudja, melly sok függ attól a' szem pillantástól, a' mellyet egy Ifjú valamely Leányra vet leg-először? mely nagy hatalmat vegyen az első ítélet az embernek szívéen, s' mint uralkodgyék benne tsak nem életé fogytaig? Ah! örökre el-törölhetetlennek az illetén első bé-hatások a' fzerelemnek dolgában! A' gondatlan ifjúság tsak arra hallgat egyedül, a' mi szemeinek megtetfzik, és külső érzékenységeit tsiklándoztattya; de a' későbbre meg-értt okosság és értelem sem tud ezen első hajlandóságon változtatni, melly ezer boldog érzések között, sok elztendők múlva is, ismét meg-újjul. El-múlik a' fzerelem sokszor, midően az első kedves képnek visszaért emlékezete a' tsalárd szívet még-is gyönyörködteti. Zsigmondnak éppen nem tetfzett Mária. Maga szép lévén,

nem kapott semmi más egyében, mint igen fzembe-tünő ritka szépségen; és az ő tüzes elevensége igen kevés meg-eggyezést talált a' fzelid Máriának tsendes erköltsével. Borbára szépségére nyílt meg Zsigmond' fzíve. Édesdeden fzíttá-bé azon sűgárokat, mellyek annak kellemetes artzájiról tündöklöttek, de sokkal jobban tudta magát tettetni, mint-sem hogy azt, a' mit kebelében Borbáraért érzett, Máriának ne hazudta volna. És Mária, azon első fzerelmes tekéntetre, mellyel ártatlan érzékenységeit meg-tsalta, az első kéz-fzorittás után, melly fzemér'm artzáját fzo-katlan el-pirulás tüzével bé-borította, soha többé el nem felejthette Zsigmondot. Zsigmondról gondolkozott fzünet-lenül; ezerfzer meg ezerfzer ötlött elméjébe a' ruhája, mellyet viselt, test-állása, magá viselete, fzája' mözdülása, ha valamit fzóllott, karjai ki-terjefztése, midőn kezét meg-tsókolta, és nyájas pillantása, mellyel fzíve' nyűgodalmát meg-vefztegette. Alig várta öfzve-keléseket, hogy eggyütt-keressék a' madárfézfzkeket; hogy fzüntelenül eggyütt-üllye-nek valamelly maginos hárfa' hangja mellett. Zsigmond Borbárával múlatta magát; és Mária tsak úgy jelent meg néha-néha képzelődésében, mint midőn valamelly test után az árnyekot minden illetődés nélkül éfzre-vefzfzük.

Kinek jutott volna efzébe, még tsak kételkedni-is, hogy Zsigmond és Mária fzívesen ne fzeressék egy mást? Úgy-is közönséges gyarlósága ez az emberi fzívnek, hogy a' mit valóban kíván, azt mint egy már meg-esett dolognak tartsa, úgy hogy többé annak bé-tellyesedésében még tsak kételkedni se fzeressen. Még a' külömben fzemes Gara Istvánné-is, ki réfzre-hajlás nélkül vígyázott minden leg-kissebb mözdülésra-is, nem talált semmit, a' mivel meg-nem elégedhetett volna. Lajos nem tartóztathatta öröm-könyveit, mellyek meg-indult fzívéből tífzteleles fzakállára le-görgöttek. Erzsébet Királyné, ezen rövid fzempillantás-

ban egész szerentsés házassági életét meg-jelenni látván, fennszóval zokogott, és a' Vének, kikben a' jól-tévő képzelődés első szerelmeknek boldog emlékezetét elevenen meg-újította, le-sütött fővel, mély meg-illetődéssel állottak az ifjú fejedelmi pár körül. Szent látás! Lajos, leánya' jövődöbéli boldogságának ezen szerelmes képével szállott koporsójába. Erzsébetet meg-tanította a' bölts idő, melly kitanulhatatlan legyen az embernek szíve.

Még egynehány napokig mulatott ez utánna' Királyi Udvar Nagy-Szombat' Várossának barátságos környékiben. Lajos örömmel engedett magának egy két nappal többet, mind azért, hogy terhes foglalatosságitól meg-pihennyen, mind hogy szerelmes leányának ártatlan társalkodásában tovább gyönyörködhessék. A' Királyné az Apátzakkal, Máriával, és Gara Istvánnéval mulatta magát; 's, kegyes Asszony lévén legtöbb idejét a' templom sekrestyéjében töltötte. Az Udvari Nemes Ifjúság, idejéhez ó neveltetéséhez képest a' vadászatot kedvellén, a' körül-belől lévő magas bértzek erdejiben lövöldözte az őzeket, szarvasokat, 's gazdagította a' királyi konyhát. Zsigmond keveset lehetett reggel Máriával; a' hofzas imádkozás nagy részét elvette a' délnék; és kiki tartozott itt-is, eleibe-adott kötelességeit el-végezni: Mária a' gazd'-affzonságot, Zsigmond a' fegyverfogást és forgatást. Tsak a' vékony fölöstökömözés mellett jöttek ölfve, midőn az egész Királyi Udvar fennállva sajtot és kenyeret kézből falatozott; ellenben az egész dél-utánni időt egymás' társaságában tölthették, vagy az Apátzák' magános kertyekben, vagy a' Város alatt gyönyörű pázsinton fel 's alá sétálva.

A' vidám tavaszi napok annál inkább fel-nyitották Máriának édes indulatokra hajlandó szívét, a' Zsigmond iránt való szerelemnek érzésére. Miólta Zsigmondot meglátta, tisztábban hasadt néki a' hajnal, derültebb volt a'

reggel, mosolygóbbak az illatozó virágok, és kellemetesebb a' madarak' tsevegése. Az-ólta örömetesebb nézte az apró követseken fel akadt víznek fzőkdöső kis hajjait, a' tarka baratzkfák' fakadásit; fživesebben imádkozott, soha sem fzerette jobban Gara Istvánnét, és nem érzett mélyebb tífzteletet felséges fzüléji iránt. Jól látta Garáné Mária' fživének változásait, fzerelme' nevedését, igazán örven-dezett rajta, 's kívánt hasonló érzékenységeket Zsigmond-nak-is. Örömmel nézte volna, ha a' sétálás közben különösen társalkodott volna Máriával, 's nyilvánban mutatott volna fzerelmet iránta. De Zsigmond egy fzempillantást sem akart el-vezteni, mellyet kedves Borbárája mellett el-tölthetett; és Gara Istvánné refzketve látta már most kétsége félelmének bé-telYESEDÉSÉT; látta a' jövendő időt fekete ábrázatban meg-jeleni előtte olly sokáig titokban maradt, 's annál inkább refzketett, mivel nem segít-hetett rajta.

Minek-utánna tehát buzgón meg-tsókolgatták volna a' fzent ereklyéket, 's az Apátzákat juhokkal, barmokkal, 's egyéb konyhára valókkal és húfz arany-forintokkal gaz-dagon megajándékozták volna: víffza-tére az egész Királyi Udvar Nagy-Szombatból, 's el-vivé magával Zsigmondot-is Budára; hogy a' Magyarok' fzőkásit, törvényt, és a katonaságot meg-tanúllyá. Felette nehezen esett az öreg Királynak, kedves leányától meg-válni. A' Királyné három-rendbéli tsókjai után háromszor tsókolta-meg újra Máriát, és még sem erefzthette-ki ölelő karjai közül. Mária hall-gatva, de ezer jó kívánságoktól tellyes fživvel kísérté ked-ves fzüléjit a' hintóig; és, a' mint el akart tőlük bútsúzni, egy belső nyughatatlanság meg-akadóztatta nyelvét a' dadogásig. Zsigmond' látására, ki utóllýára ült-fel a' hin-tóba, egészlen meg-némúlt. Földre függefztvén fzemérmes artzáját, könnyen meg engedte kezeit tsókolni az álnok

Zsigmondnak, ki az-alatt lopva még-is Borbárára tekéntett. De a' mint a' Királynak szavára «Isten hozzád, édes leányom!» a' kotsis meg-tsapkodván pajkos lovait, sebesen el-nyargalt volna: úgy állott refzketve, mint a' magasra fel-nőtt szekfü-szál, melly, hirtelen el-rántatván mellőle támasztó-veffzeje, remegve ingadoz. Egy meg-nevezhetetlen érzékenység foglalta-el szívét. Sokáig nem mozdúlhatott-meg álló-helyéből, 's érzékenységei' terhe alatt annál inkább szenvedett, mivel a' jól-tevő könyv-hullatások nem segítettek szíve' szorongatásán. Gara Istvánné mint-egy magán kívül vitte-vissza a' klastromba; szánakodott állapotján, 's a' magáén'-is, hogy ő soha a' szerelemnek sem édességét, sem szomorúságát nem érezhette. Vén ember volt Gara István akkor is, mikor ötet nékie feleségül adták; az ország' terhes gondgyaitól meg-rántzosúlt tekéntetében nem vett észre soha semmi szerelem-jelentő pillantatot; az-előtt más ifjat nem ismért, és most csak Mária' társalkodásával kellett ki-pótolnia 's el-felejtene a' szerelem' gyönyörűségeit, mellyekre mind ifjúságára, mind kellemetes szépségére nézve méltán szíamot tarthatott volna.

Mária, be-lépven szobájába, mellyben Zsigmondot leg-előfför látta, el-fakad sirva, és sem Gara Istvánné barátságos vigasztalásával, sem a' Fejedelem-Affzony a' Szentek' fájdalminak elő-beízellésével, nem szüntethették-meg zokogását. Csak akkor, midőn a' meg-búsultt természet bő könyv-hullatásokkal enyhített fájdalmain, csak akkor szünt-meg nehéz sirásától, 's hármaztatta sóhajtását. Ah! mert soha sem ért még illy szomorú napot! A' midőn a' Nagy-Szombati klastromba küldtetett, Gara Istvánnénak szíves barátságában könnyebben el-felejtette szüléjitől való első megválását, de a' Zsigmond' el-távozása által szívében ejtett ürességet nem pótolhatta-ki senki' barátsága. Hijába

Izabadította-fel a' Fejedelem-Asszony az Apátzákat egész napra klastromi kötelességeik alól, hijába adott laptát kezeikbe, hijába hajtatta-bé a' bárányokat: Mária semmi-ben sem találta kedvét. Tsak a' magánosságot óhajtlák a' bóldogtalanok és szernelmesek, kik a' tsergedező patakokkal 's a' lengedező szellőkkel leg-szívesebben közlik titkos panaffzokat. Mária soha sem vólt víg-kedvű, 's a' mint Zsigmonddal egygyütt szüléji el-mentek, el-velztette kevés természeti elevenségét is. Egy valamelly szívét-ízo-rittó nehézség érzéketlenné tette minden örömhez, és komor kedvetlenség borította-bé egész ábrázattját. Lesütött fővel ült párna-székén, mélyly andalodásba merülve. Nem fájt semmi teteme, semmi baját, semmi testi nyavalyáját nem érzette, nem haragitotta meg senki; a' szüléji' el-menetelet sem szenvedte már olly nehezen: még sem vólt semmihez-is kedve. Ha imádkozott, szüntelenül této-váztak gondolati; ha a' kertbe ment, vagy valamelly munkához fogott, töstént meg-únta magát; neheztelt, ha mást vígadni vagy nevetni látott; eméltődött magában, ha megszólították; minden érzékenység nélkül hallotta a' tavalzi bárányok' bégetését, a' madarak' hangitsálását; el-felejtette még-étetni galambjait, meg-öntözni virágjait: 's még sem tudta szegényke, hogy szeret. Leg-súlyosabban az esett néki; ha a' Fejedelem-Asszony, egygyűű buzgóság-ból, a' Szentek' szenvedésivel kezdte vígasztalni. Legkissebb hasonlatosságot, vagy meg-egyezeit sem talált a' Mártiroknak fájdalmai és a' maga' szívének érzékenységei között: ellenben mindgyárt el-pirúlt, ha valaki Zsigmondot találta emlitteni; Zsigmondot, a' ki, ha mindenről el-felejtkezett-is, szüntelenül elméjében forgott, a' kiről-való gondolkodásában aludt-el, és a' kinek emlékezetével serkent-fel. Nég-is titok volt magának ez a' szerelem. Valóban nem tudta belső nyughatatlanságának okát és eredetét, noha

mindenkor leg-örömostebb' nézett arra a' helyre, a' hol Zsigmond leg-előffzör kezeit meg-tsókolta; a' hol bóldog ártatlanságának nyúgodalmát tudta-nélkül el-vezttette. De miképpen-is merte volna egy 13. efsztendős, a' klastromnak tudatlan kő-falai között nevelkedett leányka, olly helyen, hol a' szerelmet 's minden természetí hajlandóságokat, mint egy kárhozatos vétket, fekete színekkel festettek-le előtte; mi-képpen merte volna magának meg-vallani, hogy ízeret? A' nyelvén hólt volna el az a' vallás-tétel, és a' ízemérem miatt meg-repedt volna artzája.

Borbára sem volt már gyermek, hogy Máriának ízemmel látható nagy változását, és Zsigmondnak íránta való kedvező ígyelmetességét, éífre ne vette volna. Éírzette-e azonban éppen azt magában, a' mit Zsigmond tölle nem titkolhatott, nehéz meg-ítelni. Az bizonyos, hogy valamint Mária természetével az övé éppen öízve nem íllett, és a' Zsigmond' 's maga' tulajdon elevensége között sokkal nagyobb hasonlatosságot 's megegyezést talált, úgy napról-napra idegenebb lett Máriához. Ítéletet tenni nem tudó a' jóvendőkkel keveset gondoló, gyermekségének ártatlan idejében édesdeden, múlatta ugyan magát Máriával. Egy-másra ízüntelen ízükségek lévén, hóízzas czeremónia nélkül, könnyen-is meg-eggyezhettek a' játékon; és valamint hogy egyik sem ísmért közülök senkit-is mást, a' kit jobban ízerethetett volna: úgy tókélletesen 's minden ki-fogás nélkül meg-elégedett a' társasággal. Mária leg-alább, soha-sem feleíjthette-el ezen gond nélkül tölött jó napjait: tsak emlékezetekért-is mindenkor ízerette Borbárát, és még az-utánn-is, midőn halálos ellenségévé lett, nehezen esett neki, néhai jóbarátnéját kárhoztatnia. De mindenkor-is vígabb vólt Borbára, hogy-sem Máriának-is több vídámságot ne kívánt volna, sokkal elevenebb és állhatatlanabb, hogy-sem az eggyenlő természet eggyügyű

múlatsági eltörölhetetlenül bé-hatottak volna szívébe. Gyermekek-korában-is sokszor kotzódott Máriával, ha ez ő-nállánál hamarabb el-hagyta a' futkározást; és örömeoseb' játszott a' tarka követskékkal, ha szokszor egészlen félbe szakasztván a' játékot, bé-ment Gara Istvannéhoz. A' mint nevededett, és már mindenkinek hajlandósága a' mulatság' nemeiben külömbözött, úgy hogy gyakorta két-felé-is vontak; annál több-több okot talált naponként az idegenkedésre. A' mint, idejével együtt, értelme 's tüzes elevensége jobban ki-fejlődött, és tsintalanságaiban Mária részéről nem tsak helyben-hagyást nem talált, hanem több ízben meg-is akadályoztatott, sőt néha bé-is vádoltatott: ilyenkor gyakorta fél-nap-is nehezteltek egymásra. Főképpen pedig a' miolta Mária Zsigmondot meg-szeretvén, Borbára az ő andalgásit, titkos szomorúságát, és gyakori sóhajtásait tsak ki-nevette volna; egészlen el-idegenedtek egymástól. Borbárának halál volt a' klastromban tovább lakni. Sokkal nagyobbban is útálta annak szoros fenyítettékét, mint sem hogy szabadabb életet ne kívánt volna. Tudta, hogy, eggyetlen egy leány lévén az édes anyjától mindent meg-nyerhet. Hallotta a' Budán gyakorta megtörténni szokott mulatságokat, az Udvari bolondnak tréfájit, az aranyos ruhákba öltözött szép Ifjagnak viaskodásokat, a' hegedű-szónál való tántzokat, a' lármás vigaságokat, mellyek az udvari életet követni szokták. Ez volt az ő hajlandóságihoz illendő mulatság, nem a' Szentek Legendája. Erre a' szabad életre vágyakodott ő szüntelenül; és a' legelső keserves izenetre, mellyet halálos únalma felől az anyjának tétetett, könnyen ki-dolgozta az attya Lajos Királynál, hogy Borbára Nagy-Szombatból eljöhessen, és Budán a' Királyné' szolgálattyába állhasson, az akkori időhöz képest emberséget tanulni; annyival-is inkább, mint-hogy Máriát sem akarták már fél-éftendőnél tovább a klastromban hagyni.

a) Első Mária Magyar Királynak Eletéhez.

(Jegyzet a 193. l. 20. sorához.)

«Tudva vagyok a' Tudománybéli történetekből, mely nagy homályban feküdt légyen Európa azon időkben, a' melyekről itt emlékezetem van. A XIV-dik Száz (mellyben Lajos és Mária Királyaink uralkodtak) egy volt a' leg-szetétebbek közül, Krisztus után. Nagyon meg-tsalatkoznék ehhez-képest, ha-ki azt vélné, hogy csak a' mi Hazánkban volt volna akkorban olly nagy tudatlanság. Azonban ha bár ez úgy lett volna-is, nem lehetne rajta meg-ütköznünk, 's nagyon tsudálkoznunk; meg-gondolván, hogy a' Magyar Nemzet (általlyában véve) nem olly igen régen hagyta vólt el az-előtt a' bálványozást, sőt hogy, a' mi több, még a' XIII dik Száznak utolsó tizeiben-is nagy számmal vóltak ezen Országban ollyanok, kik a' Keresztény Hiten kívül vakoskodtak. (Illyenek vóltanak a' Kunok; kik melly nagy és hatalmas erővel birtanak légyen, kitettségük onnét, hogy IV. László Királyt 1290. eszt. gyilkosul meg-ölvén, önnön magát a' Magyar Nemzetet-is — legalább nagy részént — hatalmok alá hódíthatni reménylették.) — Ki nem tudgya pedig melly sok idő kívántsék arra, hogy egy hadakozó nagy Nép, ha bár a' Keresztény Religiót fel-vette-is tudományra 's elmebéli világosságra juthasson? — Már: mi lett légyen annak oka, hogy a' fellyebbemlitett időkben a' többi Keresztény Nemzetek-is olly nagy homályba merültek; sok nagy-hitű Történet-Jegyzők világos szókkal meg írják; és nevezetesen Leibnitz, kivel ebben majd minden jelesebb Írók egyet-értenek, meg-érdemli, hogy az ő ítéletére figyelmezzünk. Ezen nagy Embernek tulajdon maga' szavai (Introd. in Skript. Rer. Bruno. ad. §. 63. sive Gervasii-Otia) imigy

vannak: Visit eo seculo, quod ego, cum proximo, omnium seculorum post Christum natum ineptissimum esse comperi; decimo tertio, inquam, quo subito omnes propomodum boni Scriptores euanuere, cuncta in se trahentibus monachis mendicantibus, qui tunc insurrexerunt; et mox ignorantiam atque errorem etiam vinicomburio-sancientibus: vt vix alia, quam vtriusque curis et scholasticarum argutiarum studia superessent. Germanis certe seculum decimum, aureum fuit præ decimo quarto: quo tempore etiam iura imperii supina ignoranta propemodum intercidere. -- Ex Ottone Frisingensi apparet, medio duo decimo seculo integram adhuc discernendi facultatem superfuisse: mox vero vno impetu pabulae, antea intra legendas et sanctorum miracula coercitae, sese in orbem litterarium effudere. Etc.» (Sz. L. jegyzete.)

69. Töredékek Rousseau Munkájából.

1.

«Kegyelmes Uram élnem kell.» Ezt mondotta egy fzerentsétlen Pasquillans a' Miniszternek, ki az ő élelmének gyalázatos módgyát szemére hányta. «Nem látom szükségesnek lenni» felele hideg vérrel a kegyelmes Úr. Ez a' felelet, melly egy Miniszternek igen jól illett, kegyetlen és roffz volna minden más ember fiájában. Minden embernek kell élni. Ezt az ítéletet ki ki tsak maga után látfszatik tenni. Mivel minden terméfszeti ifzonyodás között a haláltól-való ifzonyodás leg-erősebb: az következik belőlle, hogy az, a' ki külömben nem élhet, a' terméfszet' törvénye szerént mindent elkövethet. Bóldog az a' Nép, melly minden nagy baj nélkül jó és a' virtustudása nélkül is igaz lehet. De ha a' Világon valamelly olly alávaló Ország van, a' hol senki nem élhet, hanem ha go-

noszt tselefkzik, és a' hol a' polgár kéntelenségből gaz emberré válik; ott nem a' gonosz-tévőt kell fel-akasztani, hanem azt, a' ki mást azzá lenni kényfszerített.

Az Ember minden karban, rendben, és állapotban egyenlő. A' gazdagnak nints, sem nagyobb, sem jobban eméltő gyomra, mint a' szegénynek. Az úrnak karjai nem hosszabbak, az ő szolgája karjainál; és a' nagy hivatalban lévő nem magasabb akármelly közönséges embernél. Eggyenlő mindennek a természeti szüksége; eggyenlőknek kell lenni az eszközöknek-is, ennek ki-pótlására. Oh ha az embert embernek nevelnék előbb, mint úrnak! ha több kívánságot nem szereznének néki, mint tehetséget! ha inkább követné a' Természetnek, mintsem a' Világ' nevetséges képzelődésének úttyát! Minden-napi példa, hogy az a' kit ez, vagy amaz élet nemére képzíttenek, minden egyébre alkalmatlanná leffz; és hogy-ha a' szereztsének tetszik, tsak egy bódogtalanlalt igyekeztek belőlle tsinálni. A' nagy meg-aláztathatik; a' gazdag szegény, és az úr szolga lehet. Hát ugyan olly ritkák-e a' szereztsé tsapásai, hogy valaki magát azoktól egéffzen meg-mentettnek lenni tarthatná? A' mi valakin meg-történhetett, mindeniken meg-történhetik. Mi nevetségesebb pedig egy nagy úrnál, a' ki koldússá lett, és nyomorúságában születésének méltóságával álmodoz? Mi gyalázatosabb egy meg-szegényült gazdagnál, a' ki megemlékezik arról, mint útálta légyen a' szegényt, és érzi, hogy legalábbvaló emberré lett. Az első, nyilván-való gaz emberré, a' másik eggy alaton hízelkedő lélekké válik, ezzel a' szép szóval: élnem kell.

Azt tartjuk, hogy a' Társaságban fenn-álló Rendeknek eggy-általlyában meg kell maradni, és nem gondoljuk meg, hogy ezek a' Rendek el-kerülhetetlen változások alá vagynak vettetre: és hogy lehetetlen, előre által-látni,

vagy el-távoztatni azt, a' mi rajtunk meg-történhetik. Mindazt, valamit az emberek tsináltak, az emberek el-ronthatták. Nintsen semmi egyéb el-törölhetetlen jel, mint a' mellyet maga a természet nyomott-bé; ez pedig sem nagy urakat, sem gazdagokat nem tsinált. Ugyan mit fog az ő megaláztatásában az a' bódogtalan tenni, a' kit tsak nagy úrnak neveltek? mit az a' gazdag, kinek tsak pénz a' lelke? mit a kényén-neveltt, ki magának hasznát nem veheti, ki egyebet tenni nem tud, mint a' mi nintsen hatalmában? Bódog ember, a' ki fájdalom nélkül el-hagyhattya állapottyát, melly ötet el-haggya, és a' fzerentsének ellenére ember marad. Ditsérje más, a' mint akarja, az olyan meg-győzettetett királyt, a' ki bú-sultában trónussának romladékai közzé akarja temetni magát; én megvetem ötet, mert látom, hogy csak a' korona téfzi valamivé, és hogy éppen semmi sem, mibelyt nem király.

Az ember és a' polgár, akárki legyen, nem hozhat semmi egyéb jófzágot a társaságba, mint önnön magát: minden egyéb javait akarattya ellen bírja; és ha valaki gazdag, vagy nem él gazdagságával, vagy mások-is élnek vele. Az első esetben mástól lopja-el azt, a' mitől magát megfzfztya, a' másokban pedig éppen semmit sem ad és így a' társaság' terhe egéffzen rajta marad, mind addig, míg magával nem fizet. — «De az én atyám fzolgált a' társaságnak, midőn azt nyerte.» — Meg-lehet, az atyád a' maga' adósságát fizette-le, de nem a' tiédet; te annál többel tartozol másnak, mivel gazdagságban fzülettettél. Nem helyes, hogy az, a' mit egy ember tsinált, mást az alól fel-fzabadíttson, a' mivel tartozik; és egy atya sem hagyhat a' fijára olyan just, hogy másoknak hafzontalan legyen. A' ki heverve költi-el azt, a' mit nem maga nyert, lopja azt; és az, a' ki tőke-pénzéből él, a' kit a' társaság ingyen fizet, az én fzemeimben keveset különböz

a' haramiától, ki az úton-járók javaiból él. A' társaságon kívül a' magános ember, ki senkinek semmivel nem tartozik, úgy élhet, a' mint néki tetszik; de a' társaságban, hol a' mások' rovására él, tartozik füzemélyével és munkájával használni, még pedig minden ki-fogás nélkül, akár gazdag, akár fzegény, akár erős, akár gyenge legyen. Minden ingyen-élő polgár, gaz ember.

2.

Tsak annyiban fzanakodunk a' más nyomorúságán, a' mennyiben annak mi-is alája vagyunk vettette.

Non ignara mali, miseris succurrere disco. Megtanultam, mi légyen a' nyomorúság. 's azért fzívesen segíttek a' fzerentsétlen.

Nem esmérek fzebbet, mélyebbet, igazabbat, és érzékenyebbet, Vergiliusnak ezen versénél. Miért könyörületlenek többnyire a' királyok a' magok alatt valójik iránt? Mert sohasem tartanak attól, hogy emberek legyenek. Miért olly kemények a' gazdagok a' fzegények iránt? Mert nem félnek a' fzegénységtől. Miért veti meg a' nemes a' közembert? Mert tudgya, hogy soha sem leffz parafzt. Miért barátságosabbak és emberségesebbek a' Törökök, mint mi? Azért, mert az ő határozatlan uralkodások alatt minden egyes embernek nagysága és fzerentséje tsak a' Nagy Úr állhatatlan kegyelmétől függ, és azért a' nyomorúságot 's meg-aláztatást minden úgy nézi, mint a' melly ő-vele is köz; tudván, hogy ollyan lehet holnap, mint az a' kin ma segített. Az eféle változások, mellyek a' Napkeleti Történetekben fzüntelenül elő-fordulnak, sokkal jobban meglágyítták a' szívet, mint-sem minden a' mi erköltsi tudományunk' fzáraz fzfíztémája. És valóban, valamint a' társasági életben a' közfzükség egyjik embert

a' másikkal a' hafzon által egyesítii, úgy a' mi közön-séges nyomorúságunk-is a' fzanakodás által egyesitt bennünket. Egy bódog embernek látása inkább irigységet, mint-sem fzeretetet támaszt a' mások szívében. Örömet vádólná az ember, hogy őtet fosztotta meg attól a' bódogságtól, a' mellyel él. De ki nem fzanakodik a' fzerentsétlenenn, a' kit fzenvedni lát? ki nem akarná örömet meg-menteni nyomorúságától, ha tsak egy kívánságába telnék? A' képzelődés által hamarább fzegénynek, mint bódognak. gondollya magát az ember; mert jól érzi, hogy az egyik közelebb van hozzá, mint a' másik. A' fzanakodás édes, mert midőn az ember nyomorúlttnak képzei-is magát, még-is örvendez rajta, hogy ő nem fzenved úgy, mint amaz. Az irigység keserű abban, hogy az irigy, ha bódogot lát-is, nem hogy bódognak képzelné magát, hanem inkább epefztődik, hogy nem az. Úgy látszik, mint ha az egyik azon nyomorúságtól mentenemeg bennünket, a' mellyet fzenved, a' másik ellenben azon javaktól fosztana-meg bennünket, a' mellyekkel akaratunk ellen bir. Vagynak olyan emberek, kik tsak az ordíttás' és kiabálásonn indúlnak-meg. Nem fatsart ki ezeknek kemény szívekből semmi fzanakodó sóhajtást a' keservében el-alélt szívnek bádgyadt és siket nyögése.

Nem indította ezeket soha sírásra a' le-sütött bánatos artza, és a' ki-aludtt fzem, melly többé még-tsak nem-is könyvezhet. Ezekről ne várjon a' szerentsétlen egyebet hideg fzáraz fzonál, és hajolhatatlan keménységnél. Ígázán, arányosan fognak itélni ugyan, de soha nem lesznek könyörülők és kegyelmesek. S miért? A' szívnek ezen hibája a' nagyobb-rendű emberekben, leg-inkább tudatlanságból származik. Mert az ő kényén-neveltt lelkek hasonló nyomorúságot soha sem fzenvedett, mert ők azt meg nem foghatták másokonn, a' mit magokonn éppen nem ta-

palftaltak! és így azonn nem is szánakodhatnak, a' mi nékiek soha nehezen nem esett. Ah, ne nézze senki a' maga' méltóságának fényes poltzáról a' bóldogtalanok' nyomorúságát, és a' szerentsétlenek' szenvedését úgy, mint a' mi ő-reá éppen nem tartozik. Hitesse-el inkább ki-ki magával, hogy az ő sorsa-is szintén ilyen lehet, mint ezen boldogtalanoké; hogy mindazon vízfzontagságok vagy-nak az ő lábai alatt-is; hogy ezen nem reménylett 's el-kerülhetetlen történetek ötöt egy szempillantástól fogva a' másíkg alá-taszíthattyák. Mert még egyfzer mondom, hogy a' természet az embert nem királynak, sem úrnak, sem gazdagnak nem szülte; hogy a' roffz szerentse mindnyá-junkkal köz; hogy mezítelen' és szegényen jövünk e' vi-lágra; hogy mindnyájan ez élet' nyomorúságinak, és min-den-féle fájdalma-
knak alá-jok vagyunk vettette; és hogy utólyára mind meg-halunk. Ime, itt van az egélfz ember; ez az, a' mit egy halandó sem kerülhet-el.

3.

Tsak annyiban szánakodunk a' más' nyomorúságán, a' mennyiben mi gondollyuk és tartjuk, hogy szenved; nem pedig, a' mint ő valósággal érez. A' szerentsétlent tsak úgy szánjuk, a' mint szerentsétlenné lenni gondollyuk, noha ő sokkal többet szenved. Egy meg-aláztatott nagy urat némellyek azért sajnállanak, hogy a' közönséges tífz-telettől, némellyek, hogy az élet' javaitól, némellyek, hogy vóltt barátitól meg-fófztatott; kiki tsak azon baján szána-kodik, a' mellyet magáénak-is lenni talál, míg azonban az a' vóltt nagy úr mind ezeket öfzveséggel érezi és szenvedí. A mi nyomorúságunknak testi érzése sokkal gyengébb, mint lenni látfzik; de az emlékezet, melly ennek minden kör-nyül-állásait egyfzerre mutattyá, a' képzelődes, melly ezt

a' jövendőre-is ki-terjeszti: azt tselekszük, hogy valóban fánakodásra méltók legyünk. És azt gondolom, hogy ez az egyik oka, miért az oktan állatok baját nem annyira érezzük, mint az emberekét, noha a' közös érzékenység ezeket-is velünk eggyekké teszi: Senki sem sajnálja az istállóba bé-kötött ígás lovat, mert nem teszi-fel rólla, hogy, midőn szénát elfik, azon korbátsokról megemlékeznék, mellyeket már kapott, vagy a' mellyeket még kapni fog. A' gazdag-is azzal vigasztallja magát, ha a' szegényt meg-nyomorította, hogy azt sokkal ostobábbnak tartja, mint-sem hogy a' rajta tett méltatlanságot által-lássa, vagy meg-érezze. Egyáltalában azt tartom, hogy azon tiszteletből, mellyet valaki a' mások' bódogsága iránt mutat, meg lehet ismérni, mennyire betsüllye azt. Természeti dolog, hogy nem igen kapunk az olyan emberek' bódogságán, a' kiket meg-vetünk. Ne tsudálkozzék tehát senki rajta, ha az igazgatás' mesterségét érteni akarók olly nagy meg-vetéssel befzélnek a' köz nép felől, és ha többnyire a' Böltsek rossznak kiáltják az embert.

A' köz nép téli az emberi nemzetet. A' mi nem köz nép, olly kevés, hogy azt fázamba sem lehet venni. Az ember minden egyenlő. Ha ez úgy vagyon, az a' rend érdemel több tiszteletet, a' melly fázamosabb. A' ki minden elő-ítélet nélkül gondolkodik, az előtt el enyészik a' polgári Rendek' külömsége. Eggyenlő hajlandóságot és indulatot lát a' nagy úrban és a' fzemétenn-élő fzegényben, nem is különböztet-meg benne egyebet, hanem tsak a' beszéd módgyát, tsak több vagy kevesebb szín-elegyítettést. A' köz nép úgy mutattja magát kívül, a' mint belső képen vagyon, és nem igen szerelmeta. De bezzeg szükséges a' tettetés a' világi embereknek; ha olyanoknak mutatnák magokat, mint a' millyenek valóban, undorodást okoznának. A' ki a' köz néppel bővebben társalkodott,

tapasztalhatta, hogy ezek szintén olyan jó elmével, és több józan éffzel bírnak, mint mások. De ha annyi tudománya volna is, mint a' millyen ostobának mi tartyuk, ugyan mi lehetne más egyéb, mint most; mit tehetne egyebet, mint a' mit téfzen? Szánakodgyál inkább rajta, de meg ne vesd, meg ne útéld soha! Ember, ne légy az embernek gyalázattyára!

4.

Azt mondgyák a' Böltselkedők, hogy minden állapotban és karban annyi a' jó, mint a' rossz. Hamis és szánakodásra méltó állítás. Mert, ha minden ember egyformán boldog, miért fárasztanám magamat másokért? Maradgyon minden úgy, a' mint vagyon. A' jobbágy nyomattassék, a' gyenge szenvedgyen, a' koldus vefessen el. Nem nyer semmit, ha meg-változtattya állapottyát. A' gazdagot hozzák-fel például, a' ki éppen kintsei miatt szenved, és a' ki tsak annyiban különböz a' szegénytől, hogy ennek kevesebbre, ő-néki többre van szüksége. Melly goromba következés! A' gazdagnak baja nem a' maga' állapottyától, hanem önnön magától származik, úgy mint a' ki tulajdon javaival visszaél. Ha még egyfzer szerentsétlenebb volna is a' szegénynél, nem lehetne sajnállani, mert maga okozza magának a' nyomorúságot és tsak ő-tőlle függ, hogy boldogabb legyen. De a' szegény maga a' szükség és sors' súllya alatt szenved, mellytől nehezen nyomattatik. Hamarább el-hal, mint-sem a' testi szenvedéshez és az éhség' el-gyengíttéséhez hozzá szokjék, és sem a' jó elme, sem a' böltseség nem szabadíthattya-fel ötet nyomorúságai alól. Mit nyert véle Epiktét, midőn magának meg-jövendőlte, hogy még az ura ketté-töri lába' szárát? Hát azért nem törte-e két-felé? Szegény! még az is hozzá járult szenvedéséhez, hogy jövendő kínnyait-is előre által-látta.

5.

Az ember a' más' boldogságát tsak a' külső tekintetből itéli-meg; ott gondollya lenni, a' hol éppen nintsen, és ott keresi, a' hol tellyességgel nem lehet. A' jó kedv, nagyon bizonytalan jele ennek. A' víg ember sokszor nem egyéb egy szerentsétlennél, ki tsak másokat akar el-ámítani, és magát meg-bódíttani. Ama' vidám 's nyájas mulatók a' társaságokban, többnyire szomorúak és zsémbesek otthon; és a' házi tselédek szzenvedik az ő társaságban tettetett jó kedveknek büntetését. Az igaz öröm senem igen tréfás, senem igen víg. Félytvén ezt az édes érzést, rólla gondolkodik, midőn vele él; gyönyörködik benne, és szinte tart tőlle, hogy el ne foggyon. Egy valóban boldog ember keveset befzéli és keveset nevet; a' boldogságot, úgy szóllván, a' maga' szíve körül húzza-öszve. A' tomboló öröm és lármás játékok, tsak a' lélek' unalmát és tsemerét fedezik-be'; de az igaz gyönyörködésnek szomoruság a' barátnéja. A' leg-édesebb érzékenységet a' szív' megindulása, s könyvhúllatások követik, és maga a rendkívül való öröm-is hamarább könyvezésre, mint nevetésre fakaszt.

6.

A' hála-adatlanság sokkal ritkább vólna, ha a' jó-téteménnyel olly sokan nem kereskednének. Ki-ki szzereti azt, a' mi ő-vele jót-tefz. Ez egy tökéletes természeti érzékenység. A' hála-adatlanság nints benne az embernek szívében, hanem a' haszon' szzeretete. Koránt sints olly sok hála-adatlan, kit az ember magának lekötelezett, mint maga' hasznát néző jól-tévő. Ha te nékem a' te ajándékaidat el akarod adni, úgy alkuszom az árráért; de ha te tetteted, mint-ha ajándékoznád és az utánn valamit ki-

vánfz érette, akkor meg-tsaltál. Tsak az téfzi az ajándékot meg-betsülhetetlenné, ha minden egyéb fzándék nélkül, jó fzívből vagyon adva. A' fzív tsak maga fzab magának törvényt; a' ki azt le akarja kötelezni, fel óldozza, de lekötelezi, ha fzabadon magának haggya. Midőn a' haláfz vízbe veti horgát, a' hal reá jó, és minden tartózkodás nélkül rajta marad; de ha evén belőlle, a' horgon felakad, és érzi, hogy a' sinórt víffza-húzzák, igyekszik el-fzaladni. Ugyan jól-tévő-e a haláfz? vagy a' hal hála-adatlan-e? Ki látta valaha, hogy az olyan ember, kiről az ő jól-tévője el-felejtkezett, el-felejtkezzék rólla; sőt inkább mindenkor örömmel befzéli felőlle, és soha belső meg indulás nélkül nem gondolkodik rólla. Ha alkalmazást talál, hogy valamelly váratlan fzolgálat által megbizonyíttsa hív emlékezetét, melly belső meg-elégedéssel tészén eleget hála-adatos szívének! melly édes örömmel bizonyíttya meg! mitsoda gyönyörködéssel mondgya néki: No, most rajtam van a' sor! Ez valóban a' természetnek fzava; az igaz jó-téteménny soha sem tsinált hála-adatlant.

JEGYZETEK.

REGISTRY

Szentjóbi Szabó László költeményeinek egyetlen kézírata ismeretes: az, a melyet a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi Orsz. Könyvtára *Quart. Hung. 156. és 212. számjelzéssel*, két kötetben őriz. Ez a két kötet volt az 1791-iki kiadás nyomdai kézírata. Az egyik kötetben a költemények vannak, a másik vékonyabban a Gellert-fordítás. Eredetüket a következő felirat jelzi: *Opvscvla Poetica Hungarorum Autographa, Patrio sermone concinnata et typis excusa. Donauit Museo Nationali Math. Trattner, Typographus.* A címlapnak az első kiadással megegyező címfelirata alatt e jegyzet van: *Hier könnte eine Landschaft von welcher art immer ser gut stehen. — Impr. 788. von If. Millner.* Tiszta írású két másolat a kézirat, de olyan másolat, a melyen a szerző még a nyomdába adás előtt is javíthatott. E körülmények összehasonlításából világos, hogy a kézirat és az első kiadás szövege között alig van eltérés; viszont érthető, hogy egy-két változatra mégis akadtunk.

Mint a bevezetésben jeleztük, az első kiadás 1791-ben jelent meg. Címlapja a következő: «SZENT-JÓBI | SZABÓ LÁSZLÓ | KÖLTEMÉNYES | MUNKÁI | PESTEN, NYOMTATT. TRATTNER BETŰVEL. | 1791.» A címlapot a magyar címér díszíti. — Ennek az első kiadásnak egy érdekes példányát őrizi a Múzeum könyvtára *P. O. Hung. 1362. jelzéssel*, azt, a mely egykor Batsányi tulajdona volt. E példányban van Szabó László egyetlen ismeretes képe, silhouette, valószínűleg magának Batsányinak a rajza. Jelentőssé teszik e kötetét még Batsányi bejegyzései, glosszái is. (Ezekkel részletebben az *Irodalomtört. közl. 1907-iki évfolyamában* foglalkoztam.)

Mindezek előrebocsátása után meg kell jegyeznünk, hogy

jelen kiadás alapja a fentemlített kézirat volt. A nyomtatásból átvett prózai szövegeket betűhíven adjuk.

Az első kiadás óta Szabó László költeményei még háromszor jelentek meg: Debreczenben, 1820-ban, Pesten 1840-ben és ugyancsak Pesten 1865-ben; ez utóbbi kiadás abban a vállalatban, a melyet Toldy Ferencz indított meg *A magyar nemzet classicus írói* címmel, s a melynek «*negyedik folyama*» Szentjóni Szabó László költői munkái voltak.

A kézirat 56 költeményét elől (1—56.) közöljük. Ezt követi két epigramma, a melyet Toldy Ferencz kiadásában már benn találunk; ezek a Magyar Museumban láttak először napvilágot (57—58.). Folytatólag közöljük azokat a verseket, mik a Debreczeni Kalendáriumból lettek ismeretessé s miket újból az *Egyetemes Philologiai Közlöny 1907-iki kötetében* tettünk közzé (59—61.); végül azt az öt kisebb költeményt adjuk, a mely Kazinczy kéziratában maradt ránk. Ezt a *Vasárnapi Ujság 1869. 14. számában* B. L. (Bodó Lajos) adta ki először. A fűg-gelékben közölt prózai munkák közül az első négy a kéziratból, a többi a KMM.-ből való. E többféle forrás a helyesírás következetlenségének oka.

2.

Jeligék. Az első kiadás csak a Ráday-citátumot közli, de annak forrását is megjelöli: Szabó az «*Orpheus II-ik kötete halak havai 2-ik darabja*»-ból vette. (L. *Kaz. Lev.* 2:229. és 573.) Pontosabban megjelölve a péczeli grófnak *Rudolphi Carolinának német verse szerént* — Szabadon követve készült verse, *A violácska és a rózsza* volt a forrás. (Az egész verset l. gr. Ráday Gedeon összes műveinek Váczy János-féle kiadásában. *Olcsó Könyvtár* 838—840. sz. 74—77. l.) A másik, Ovidius megjelölt verséből vett jelige s annak Szabó László fordította magyarja csak a kéziratban van meg. Ezt az életrajzban közöltük. — A Batsányi kötetében hátul még ez a két sor van, a mely Szabó Lászlóra vonatkozik:

Quem nunc tam longe non inter nota sepulera
Detinet extremo terra aliena solo.

Ez a két sor *Szász Károly* fordításában így hangzik:

Kit most, s ah mi soká, nem a jólismerte sírok közt
Zord-idegen föld tart távol az otthonitól.

1. **Indúlly-dal.** Tlcp. mars, a ritmusa is annak mutatja. L. erről *Arany László* véleményét (*A magyar politikai költészetéről*. Olesó Könyvtár 1259—1260. sz. 31. l.): «Csatadalaiban is inkább a hangzatos verselés s az ügyes rímjáték tűnik ki, mint az érzelem»: Valójában csak erre a dalra vonatkozhatik.

2. **Zrinyi Péter stb.** Poltikai vonatkozásai félreérthetetlenek. L. különösen «Szent a fogadása» stb. és a köv. 6 sort. — Egyik bekezdésén (E jó lépés után oly nyugodtan éltem — Hogy még a lecső egektől sem félttem) Horatius hatása érezhető:

*Si fractus illabatur orbis
Impavidum ferient ruinæ.*

Utolsó két sora népies reminiscencia. — Az egésznek forrásáról csak annyi állapítható meg, hogy az *Katona Istváné*-vel egy volt. (*Historia critica regum Hungariæ*. XXXIII. 830—849. l.) Erre vall különösen *Katona* 840—841. lapja. Ez a közös forrás valószínűleg *Cserei Mihály* *Históriája* volt, akinél a *váradi generálisság* is így szerepel, míg *Katonánál* az van, hogy: «promisit mihi generalatum *Varasdinensem*». De lehet, hogy mindhármuk szövege régibb, közös forráson alapul. Tartalmilag Szabó költeménye megegyezik a többivel, csupán *Zrinyi Péter* jelleme nem: a történelemben *Zrinyi* nem ily megalázkodó.

3. **A' Czenczi rózsája.** A MAGYAR MUSEUM 1788—9-iki évfolyam 3. negyedében ugyanez a vers *A' Ró'sa* címmel jelent meg. («Szabó Lászlónak egy kis fordított éneke» írja Horváth Ádámnak *Kazinczy*. *Lev.* 1:469. és 1:590.) Meg van még a

Kazinczy *Heliconi Virágai*-ban is. A költemény *Overbeck Christ. Adolf* «*Der Knabe an ein Veilchen*» cz. gyermekversikéjének átdolgozása. Az eredeti a Voss-féle «*Musen Almanach*» 1778-iki kötetében jelent meg (193. l.) Megfelelő strófái így hangzanak:

Blühe, liebes Veilchen,	Lotte, muszt du wissen,
Das ich selbst erzog,	Ist mein liebes Kind.
Blühe noch ein Weilchen,	Sollt ich Lottchen missen,
Werde schöner noch!	Weinet' ich mich blind!
Weisst Du, was ich denke?	Lotte hat vor allen
Lottchen zum Geschenke	Kindern mir gefallen,
Pflück' ich nächstens dich,	Die ich je gesehn;
Blümchen, freue dich!	Das musz ich gestehn!

Ezután Overbecknél három nagyon naiv strófa következik, a melyeket Szabó nem fordított le, s az utolsó:

Aber du, mein Veilchen	Bald will ich dich pflücken,
Sollst für Lotte seyn!	Ihre Brust zu schmücken,
Blüh' nur noch ein Weilchen	Ach, dann küsst sie dich,
Hier im Sonnenschein.	— Und vielleicht auch mich.

Szabó nem az egész költeményt dolgozta át (meglehetős szabadon), hanem csupán annak 1., 2. és 6. strófáját.

Szabónak ez a fordítása nagyon elterjedt volt. Hajnóci Iván említi, hogy Erdélyi János a népdalok közt közölte. (Népdalok és mondák I. 438.) Jókai pedig ezt írja a *Ne nyúlj hozzám*-ban: «Lehetett itt hallani aztán gyöngynél-gyöngébb sonetteket és madrigálokat. Az újabbkori népdalfélét még akkor nem veték be a jó társaságba, hanem azok helyett a félig olasz, félig német modorú dalok uralkodtak: Isten hozzád, te csendes ház! — Gyöngyöm-Minkám, meg kell válnom. — *Fakadj piros ro-o-o-ózsá, fakadj csendesen.*»

4. Ovidii Trist. Libri IV. Elegia VI. L. a Teubner-nél megjelent Merkel-féle kiadás III. köt. 90—91. l. — Eredeti

címe: *Panasz*. Ovid bús leveleiből. Megj. Orpheus I. Márcz. 237—41.1.

5. **Az egygyűű paraszt.** Hogy e költemény tárgya honnan való, erre a kérdésre nálunk először Bognár Theophil próbált megfelelni. Bognár azt hiszi, hogy vándorló mesetárggyal van dolgunk, mert a költemény második fele, a levéllopás céljával, megvan a Democritus ridens cz. anekdotongyűjteményben. (Második kiadás, Ulm, 1689.) Mi hajlandóbbak vagyunk azt hinni, hogy ez a gyűjtemény Szabó Lászlónak közvetlen forrása volt. A Democritus ridens cz. munkának ugyanis annyi XVII. századbeli kiadása forgott közkézen, hogy könnyen kerülhetett egy költőnk kezébe is. Erre a körülményre vall a Democritus ridens közölté adoma és Szabó László költeménye tárgyának föltűnő egyezése.

Ehhez járul Hajnóci Iván adata, a ki egy Pesten, 1790 ben megjelent *Post nubila Phœbus* című röpiratra utal, a melyben megvan az elbeszélés első része: az alkudozó paraszt. Hogy Szabó ebből vette-e tárgyát és a Democritus ridensből, közvetlenül, az nem változtat azon, hogy közvetlen átvétellel van dolgunk és így még mindig nem vándorló mesetárggyról, hanem csak egyszerű átvételről van szó, a melynek szkémája lehet a következő:

Post nubila Phœbus. Democr. ridens.

Az egygyűű Paraszt.

A tárgy tehát idegen, külföldön is ismeretes. De Szabó László földolgozásában tökéletesen magyarrá vált. Sajnos, hogy ez a kor, a melyben és a melynek Szabó írt, nem élvezhette *Egygyűű Parasztját*, s ez hatás nélkül hangzott el — egyelőre. Kezdősora azonban magának Szabónak is megújra a fülébe csengett. Amott a' hegyek oldalába — kezdi az *Egygyűű Paraszt*-ot. Ott, ama' hegyek' lábjánál — van Dámon cz. költeményében kedvese, A' haszontalan Áldozatban meg Vénus temploma Ott, ama' hegyek' völgyében — épült.

A debreczeni kör költészetében epigónja is akad Szabónak. E kedves elbeszélés hatása érzik Kerekes Ferencznek egyik költeményén, a melyben a szőlőkapásról és fiáról szóló ismert anekdotát mondja el. Ez a költemény, a mely Fazekasék Debreczeni Kalendáriumában látott napvilágot, s a melyet Haraszi Gyula is kiemelt szépségei miatt a debreczeni kör költészetéről írt tanulmányában,¹ nemcsak a kezdősort (Amott a' hegyek oldalábann) vette át Szabótól, nemcsak a hangot, a stílus egyszerűségét, a mondatfűzést utánozza, hanem ritmusában is egyezik Szabó költeményével:

SZABÓ:

Amott, a' hegyek oldalába
Egy kis mezei falutskába
Egy földesúraság lakozott.

— — — — —
'S mint ki szénáját jól rendelé,
Pipát tölt, stb.

KEREKES:

Amott, a' hegyek oldalábann
Szőlőtskéje kis táblájábann
Egy szegény ember kapálgatott.

— — — — —
'S mint más, ki dolgát jól végeze,
A' tálba nyúl.

A költemény távolabbi változatát l. a *Magyar Nyelvőr* 1908. 44. lapján. — Kerekes költeményére nézve v. ö. Haraszi Gy. A debreczeni kör költészete.

* * *

6. **A' Reményféghez.** Fordítás Tibullusból. L. *Albius Tibullus elégiái*. Ford. *Latkóczy Mihály*. 38. l. — Megjelent az *Orpheus* 7-ik füzetében is (L. még *Kaz. Lev.* 2 : 181.), II. 272.

* * *

7. **A' Tserfa.** Dobozy Lajos, Szabó egyik legkedvesebb barátja, később, 1809-ben a bihari insurrectio vezére volt. Öcsese a más költeményben szereplő Dobozy Mihálynak. L. még az *Indúlly-dalt* is.

* * *

¹ Figyelő III.

8. **Achillestől a Hektor testét kérő Priamus.** L. Homeros, *Ilias* XXIV. (Q) 485—506. és 553—558. Ez a 4. és 6. sz. versekkel együtt a legrégibb kísérletek közé tartozik mértékes soroknak magyaros formában való fordítására.

11. **A' Sir-halom.** Valószínűleg fordítás. Ezt következtethetjük a 2. strófa negyedik sorából; eredetijét azonban nem találtuk meg. — Szabó e versét Kazinczy elküldötte Földi Jánosnak s ez 1789 márcz. 20 án így ír róla: «E' versek nekem tetszenek. De azt látom benne; hogy e' versek Jambus versek akartak volna lenni, és valósággal szebbek is, a' hol Jambus lábakon szökellenek, hanem szabad legyen ki-mondanom értelmemet; én a' Jambus verseket, ha csak ugyan már tsupa jámbusok nem lesznek, inkább szeretném néhol, spondeus vagy hosszú lábakkal segíteni s könnyíteni a' Deák mód szerént; a Trochaikusokat pedig, mint e' vers nemével természet-től ellenkezőket a' Jámbusokból örököszen ki-opsitolnám s számkivetném; itten pedig igen sok a' Trochaikus láb 's még más is. Hanem a' mint mondtam, hogy hangmérték nélkül való versnek igen szép vers.» — Érdekes, hogy Földi tévedett. Szabó e versei hangsúlyos-, és nem Ráday-vers. Üteme: 4, 4; 4, 4; 4, 3. (V. ö. *Kaz. Lev.* 1:574. l.) — Megj. a KMM. 1788. 83. l. és a Kazinczy *Heliconi virágok* cz. almanachjában.

13. **Glycerium Vielandból.** Megjelent az *Orpheus*-ban, I. k. 44. l., továbbá Kazinczy *Heliconi Virágai*-ban. Eredetijét Wieland *Nachlass des Diogenes von Sinope* cz. elbeszélésében találtuk meg. Ezt már v. R. jelzéssel versben feldolgozta valaki a göttingai Musenalmanachban (1785, 195) is. Szabó ezt talán ismerte, de az eredetiből fordította versét. A *Diogenes* 31. része így hangzik: «Sie ist nicht mehr, die zärtliche Glycerion, mit ihr verlor ich alles, was ich noch verlieren konnte. Ihr Grab ist das einzige stück Boden auf der Welt, das ich mein zu nennen würdige. Niemand weiss den Ort, als ich. Ich habe ihn

mit Rosen bepflanzt, die so voll blühen, wie ihr Busen und nirgends so lieblich duften. Alle Jahre im Rosenmonde besuch' ich den geheiligten Ort. Ich setze mich auf ihr Grab, pflücke ein Rose — «So blühest *Du* einst!» — denke ich und zerreiße die Rose und verstreue die Blätter auf dem Grab umher. Dann erinnr. ich mich des süßen Traums meiner Jugend und eine Träne, die auf ihr Grab herabrollt, befriedigt den geliebten Schatten».

Az egész elbeszélést lefordította Kazinczy Ferencz: *A Szinopei Diogenesnek Dialogusai*. Ir. Wieland, for. Kazintzi Ferentz. Pest, 1794. (V. ö. Sándor István, Magyar könyvesház. 1803.) — Kazinczy 1789 szept. 19-én elküldi e verset Horváth Ádámnak. «Tegnap ezt a' szép éneket kaptam tőle: Wieland Urnak *Σωκρατης παινομενος*ából.» — — — «Ez a' darab édes Barátom! még sok helye kíván ráspolyt: de így is eléggé szép. Kérlek igazgasd meg Te, a' kinek *dedit ore rotundo Musa loqui!*» — A költemény közlése megegyezik Szabó kéziratáéval. Eltérés az, hogy az 1. str. 4. sora és az utolsó str. 1. sora 'S-sel kezdődik s a következő sorokban van némil ényegtelen változtatás: 3. str. 1—2. sora: «A hova őt temettetem — Senkinek sints tudtára.» — 4. str. 3. sora; «'S ott kedvesen illatoznak.» — 5. str. 3. sora: «Hol egy magános tetőben.» — Pálóczi Horváth Ádám október 5-én felel Kazinczynak, ki a költ. 2. str. 3—4. sorához odairta e szót: Bravo. «Minden sornak utánna irhattad volna a' *Brávó-t*. Hanem a mechanismusra nézve ezt observálom: hogy a két első strófában a' szótagokat meg-sokasította; mert ez az ének, a' mint sorai mutatják az utolsóbb strófáknak: a' Faludi Fillis nyugszik-jának áriájához van szabva, a mint az én Uj esztendő hajnali Énekem, 15 Syllabájú sorok volnának caesurával. A harmadik strófa már jól van kezdve. A' hova őt temettetem, senkinek sints tudtára, de az utólja megint sok syllaba. 'S szép tellyes rósákat ültettem szomorú sirhalmára. A négy utolsó strófa egészen kiüti a' mértéket: ettől fogva: Egyszer minden Esztendőben etc. — 's ez a' darab, a' dall szerint mindösze négy vers volna; mi okonn különböztette a' szótagok számát, azt nem tudom: kérd meg tőle. — Ha az Originált látnám,

meg fogadnám kívánságodat; de a' nélkül igazgatásába belekapni nem merek.»

15. Egy meg-vetettnek keserve. Németből készült fordítás. Eredetijét nem találtuk, de annak első sora így hangzik: *Dir folgen meine Tränen.* Ezt a költeményt ugyanis később Szemere Pál is lefordította s ő idézi az első sort. (Lásd megzenésítve Szalontai Madass Sándor kéziratos énekes könyvében az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtárában.)

17. Horatii Carm. libri II. ode X. Érdekes e fordítást, különösen első két strófáját Verseghyével összevetni: a kettő néha feltűnően egyezik.

(Az első adonisi sor Verseghynél: — gyenge hajódat, Szabónál: — büszke hajódat; a 2. strófa második sora Verseghynél: — a kevély tornyok nehezebbet esnek, Szabónál: — a' ledült tornyok nehezebbet esnek,* stb.)

A 13. sz. verset is ideértve, ez a kettő Szabónak összes mértékes formában tett kísérlete.

18. Az én Szeretőm. Rousseaunak Szabó Lászlóra nagy hatása volt. (V. ö. az *Irodört. közl.* 1908. kötetében közölt értekezésemmel.) E hatás első jele ez a kis költemény. Forrását Rousseau Emil-jének köv. helyén keressük: «Il existe, il vit, me cherche peut être; il cherche une âme, qui le sache aimer. Mais qu'est-il? où est-il? Je l'ignore».

A kéziratban itt A' tavasz következik, tehát a 24. költeménytől folytatólag s a 18—23. a végén, az 56. után.

* A kéziratban eredetileg e strófa 2. és 4. sora fordítva volt:

A le-dült tornyok nehezebbet ütnek

És mennyi-kövek esnek.

20. A' Poéta. Eredetije Joh. Georg Jacobinak (1740—1814.) *Nach einem alten Liede* cz. költeménye, a mely Voss Musen Almanachjában (1783. 22. l.) jelent meg először, kottával.¹ Szabó ebből is csak az 1., 2., 5. és 6. strófát fordította le. (Az egészet utóbb Ráday Gedeon is lefordította, id. kiadás 62—63. l.) A német eredetit jól ismerte kora és rezignációs sorait, a melyek megzenésítve, kottával jelentek meg,² sokat énekelgették a XVIII. század végének Gretchenjei és Lottchenjei:

Sagt, wo sind die Veilchen hin
Die so freudig glänzten,
Und der Blumenkönigen
Ihren weg bekränzten?
Jüngling, ach! der Lenz entfliecht;
Diese Veilchen sind Verblüht.

Sagt, wo sind die Rosen hin,
Die wir singend pflückten,
Als sich Hirt und Schäferin
Hut und Busen schmückten.
Mädchen! ach, der Sommer flieht,
Diese Rosen sind verblüht.

Itt ismét két strófát kihagyott Szabó. Azután kövekezik:

Sagt, wo ist das Mädchen hin
Das, weil ich's erblickte,
Sich mit demutvollem Sinn
Zu den Veilchen bückte?

¹ (L. még J. G. Jacobi's Sämmtliche Werke, Zürich, Orell, Füssli et Comp. 1813. III. köt. 50. l.)

² A kottát is közöltük: Erd. Múz. XXIII. 125. l.

Jüngling! alle Schönheit flieht:
 Auch das Mädchen ist verblüht.¹

Sagt, wo ist der Sänger hin,
 Der auf bunten Wiesen
 Veilchen, Ros' und Schäferin
 Laub' und Bach gepriesen?
 Mädchen! unser Leben flieht:
 Auch der Sänger ist verblüht.

Szabó fordítása poétikusabb, mint a Rádayé, de nem olyan hű.

21. **Az igaz világi bóldogfág.** Második sora, a kéziratban át van húzva s az első kiadásból hiányzik.

24. **A' Tavas.** 12. strófájával v. ö. *Kis János* költeményét, a mely *A megelégedő házastárs* címmel Kazinczynak ajánlott Flóra-ja I. köt. 123. l. van (1803.):

A leghűségeseb szerelem
 Nyájassága vesz körül,
 A legnagyobb fejedelem
 Annyit, mint én, nem örül.

¹ Ráday fordítása, mely általában hívebb és poétikusabb Szabóénál, itt visszataszítóan prózai:

Kérdés: Hol ama szemérmes szűz
 Ki, mint észrevette,
 Hogy megláttam, lehajolt
 S elpirult mellette?

Felelet: Nem pirul el többször ő,
 Mert elvitte a himlő.

27. **A' bús Puttonos.** «Menj el hát most! te kis levelem.» L. az eredeti jelige megfelelő sorait e kiadás előtt.

30. **A' szerelmes Pásztor.** Megjelent a *Magyar Músa* 1787. 787. l. «Várad 26. Oct. 1787.» dátummal L. Hajnóci id. m. 7. l.

32. **Az emberi fzeretetről.** Rousseau hatásának nyoma.

39. **H. Kóburg győzedelmére.** Megj. a K.M.M. II. 18. lapján *London' és Kóburg' győzedelmeikre* czímmel.

41. **Chloé bús estvéje.** Ennek és a Dámon cz. versnek egybeolvasott alakja a nép száján és élt. Szigligeti énekelteti a «Szökött katoná»-ban (I. felv. 4. jel.):

Amott a hegyek lábában,
A kősziklák oldalában,
Ott sirok én mindszüntelen,
A hol senki sincsen jelen.

44. **Mirabó.** Valószínűleg a Musen Almanach íróinak hatása alatt készült. (L. *Pfeffel*: Auf Mirabeaus Grab. Voss, Musen Almanach, 1792. Ez a költemény előbb talán másutt is napvilágot látott már.) Változata a kéziratban így hangzik:

Le-dült tornyai közt Francia Országnek
Omladékaiból a' köz bódogságnak
A' tsudálkozásnak épült egy oszlopa,
Hol fekszik Mirabó, hazája gyilkosa.

A nyomtatásban megjelent forma nincs ennyire kiélezve.

46. **Dámon.** Első sora eredetileg ez volt: Ott ama hegyek aliyánál.

47. **A haldokló kerefsztyén.** L. *Pope*: Der sterbende Christ an seine Seele. Übers. von Bürde. Voss, Musen Alm. 1793. 67. Vagy erre is áll az előző (44. sz.) költeményhez írt jegyzet, vagy Szabó a Pope-féle költeményt ismerte.

50. **A' hafzontalan áldozat.** A 11. sor eredetileg így volt: «Ah! mennyi temjént égettem!»

53. **A péczeli kert.** V. ö. *Fazekas Mihály* Bóldog, ki fákat ültet, olt stb. kezdetű költeményével.

57. **A gyermekek.** Érdekes találkozás *Goethe* két sorával (*Faust*: Vorspiel auf dem Theater.):

Das Alter macht nicht kindisch, wie man spricht,
Es findet uns nur noch als wahre Kinder.

Ezt és *A fösvény* című epigrammát Toldy kiadásából, az 59—61. a Debreczeni Kalendáriumból, a 62. számút a Vasárnapi Ujság 1869. évfolyamából vettük.

59. **Töredék a' Mohátsi veszedelem Előadásának.** E költemény írására Batsányi buzdította Szabót, híres költői levelében: *Hazafiúi aggodás. Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz.* A töredékről, a mely megmaradt, eddig nem tudott az irodalom-történet. A Debr. Kal. 1824-iki kötetében találtuk meg.

63. **A' Pántlika.** A szövegben zárójelbe tett részek utólag kerültek a kéziratba.

I 25—27. sor. Az eredeti két sort így javította át Szabó:

Hogy ne? senki se volt más olly érzéketlen
Mint — Montan én hozzám, Montán a' hitetlen!
Ah! Mint szerettem őt stb.

31—32. sor.

Már a' nem szép dolog: de vigyázz reája
Két pántlikának is lehet egy formája.

37. sor. A *Nagy*... tollhiba lehet *Nem*... helyett.

85. sor. Átjavítva:

Ó meg is eshetett némelykor stb.

91—96. sor helyén:

Ph. De hogy Édes Anyám! az eszünkbe sintsen.

D. De durtságodról van a' ki meg-intsen!

Ph. Hiszen, ha mondta-is, róla nem-tehetek

De nem következik e'ből, hogy szeretek.

155—156. sor.

Jól van! 's ha egy napot így el-töltöttetek

Ugyan mond-meg másnap miről beszéltek!

167—168. sor.

Ph. Hát még enyelgeni sem tudsz? Ó ártatlan!

D. Nem biz én, ez a szó előttem hallatlan.

198—199. sor.

Már én a' nyelvemmel kedvem szerint élek,

Ha tetszik halgatok, ha tetszik beszéllek.

247—248. sor.

M. Phillis! mit futsz töllem? mi lelt olly hirtelen?

Dh. Ha másként nem vagyok, így vagyok szüntelen.

259—260. sor.

Phillis! Phillis! hát ez a' minapi beszéd?

Hol a fogadásod?

267—268. sor.

Ph. Ni hogy beszél félre! —

M. 'S ezt még Phillis mondja?

Ó Phillis! a' vagyok, szerelem bolondja!

325—326. sor.

Azt mindgyárt gondoltam, hogy úgy járok veled

Hogy gyanús haraggal el-telik kebeled.

371—372. sor.

A' mellyet a' minap karomra kötözött

Ott a' hol tántzoltunk a' zöld tölgyek között.

413. sor.

Nem pedig tréfából másnak kárt tsinálni.

A 491. sor után következik az *Imprimatur*: «MVaradini
5a Julii 788. (L. S.) Jac: Ferd: de Miller Distr. Libror. Revi-
sor Regius m. p.» (*Másolatban*).

II. Összehasonlítás okáért itt adjuk az eredetinek két kis
részletét; ne felejtjük, hogy Galathee = Phillis.

1.

(*Szentjóni Szabó fordításában 391—413. sor.*)

MYRTILL.

Auch Doris ist mit schuld,

Und deine Galathee.

MONTAN.

Bald bricht mir die Geduld.

So sags doch nur einmal; ich will nicht böse werden.

MYRTILL.

Ich selber werde mich recht ungestüm geberden.
 Wenn mirs begegnet wär! Bedenke, heute früh
 Nehm ich die Amsel weg, und Doris siechetsie:
 Drauf spricht sie: nimm sie mit, und sprich zu Galatheen
 Montan hat mich beschenkt.

MONTAN.

Mich so zu hintergehen!

MYRTILL.

O diesz ist nicht genug.

MONTAN.

Was ist denn noch dabey?

MYRTILL.

Lasz sehn, spricht Galathee, obs auch die meine sey?
 Sie nimmt die Amsel weg.

MONTAN.

Und giebt sie dir nicht wieder?

MYRTILL.

Ach nein, sie streichelt sie, geht einmal auf und nieder;
 Ich seh mich um, sie spricht, das Thierchen ist recht feist,
 Darauf — — —

MONTAN.

Ich merk es schon, ich weis, der Vogel beiszt.

MYRTILL.

Ah nein, sie drückt ihn todt.

MONTAN.

Gern oder wider willen?

MYRTILL.

Geh, sprach sie, armes Thier, geh, du gehörst Myrtilen.
Ich gab nicht acht darauf, und möchte fast vergehn.
Ach ehrlicher Montan!

MONTAN.

Nun diesz musz ich gestehn,
Die Nachricht thut mir weh.

MYRTILL.

Sie geht mir auch zu Herzen.

MONTAN.

Diesz heisz ich gar zu sehr auf meine Kosten scherzen.

MYRTILL.

Ich sah es nicht voraus; sonst wär es nicht geschehn.

MONTAN.

Wer Freunde necken will, musz auch die Sache sehn.

2.

(Szentjóni Szabó Lászlónál 486—491. sor).

MYRTILL.

Kennst du das Spiel Montan? Man fragt: was macht die Liebe?

MONTAN.

Sie zankt sich, weil sie sonst nicht neu und süsse bliebe.

MYRTILL.

Was macht sie, Galathee?

GALATHEE.

Das weis mein Band sogar;
Verdacht, wo keiner ist.

MYRTILL.

Und dieses Band redt wahr.

Prózai munkák. 64. A' Kivánság. (A kéziratból.) — Megj. költeményes munkáinak 1791-iki kiadásában. Részletesen tárgyaltuk az életrajzban. Eredelijéhez való pontos viszonya a következő:

SZABÓ :

ROUSSEAU :

Jelen kiadásunkban 177. l.

Az életrajz 47. lapján id. kiad.

1. bek. «Én az én lakozásomnak helyét — — — (a bek. utolsó előtti 6. soráig): — — — és ezeknek gyümöltseit nem tartja számba az irigy kertész.»

293. l. 1. bekezdés közepe: «Je n'irois pas ne bâtir une ville en campagne — — — a 294. l. elejéig: — — Les fruits, à la discretion des promeneurs, ne seroient ni comptes ni cueillis par mon jardinier».

Az innen következő 6 sornak

Rousseaunál nincs meg a megfelelője.

2—3. bek. Én keresem-fel a bokrok közt a' tavasznak első violáit — — — leg-jobb ízt szerző szakátsok e' világon.

283. l. c'est s'ôter le plaisir d'aller dans les bois chercher la première violette — — la nature vit encore! *Továbbá:* Je voudrois dans le service — — — sans tant de soins?

4. bek. Hogy igazán szolgáljanak, kevés tselédet tartok — — — a' mit magam el nem végezhetek.

283 — 285. l. Pour être bien servi j'aurois peu de domestiques — — — qu'on ne peut tirer de soi.

5. bek. Ha-mikor az én jó szomszédjaim engem meglátogatnak — szab törvényt vendégeimnek.

288. l. Si mon opulence m'avoit laissée — — — et l'amitié feroient seuls la loi.

6. bek. Nem megyen-el az én ajtóm elől — — — bődög-talan felebarátomat.

Megfelelőjét nem találtuk.

7. bek. A' társalkodás és az egymás között való mulatás — — — vállokra merik venni.

294. l. Là, je rassemblerois une société — — — et le panier des vendangeurs.

A' kártya valósággal semmi idő-töltés — — — szokott úralkodni.

De mi ennél — — — egyyik a másíknak parantsol.

8—9. bek. Ha mikor egy paraszt — — — vidámabb szí-
vel tántzolak az színjek alatt,
mint az Ország-Háza Palo-
tájába.

Első Mária stb. hez :

Megj. KMM. II. 188—201. 307—321. nevével. (Innen közöl-
jük.) 196. l. Szentjóbi jegyzete. — *Kazinczy* 1792. febr. 13-án írja
Ráday Gedeonnak : «Gyönyörködve olvastam a' Museum utolsó
darabját; gyönyörködve különösen Szabó László Urnak historiai
töredékét». (*Lev.* 2: 248.)

69. Töredékek stb. Megj. KMM. II. 464—487. «Sz. L.» jel-
zéssel. (Innen közöljük.) Részletes összevetésük Rousseau *Emil*-
jével :

Első részlet.

«Kegyelmes Uram! Élnem
kell.» Ezt mondotta egy szeren-
csétlen — — — Mindeninyen-
élő polgár gazember.

Második részlet.

Csak annyiban szánakodunk
a más nyomoruságán — — —
egész tudományunk száraz sys-
temája.

286 — 287. l. Le jeu n'est
point — — — qu'à leur gagner
leur argent.

294 — 295. l. La tous les
airs de la ville — — — Nous
serions nos valets pour être nos
maîtres ; chacun seroits ervi par
tous.

295 — 296. l. S'il passoit
près de nous quelque paysan —
— — et je danserois dans leur
grange de meilleur coeur qu'au
bal de l'Opéra.

Livre III. I. 332—336. l.

Monseigneur, il faut que je
vive — — tout citoyen oisif est
un fripon.

Livre IV.

II. 30. l. On ne plaint jamais
dans autrui que les maux dont
on ne se croit pas exempt soi-
même — — — que n'a point
tout l'apprêt de notre sèche
morale.

És valóban, valamint a társasági életben — — — amelyekkel akaratumk ellen bír.

Folytatólag. Vagynak olyan emberek, kik — — — soha nem lesznek könyörülők és kegyelmesek. (S miért?)

A szívnek ezen hibája a nagyobb rendű emberekben — — — soha nehezen nem esett.

Ah, ne nézze senki a maga méltóságának fényes polczáról — — — a másikig alátaszíthatják.

Folytatólag. Mert, még egyszer mondom — — — ez az, amit egy halandó sem kerülhet el.

Harmadik részlet.

II. 25. l. Si nos besoins communs nous unissent — — — et que l'autre nous ôte les biens dont il jouit.

II. 36—37. l. Il y a des gens qui ne savent — — — il n'est pas miséricordieux.

II. 26. l. Le voir sans le sentir — — — ne connoît de maux que les siens.

II. 31. l. N'accoutumez donc pas — — — et inévitables peuvent l'y plonger d'un moment à l'autre.

II. 26. l. Les hommes ne sont naturellement — — — voilà de quoi nul mortel n'est exempt.

Livre IV.

Igen összekuszált (mondatról mondatra fölcserélt) részletek az u. n. *Troisième maxime*-ből, (32—34. l.) előlről: Le pitié qu'on a du mal d'autrui — — — odáig: Homme, ne déshonore point l'homme — három részlet kihagyásával: 32. l. 1 bekezdés: On ne plaint pas non plus un mouton — — — le sort des hommes; 33. l. 3. bekezdés: Il y a, disent encore nos sages — — — le mal de la prévoyance.* és a 34. lapon:

* L. alább a IV. részletet.

Respectez donc vorte espèce —
— — mais qu'il se retrouve
dans toutes.

Ellenben nincs meg Rousseau-nál a következő sorok eredetije: Egy megaláztatott nagyurat — — — öszveséggel érezi és szenved. *

Negyedik részlet.

Azt mondják a bölcselkedők — — — jövőendő kínjait is előre általlátta.

Livre IV. II. 33—34. l.

Il y a, disent encore nos sages — — — le mal de la prévoyance.

Ötödik részlet.

Az életrajzban közöltük.

Livre IV. II. 41—42. l.

Hatodik részlet.

A hálaadatlanság sokkal ritkább volna — — — az igaz jótétemény sohasem csinált hálaadatlant.

Livre IV. II. 51. l.

L'ingratitude seroit plus rare — — — on l'enchaîne en le laissant libre.

* Egy részlet (Szabó: Egyáltaljában azt tartom . . . rossznak kiáltják az embert. Rousseau id. kiad. 32—33. l. En général, je juge du prix . . . l'homme si méchant) az *Émile* új magyar fordításából (*Emil vagy a nevelésről*. Írta Rousseau J. J. A francia eredetiből magyarra fordította Füredi I. Budapest, Franklin, 1896. 2. kiadás.) hiányzik.

BIBLIOGRAPHIA

BIBLIOGRAPHIA.

BIBLIOGRAPHIA.

BIBLIOGRAPHIA.

B. L. Adalékok a Martinovics-pörhöz. Vasárnapi Ujság, 1869.

B. L. Szentjóni Szabó maradványai. Ugyanitt. (B. L. = valószínűleg Bodó Lajos.)

Bacsányi János versei és a Toldy-féle kiadásban közölt levele Aranka Györgyhöz. (A költemények közül főleg a következők: Hazafiúi aggodás. — Levél Szentjóni Szabó Lászlóhoz. — Gyötrődés. Kufstein, 1795. — Egy szerencsétlen ifjú sírjánál. — Lina panaszsza. — Vigasztalás.)

Badics Ferencz: Régi magyar színművek. Fővárosi lapok. 1881. 182—184. sz.

Bihar vármegye. (Magyarország vármegyéi és városai.) Ottománra és Szentjónra vonatk.

Binder Jenő: Néhány népies trufánk rokonsága. Erdélyi Múzeum. 1892.

Bognár Teophil: A mesék vándorlásának történetéhez. Egy. Phil. Közl. 1899.

Császár Elemér: Verseggy élete és művei. Budapest, 1903.

Dóczi Imre: A debreczeni ref. kollégium története. 1895. (Progr. ért.)

Eötvös Lajos: Martinovics és társai. Vasárnapi Ujság 1869. 7—8. sz.

Ferenczy-Danielik: Magyar írók. (Ferenczy Jakab cikke az I. kötetben.)

Fraknoi Vilmos: Martinovics és társai.

Frenck Zoltán: Szentjóni Szabó László és költészetéről. (Sic!) Csongrádi áll. segély. községi polgári fiúisk. értesítője 1891—2. (Ism. Rupp., I. ott.)

Fürst Aladár: Gessner hatása. Irodalomtörténeti Közl. 1900.

Gellert Pántlikája. Ford. Szlav S. J. 1777.

Gyalui Farkas: Szentjóni Szabó László emlékezete. Erdélyi Múzeum. 1895.

Gyulai Pál: Mátyás Király. Vasárnapi Ujság. 1881. 34. sz. és Olcsó Könyvtár 330—331. sz. bevezetése.

Hajnóci Iván: Szent-Jóbi Szabó László Élete — Munkái. Budapest, Barcza J. kny. 1905., kis 8°, 40 l. (Ism. Századok. 1907. I.)

Haraszti Gyula: A debreczeni kör költészete. Abafi-féle Figyelő. IV.

Hoffer László: Szentjóbi. Szana-féle Figyelő. I.

Horváth Ádám (Palóczi): Hol-mi. II. és XX.

Kazinczy Ferencz levelezése. Ed. Váczy János. (Különösen 8: 510.)

Kazinczy Ferencz levelezése Kisfaludy Károlylyal és körével. Ed. Toldy F.

Kazinczy naplója (az 1795. évből). Vasárnapi Ujság 1870.

Kazinczy: Pályám emlékezete. Ed. Abafi.

Káldy Gyula: Mátyás Király-opera. Zenevilág I. évf. 1. sz.

Márki Sándor: Szentjóbi Szabó László. «Bihar» 1872 181. sz.

Morvay Győző: A középoktatás története Nagybányán. Ibid. 1896.

Nagy Iván. X. XI.

Post nubila Phoebus. Röpirat. Pest, 1790.

Prónai Antal: Futó csillagok. 3. Szentjóbi Szabó László. Az egész kötet: Budapest, Szent István Társ. 1898. Részletekben: Magyar Szemle. 1897.

Pulszky Ferencz: Magyar Jakobinusok. Budapest, 1883.

Pulszky Ferencz: Martinovits és társai. Budapest, Franklin. (Olcsó Könyvtár.)

P—y. Mátyás Király. Pesti Napló. 1881. 219. sz.

Rupp Kornél: Frencz progr. értekezésének bírálata. Egy. Philol. Közl. 1893.

Sándor István: Magyar Könyvesház. 1803.

Sententiæ contra perduellionis reos latæ etc. N. Múz. kv. Hung. j. 2° 1035. sz., u. o. egy kézirati másolata a hétszemélyes tábla ítéletének is, továbbá egy halálfarajz a Martinovics-összeesküvés elítéltjeinek neveiből.

(Sz)á(sz) (Ká)r(oly): A Martinovics-per. Vasárnapi Ujság. 1869., 1870.

Szinnyei József: Mikor került színre először a Mátyás király? Pesti Napló 1881., tárcza.

Szirmay Antal: Jacobinorum Hung. Historia. Kazinczy jegyzeteivel. Ed. Abafi 1889.

Teátrumi Zsebkönyvetske. 1793. Honművész 1834.

Toldy Ferencz (Schedel), Handbuch, 1828. II.

Tóth Lőrincz, Szabó László. Pall-Lexicon.

Varró Sándor, Szentjóni Szabó arczképe Vasárnapi Ujság. 1870.

Verseghy Ferencz költeményei. (Különösen: Szentjóni Szabó László halálára. Először közli a Madarász Flóris-féle szemelv. kiadás, Magy. könyvtár.)

Virág Benedek poétai munkái. Pest, 1822. (A Mátyás király verses átdolgozása.)

Vozári Gyula, Mátyás király a magyar költészetben. Munkácsi áll. főgymn. progr.-értekezése, 1893/4.

Zlinszky Aladár, Mátyás király. Irodalomtört. Közl, 1900.

— — Mátyás király kritikák jelentek meg ezenkívül a Hon és a Függetlenség 1881. évfolyamában.

Pontos, rövid életrajz jelent meg a Szinnyei-szerkesztette Magyar Írók-ban is, melyhez már e sorok írójának kutatásai szolgáltatottak az adatokat. Bevezetésül adott életrajzi munkánkhoz előtanulmányaink a köv. folyóiratokban jelentek meg: 1 Magyar Faedagogia. XIV. 408—415. XV. 504—506. — 2. Erdélyi Múzeum. XXII. 297—302. 452, 500—501. XXIII. 112—131. — 3. Magyar Nyelvőr. XXXIV. 436. 478. XXXV. 241—244. — 4. Egyetemes Philologiai Közlöny. XXX. 355—362. XXXI. 536—539. XXXII. 479—480. és XXXIV. 75—77. 1. — 5. Századok. XLI. 71—73. — 6. Irodalomtörténeti Közl. XVII. 108—113. és XVIII. 44—66., 177—187. lk.

TARTALOMJEGYZEK.

	<i>Lap</i>
Előszó.....	III
Szentjóni Szabó László.....	1
1. Gyermekkora. A debreczeni diákok.....	3
2. A nagyvárad tanító-éve.....	8
3. Klasszikus hatás.....	14
4. Gellért-fordítása.....	20
5. A Musen-Almanachok hatása Szabó költészetében.....	29
6. Népies hatások.....	38
7. Nagybányai tanársága.....	42
8. Rousseau eszméi és ezek hatása Szabóra.....	45
9. Szabó regénytöredéke.....	57
10. Pesten. A «Mátyás király».....	69
11. Szerepe a Martinovits-társaságban, elítéltetése és halála.....	76
Szentjóni Szabó László összes költeményei.....	85
1. Indúlj dal Dobozy Lajoshoz.....	87 (221.)
2. Zrínyi Péter horvátországi bán I. Leopold császárhoz.....	88 (221.)
3. A Czenczi rózsája.....	96 (221.)
4. Ovidii Frist. Libri IV. Elegia VI.....	97 (222.)
5. Az együgyű paraszt.....	98 (223.)
6. A reménységhez.....	101 (224.)
7. A cserfa.....	102 (224.)
8. Achillestől a Hektor testét kérő Priamus.....	103 (225.)
9. A reggel.....	104 (—)
10. Egy szép leányhoz.....	105 (—)
11. A sírhalom.....	106 (225.)
12. Herczeg Kóburg győzedelmére.....	106 (—)
13. Glycerium Wielandból.....	106 (225.)
14. Az első borotválkozás.....	107 (—)
15. Egy megvetettnék keserve.....	107 (227.)

Lap

16. A nagy szüret Telegden	108 (—)
17. Horatii Carm. Libri II. Ode X.	109 (227.)
18. Az én szeretőm	110 (227.)
19. Egy ifjú a jegy-visszaadáskor	111 (—)
20. A poéta	112 (228.)
21. Az igaz világi boldogság	113 (229.)
22. Dobozy Mihályhoz	113 (—)
23. A sóhajtás Phillishez	114 (—)
24. A tavasz	114 (229.)
25. Jó az Isten	115 (—)
26. A holdhoz	116 (—)
27. A bús puttonos	116 (230.)
28. Belgrád megvételére	117 (—)
29. Besenyei Beöthy János halálára	118 (—)
30. A szerelmes pásztor	118 (230.)
31. A fogadás	120 (—)
32. Az emberi szeretetről	120 (230.)
33. Beliczai József halálára	121 (—)
34. Phillishez. (Mióta nyugodalmomnak...)	122 (—)
35. A csermelyhez	123 (—)
36. A boldog élet	123 (—)
37. A haszontalan várakozás	123 (—)
38. A jó estve	124 (—)
39. H. Kóburg győzedelmére és Belgrád megvételére	124 (230.)
40. A fő boldogság	125 (—)
41. Chloe bús estvéje	126 (230.)
42. A szekfü	126 (—)
43. Nem szeretetek	127 (—)
44. Mirabeau halálára	127 (230.)
45. A szerelem boldogsága	127 (—)
46. Damon	128 (231.)
47. A haldokló keresztyén	128 (231.)
48. Teleki Imréhez (midőn exament tartott)	129 (—)
49. A megváltozott Dóris	130 (—)
50. A haszontalan áldozat	130 (231.)
51. A hírébe megholt	131 (—)
52. A hallgatás mentsége	131 (—)
53. A péczeli kert	132 (231.)
54. Phillishez (Gyors kereki...)	133 (—)

	<i>Lap</i>
55. II. József halálára	133 (—)
56. A mai világ	133 (—)
57. A gyermekek	134 (231.)
58. Egy fősvény	134 (—)
59. Töredéke a mohácsi veszedelem előadásának	134 (231.)
60. A gyermekkori idők emlékezete	136 (—)
61. A rózsza és Rózszi	137 (—)
62. Seneca-fordítások. I—IV. és V. A víg öreg	137 (—)
63. A pántlika	141 (232.)
Függelék: Szentjóbi Szabó László prózai munkái	175 (—)
64. A kívánság	177 (236.)
65. A panasz	182 (—)
66. A dérhez	186 (—)
67. A kert N. Váradon	187 (—)
68. Régi magyar történetek: Első Mária élete	187 (237.)
69. Töredékek Rousseau munkájából	206 (237.)
Jegyzetek	217
Bibliographia	241
Tartalomjegyzék	246

Hibaigazítás.

A 229. l. lapalji ¹ jegyzetének első sorában (Ráday fordítása, mely általában hívebb és poétikusabb stb.) és helyett: , de különben sem kell.

A Franklin-Társulat kiadásában Budapesten megjelent:

RÉGI MAGYAR KÖNYVTÁR

SZERKESZTI HEINRICH GUSZTÁV.

1. SZÉKELY SÁNDOR, **A székelyek Erdélyben.** 1822. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV, 123 lap, ára 1 kor. 20 fill.
2. **Pálos iskola-drámák a XVIII. évszázból.** A M. T. Akadémia kéziratából kiadta BAYER JÓZSEF, 80 lap, ára 80 fill.
3. **Csiksomlyói nagypénteki misztériumok.** A XVIII. századi kéziratból kiadta FÜLÖP ÁRPÁD, 244 lap, ára 2 kor.
4. **Heltai Gáspár esopusi meséi,** Colosvarot, 1566. Kiadta IMRE LAJOS, 304 lap, ára 2 kor. 40 fill.
5. **Poncianus históriája.** Bécs 1573. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 231 lap, 2 kor.
6. **Gyöngyösi István. A csalárd Cupidonak kegyetlenségét megismerő és annak mérges nyilait kerülő tiszta életnek geniusa.** A költő kéziratából kiadta dr. RUPP KORNÉL, 194 lap, ára 2 kor.
7. **Bessenyei György. A természet világa v. a józan okosság.** Kiadta BOKOR JÁNOS 407 lap, ára 3 kor. 60 fill.
8. **Dugonics András. Az arany pereczek.** III. kiad. Kiadta BELLAAGH ALADÁR. 368 lap ára 3 kor. 20 fill.
9. **Balogh István. Ludas Matyi.** Bohózat 3 felvonásban. Kiadta BAYER JÓZSEF. 96 lap, ára 1 kor.
10. **Mondolat.** Dicsalom 1813. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Két hasonmással. 109 lap, ára 1 kor.
11. **Felelet a mondolatra.** Pesten 1815. Kiadta BALASSA JÓZSEF. Függelék: A mondolat és a felelet egykorú bírálatai és Somogyi Gedeon válasza a feleletre. 114 lap, ára 1 kor.

12. **Telegdi Miklós** felelete *Bornemissza Péter fejtegetés* című könyvére. 1580. Közrebocsátotta Dr. RUPP KORNÉL. 172 lap. 1 kor. 60 fill.
13. **Bessenyei György. Agis tragédiája.** Bécs 1772. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. Egy hasonmással. 171 lap, ára 1 kor. 20 fill.
14. **Bolyai Farkas. II. Mohamed.** Szomorujáték három felvonás. Kiadta HEINRICH GUSZTÁV. 112 lap, ára 1 kor.
15. **Vásárhelyi daloskönyv.** XVI—XVII. századi szerelmi és tréfás énekek. Kiadta FERENCZI ZOLTÁN. 247 lap, ára 2 kor.
16. **Bessenyei György. Lais vagy az erkölcsi makacs.** Vigjáték öt felv. Kiadta Dr. LÁZÁR BÉLA. 102 lap, ára 1 kor.
17. **Fazekas Mihály versei.** Bevezette és kiadta TÓTH REZSŐ. 206 lap, ára 2 kor.
18. **Gesta Romanorum.** Fordította HALLER JÁNOS. Kolozsvár. 1695. Kiadta KATONA LAJOS. 516 lap, ára 4 korona.
19. **Faludi Ferentz Téli éjtszakák,** Kiadta dr. RUPP KORNÉL. 183 lap. 1 kor. 60 fill.
20. **Kazinczy Ferencz. Tövisek és virágok.** Széphalom 1811. Kiadta BALASSA JÓZSEF. 100 lap. 1 kor.
21. **Protestáns iskoladramák.** Összegejtötte és kiadta BERNÁTH LAJOS. 410 lap. 4 kor.
22. **Költői elbeszélések** KRESKAY IMRE hátrahagyott irataiból, életrajzi adatokkal s jegyzetekkel közli Dr. HATTYUSZ DEZSŐ. 124 lap. 1 K 50 f.
23. **Ányos Pál versei.** Bevezetéssel és jegyzetekkel kísérve kiadta CSÁSZÁR ELEMÉR. 324 lap. 4 kor. 50 fill.
24. **Versegly Ferencz kisebb költeményei.** Kiadják CSÁSZÁR ELEMÉR és MADARÁSZ FLÓRIS. 408 lap. 6 kor.
25. **Földi János költeményei.** Kiadta és bevezette Dr. MIXICH LAJOS. 240 lap. 3 kor.